ANUL III No. 13-14

10 Mai - 10 Iulie 1956

Carpații

Director: Aron Cotruș

REVISTA CULTURALA

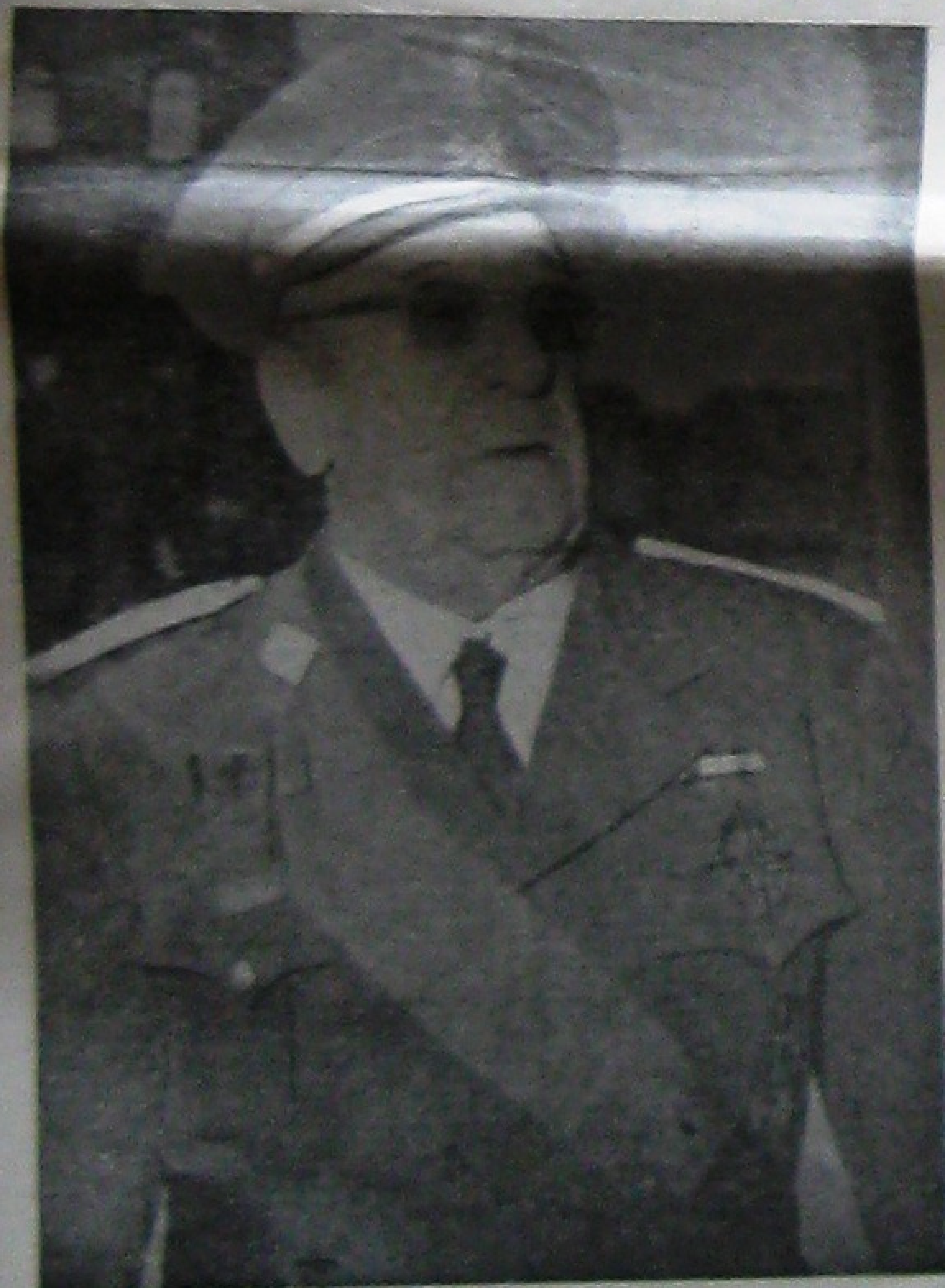
Redactor: Traian Popescu

A MURIT MOSCARDO DAR MOSCARDO TRAIESTE

de Pedro de PRAT Y SOUTZO
Ambasador al Spaniei

Cu inima strânsa, revenind dela înmormântarea generalului Moscardó, încerc să răspund rugăminții revistei "Carpeții" de a evoca in câteva lini omul care m'a onorat cu binevoitoarea lui prietenie. Cred că pentru mine este o datorie sacră să mă adresez, prin mijlocirea revistei "Carpeții", Românilor spre a scrie câteva rânduri despre acel care îi iubea atât de mult, despre cavalerul "sans peur et sans reproche". Numele generalului Moscardó, pentru mine, este legat nu numai de amintirea uneia dintre cele mai patetice epopei din Istoria militară din toate timpurile, ci și de amintirea acelei Românii, mie atât de dragă, unde am trăit tot războiul nostru de eliberare, în mijlocul unui popor a cărui inimă bătea la fel cu inima mea în fața acelei mărețe rezistențe a Alcazarului de Toledo.

În momentul când asediul Alcazarului a fost ridicat, sosind trupele comandate de un alt mare prieten decedat, camaradul meu din Africa generalul Varela, o de-

General MOSCARDO.

legație de legionari din Garda de fer, în frunte cu generalul Zizi Cantacuzino, m'au anunțat că ei doreau să ofere o sabie de onoare generalului Moscardó. Era sabia cu care generalul Cantacuzino luptase în războiul balcanic și primul războiu mondial. Lama săbiei de oțel de Toledo, purta ca glorioase urme, loviturile date sau primite în vijelioasele atacuri ale generalului nimbat de legendă. Un argintar legionar a lucrat cu o desăvârșită artă garda săbiei, reunind smbolurile Legiunii și ale Falangei.

Această sabie de onoare i-a fost remisă generalului Moscardó la Cartierul lui general de către printul Cantacuzino întovărășit de viteji legionari cari au venit să ne aducă sprijinul simbolic al poporului român. Din această echipă doi—Moța și Marin—au căzut pe front la Majadahonda, ceilalți, mai târziu, au murit asasinați...

Când am aflat ieri moartea lui Moscardó, m'am dus la modesta lui locuință; la ușa ascensorului am întâlnit pe Raimundo Fernandez-Cuesta și am urcat împreună. Generalul odihnea învăluit într'un lințoliu alb, într'un modest sicriu de culoarea lemnului de abanos. După ce am

(Urmează pagina 3.)

CANTECUL DESTARARII

Deștărațiilor de totdeauna ai Neamului românesc.

de Aron COTRUȘ

Din inima Spaniei, de-aici din Madrid,
ale gândului aripi eu spre voi le deschid
și pe pânza pământului, din prăpăd în prăpăd,
simt că vă aud și parcă vă văd
pășind ca'n vedenii, venind ca în vis,
mulțimi abătute, fără nume și număr,
cu-a deștărării traistă la umăr,
spre masa la care, ca'ntr'un pustiu,
    întârziu să scriu
    și, cu junghiuri în trup,
    cuvinte de fulger din suflet să-mi rup:
    să le trimit cu vulturii vântului
    pe tot rotogolul pământului,
    pe unde al sorții lung vifor cumplit
    v'a încolțit, v'a risipit...

Ajung pân'la mine amarnice șoapte
din miazăziuă, din miazănoapte,
dela soare-răsare, dela soare-apune
și parcă se schimbă în rugăciune:
să sue aspră din al nostru rost
peste toate vitregiile ce-au fost
și-asupra noastră crunt s'au abătut
din al veacurilor început...

In vântul care vâjâe vifornic afară
își cântă pățaniile bietul Ion Fărățară,
ce-și duce, în inimă și'n fluer văpaia,
de subt Anzi și pân' subt Himalaia...

Cântă de dor, de urât și necaz,
visându-se iarăși pe Caucaz,
ori printre cei pe cari el i-a văzut cum cad,
pe stepele oarbe și la Stalingrad...

De dincolo de munți uriași și de ape
cântă de parcă ar fi pe aproape,
    printre câmpuri și case străine,
    în drum către mine...

De pe ce colțos și nevăzut picui
vine, spre mine, cântecul lui
printre freamăte și printre șoapte
în acest miez de noapte,
de parcă l-ar trimite Dumnezeu
din alba copilărie a Neamului meu?!

Și vin către mine sălbatice șuiere
și doine scăpate din frunze și fluere
și spulberate chemări ca din goarnă,
ce munții departe parcă-i răstoarnă
și-aruncă năprasnic spre-ale Rusiei uși,
obloane de fier și Carpeți de cătuși,
peste hoarde muscălești în lungă fugă
spre țara 'n care oamenii se 'njugă...

Ah, neam al meu, neam al meu,
sufletul ni-a rămas unde trăit-am mereu
și unde cu urșii și cu crivățul ne-am luat de gât,
și nu ne-au doborît!...

Carpații parcă scurt s'au smuls de unde sânt,
să umble ca'n basme după noi pe pământ:
nu cumva de-atâtea amărăciuni și nevoi,
să uităm care-i drumul ce duce 'napoi...

Prin somn eu tresalt și rău sânge asud
și parcă milioane de glasuri aud,
cum vin și tot vin de-acolo, de departe,
    dintre viață și moarte...

E-un semn dela-al țărilor Domn?
E neamul meu ce chinuie prin somn,
visându-se liber, la adăpost
de crunta iobăgie muscălească ce-a fost?
și de calmucii ce lătrau și nu mai latră
în străvechea lui vatră?!...

* * *

Din albe, duioase aduceri aminte
voi îmi ieșiți, ca din piatră, 'nainte
    de pretutindeni, de pretutindeni;
ca de subt fulgere, de subt fulgi, de subt grindeni,
nu cu inimi și cu ulcioarele pline,
să sburde bucuria în voi și în mine,
ci cu lacrimi amare, ce mereu se arată
pe fața voastră de sbucium mâncată,
crunt osândiți de soarte să ne'ntâlnim,
pe toate drumurile lumii, ca'ntr'un țintirim...

Robi ai aceluiaș orb nenoroc
din Alasca, din Mexic până'n Țara de foc,
prin Brazilia, Noua Zeelandă și-Australia,
ne ducem dorul de țară și jalea
și subt grele furtuni, ce somnul ni-l latră,
ne visăm mereu întorși la vatră,
de pe toate drumurile nevăzute ale vântului
și din marginile cenușii ale pământului...

* * *

Hai, gândule grăbit, oprește-te oleacă,
    osteneala să-mi mai treacă
și să-mi aduc mai pe'ndelete aminte
dacă'mbătrânita frunte nu mă minte...

Lumea n'am putut, în voe, s'o cutreer,
că Domnul Dumnezeu m'a vrut doar greer
    și greerii, precum o știți,
    sunt cam nătângi și nesocotiți
și-așa lipiți pământului cum sânt,
cin' să-i bage'n samă pe pământ?!...

Așa cum sânt, cum mă vedeți acum,
ca pe un musafir de ceață ori de fum
    din care până mâine
    nimic n'o mai rămâne,
cu mânile goale, cu părul în vânt,
am bătut și eu destul pământ
și-am trecut prin frig și prin furtună
celora de-un neam cu mine să le duc o vorbă bună,
să-i mângâi blând pe creștete pe toți
dela străbuni și pân'la strănepoți...

Beat de vinul vieții și de-a lumii frământare,
mi-am făcut din cântec armă de-apărare
împotriva foamei, și-a frigului și-a sorții
și-ale morilor de vânt ale morții...

Am mătuși, unchiași, verișoare și veri
printre'ntâii deștărești din Ungaria de ieri,
din țara aspră, care-a fost și nu mai este
    decât o urâtă poveste...

La Cleveland am avut și am neamuri de-aproape,
plecate peste munți și peste ape,
smulse de-ale aurului nebune năluci
din satele lor albe de mierle și cuci,
pe unde de lăsa legănarea vaporului
să bea apă străină din ulcioarele dorului...

Acolo a fost firul vieții să i-se tae,
și bunului meu unchiu Nicolae...

Câte dintre-ale mele trudite neamuri
n'au trăit și trăiesc sub înstelatele flamuri
ale acelei uriașe și mănoase Americi,
pe unde clăditu-și-au așezări și biserici
din piatră de neclătinat,
mai tari ca'n Ardealul de unde-au plecat?!...

Dar în singurătatea lor, vai, cât timp și-or mai spune
în românește smerita rugăciune?!...
Și peste-un veac, pe câți din ei o să-i mai doară
de-a doinei și de-a dorului țară?!...

Unii s'au întors la sărăcia lor, alții au rămas pe loc,
    căliți de nenoroc și de noroc,
strivind sub călcâie necaz după necaz
într'o dârză viață ce nu da răgaz,
în calea fierbinte, mănoasă și flămândă,
    de izbândă după izbândă,
izbutind într'o zi, ca aiurea'ntr'un an
pân'ce soarele nu se afundă'n ocean...

Acolo, între fii și fiice, între nepoți și nepoate,
mătușa Ana, își duce bătrânețele împăcate
și nu mai visează de-acuma, parcă,
în Oarda copilăriei să se mai întoarcă...

Viața lor a prins acolo adânci, puternice rădăcini
și-azi nu se mai simt străini între străini...
Au făcut legământ cu noul pământ,
credincioși să-i rămână pân'peste mormânt:
săi dea lucrători, cărturari și ostași

(Urmează pagina 2.)

sprinteni la brațe, la gând și la pași,
să fie cei dintâi, fără zăbavă ori teamă,
oriunde țara lor cea nouă îi cheamă...

Gândule, încă zănatec și zvăpăiat,
vreai America s'o bat în lung și în lat?

Pân'la Detroit, nu cred că-i drumul lung
și chiar astăzi eu aș vrea acolo s'ajung...

In acel oraș, o, gândule grăbit,
un prieten al meu a trăit și-a murit.
Hai să batem drumu'ntr'acolo, haiducește,
s'aflăm în ce țintirim odihnește,
Un Tatăl Nostru să rostesc încetinel
să-l audă numai Dumnezeu și el,
că n'am venit de-atâta de departe
să nu arunc o uitătură și peste moarte...

Tot acolo trăesc, de-a norocului mână alese,
două românce ca două prințese...
Le văd zâmbind în zarea amintirii mele...
Mândru poți să fii, Ardealule, de ele!...

* * *

Când, ca un vultur rănit, spre New York
gândul ostenit mi-l întorc,
cam încurcată inima mă'ntreabă
de cunosc pe-acolo și oameni de treabă,
cărora, ca unui unchiu ori mătușă,
bate să le pot, fără teamă, la ușă...

Stau în cumpănă să nu dau cumva peste-un ins
care, din întâmplare ori din adins,
văzându-mă la față, să nu se'ncrunte
scurt să-mi trântească ușa în frunte
sau cu vreo vorbă aspră de oțeală
să mă'mbrâncească pe scară afară...

Vrednicie care nu țipă și latră
își tae drum prin oțel și prin piatră,
cu pași neînvinși
printre cele opt milioane de inși,
ale celui mai clocotitor și mai mare
oraș de subt soare...

Pe-acolo trăesc și mulți oameni de bine,
ce apa și-o împart și pita cu tine,
în inimile mari și mărunte
predica lui Isus de pe munte
răsună, cu putere destulă,
și peste lumea sătulă...

* * *

Cu toiagul nevăzut al vântului-năzdrăvanului,
las acest pământ de mii de ori mai rodnic ca al Ca-
[naanului!

Las cu bine-această țară a zgârăe-norilor,
și-o iau spre miazăzi, pe drumul cocorilor...
Americă de grai englez, pentru veci de veci eu te las,
cu un duios și românesc bun rămas!...

In Mexic, pe unde mă'ntelege mai bine
în grai spaniol cu oricine;
printre munți amețitori și printre lacuri albastre,
pierd cu totul urma trecerilor voastre...

La San Paulo, la Santos și la Rio
mulți din ai noștri adresa mea știu-o
și, poate, vor fi rostit mai mult vorbe de bine
despre bietul de mine...

CANTECUL DESTARARII

Acolo'nfrățiți de-aceeași doină ori daină,
aș putea cu mulți să stau la taină,
dar când știu cu câtă dârză tărie de stei
se hulesc și se mănâncă'ntre ei
după ce dealungul anilor împărțeau apă și pâne,
gândul meu mut, în picioare rămâne,
în traista umblețului pune-a vorbei unealtă,
în urmă toate lăsându-le baltă,
și cu-o strângere de inimă, vestitoare de moarte,
toiagul și-l întoarce spre altă parte...

Când intri la unul, cum să te descalți,
să nu prindă de veste ceilalți,
și să te trezești rănit în al capului moale,
de-ale lor încă nesparte oale?

In această amarnică lume pe dos,
cum, Doamne, i-ai lăsat să cadă-atât de jos,
când, prădalnici stau potrivnicii la pândă:
pe nimic să ne cumpere și scump să ne vândă?!...

* * *

Dacă silit aș fi fost să spun că-l prețuesc pe cutare,
ar fi trebuit să trec Atlanticul călare,
dar eu călătoresc pe corăbii de dor și de gând
și pot pleca spre-oriunde și oricând.
Eu călăresc pe-al cântecului armăsar năsdrăvan
ce saltă peste mări și peste ocean,
că, Doamne Dumnezeule, dacă ar fi fost altfel,
mi-ar fi crescut împrejur dintr'ate ziduri de-oțel
și aspre vămi cu vameși deochiați,
cu toane de regi și de împărați,
cari ca de-un vifornic Ion Vodă cel Cumplit
își tem parcă tronul închipuit
și coroana de fum,
scăpată pe drumuri de praf și de scrum...

Bieții lui fiți-logofeți
cu mutre de sireți târgoveți
pun, în gând, de pe-acum, ca pe-un oriental covor,
țara subt pașii șubrezi ai "Mărilor Lor"...

* * *

De-ar fi să fie după-al vameșilor plac,
în a morții cămașă ar fi trebuit să mă'mbrac
și ca'ntr'un zid, de viu să mă'nchid,
pe-un loc cât umbra-mi, aici în Madrid:
pe vre-un părete surd, să scriu, cu sânge,
și mâna voastră să n'o mai pot strânge!...

* * *

Pe unde străbătut-am pământul de-rândul
cu dorul, cu pârul, cu pasul, cu gândul,
dus ca de-o soarte neghioabă,
inima mea doar de voi mai întreabă...

Drumul îl caut și pierdu-l mereu,
chiar când mă duce de mână Dumnezeu!

Când vă simțiți mai frânți și mai mâhniți,
pe lângă voi pășesc, fără s'o știți.
Freamăt de codri românești aș vrea să fiu,
sufletul în voi neînfrânt să l țiu,
să vă fac să mergeți împotriva gerului și-a vântului
oriunde ați osteni pe întinsul pământului,
drepți ca stejarii să stați
chiar de-ați vorbi cu regi și cu'mpărați,
adevărul, chiar și-atunci când v'ar pierde,
să-l spuneți verde!...

In fabrici, după plug, ori după oi,
voi duceți neamul românesc în voi...
Subt haina americană, acuma purtată,
văd țundrele și cioarecii de altădată,
pe creștetele voastre, ca'n străvechi povești,
cresc parcă și-acuma căciuli ciobănești,
ca o nevăzută pază măiastră
dragostea-mi, în nopți târzii, vă bate la fereastră,
când dorul de țară, de copii și de casă
să dormiți nu vă mai lasă...

Cu sufletul în pânea voastră-aș vrea să mă cobor,
traiul să vi-l fac mai bun și mai ușor...
Dela cea dintâi înfățișare,
dintr'o uitătură vă cunosc pe fiecare...
Vai, câți Horia, Cloșca și Crișan în strai nemțesc
printre voi eu întâlnesc!

Ioane, șterge 'n taină-a lacrimilor rouă:
Românul nu se căsătorit cu una două!
Grea e azi robia roșă și necazul,
dar alți Ioni vor mai sui vr'odată Caucazul,
și'ntr'o zi, aprinși de clocot și'ntărât,
în Moscova pe murgii îi vor prinde de gât,
când de fierbințeală și de trânos neogoi
topi-se-vor lanțurile iobăgiei pe noi,
că neamul ce-l ducem în inimi și'n gând
mai tare-i și mai viu acum ca oricând!...

* * *

Un chiot prelung îmi străfulgeră somnul...
Se răsue lumea ori glăsue Domnul?!...
Strigăte aspre s'aud de departe,
parc'ar veni de dincolo de moarte...

Dar visul viu și zugrăvit rămâne
de nevăzutul pumn al zilei de mâne:
Subt cerul unui alb răsărit românesc,
Horia, Tudor și Iancu se întâlnesc,
cu uitături încă crunte,
pe-o coastă de munte,
și mâna și-o dau frățește, fără teamă
în fața unei mări de capete în freamăt...

Și de-odată, ca prin minune, un clopot începe să sune,
să cheme neamul la rugăciune
și de-această rugăciune uriașă și fierbinte,
[illegible]
[illegible]
i-a ridicat, ca pe-un fulg, roșa piatră a mormântului,
Impăratul cerului, Domnul pământului!...

ARON COTRUȘ

Madrid, 1956.

C. ARGETOIANU: DILETANT SI ZEFLEMIST

ERA pe la sfârșitul lui Februarie 1918. Iarna în Moldova, de obiceiu, se prelungește, și în anul acela, mai sfioasă ca oricând primăvara se lăsa așteptată. Incepând de la 26 Octombrie 1917 —dată la care al II-a Congres al sovietilor publicase un decret prin care sovietele propuneau guvernelor națiunilor beligerante să încheie imediat o pace fără anexiuni și fără despăgubiri—situația României era pur și simplu tragică. Decretul sovietic spunea clar: "Guvernul consideră ca cea mai mare crimă contra omenirii să se continue răsboiul cu scopul de a împărți între națiuni puternice și bogate teritoriile popoarelor slabe pe care le-au ocupat; guvernul Sovietelor declară solemn decizia lui de a semna imediat condițiile de pace care ar pune capăt acestui răsboiu, condiții egal de drepte pentru toate națiunile".

Lenin voia să acopere ruperea obligațiilor care decurgeau din alianțele semnate de regimul țarist și să scoată Rusia din răsboiu pentru a-și concentra toată activitatea asupra problemelor interne. Om de o rară energie în urmărirea țintelor ce și le fixase, Lenin a ordonat, printr'un mesagiu adresat prin Radio, generalului Dukomir, comandantul suprem al frontului rusesc, de a propune imediat un armistițiu tuturor țărilor aflătoare în răsboiu. Generalul Dukomir a refuzat. In dimineața zilei de 9 Noembrie, Lenin a trimis telegrame tuturor regimentelor depe front, cerând soldaților să ia ele înșiși în mână cauza păcii.

Desprindem această frază din telegrama lui Lenin: "Regimentele aflătoare pe poziții în linia frontului trebuesc să-și aleagă imediat delegații însărcinați să înceapă oficial negocierile de armistițiu cu inamicul". Prin această instigație se dărâma întreaga structură erarhică a armatei rusești. La 20 Noembrie 1917, Cerbacev, comandantul suprem al trupelor ruso-române, a propus generalului Mackenzen și arhiducelui Iosif să înceapă cât mai repede negocierile de pace. Câteva zile mai târziu, negocierile s'au încheiat cu semnarea unui armistițiu între trupele ruso-române comandate de Cerbacev și comandamentul germano-austriac. Guvernul român nu a participat la aceste negocieri și a cerut puterilor aliate (Franța, Anglia, Italia, Statele Unite) să deslege România de orice răspundere în ceace privia acea pace separată pe care Rusia, precum și situația geografică, o impusese. La începutul lui Ianuarie 1918, guvernul Brătianu a demisionat, lăsând locul guvernului prezidat de generalul Averescu, având pe C. I. Argetoianu ca ministru de Externe.

In cursul acestei epoci, s'a început demobilizarea ofițerilor. Ne strângeam, ca faimoșii "demi-soldes" din rămășițele ofițerilor lui Napoleon, la câte un camarad ca să comentăm ultimele svonuri, adică acea gazetă nescrisă dar totdeauna senzațională. După semnarea armistițiului, C. Stere a scos ziarul "Lumina" în care analiza intrarea noastră în răsboiu în lumina documentelor arhivei secrete a ministerului de externe al Rusiei țariste, pe care guvernul sovietic le căduse publicității imediat după ce lansase propunerea de pace. Guvernul sovietic își motiva publicarea tuturor tratatelor secrete prin renunțarea la diplomația secretă pe care o etichetase "imperialistă". Decretul preciza: "Guvernul desființează diplomația secretă; în ceace îl privește, el are ferma intenție să conducă toate negocierile pe față și să le aducă la cunoștința poporului; el procedează în consecință la publicarea imediată și totală a tuturor tratatelor secrete, confirmate sau încheiate până la 25 octombrie 1917". Un funcționar bolșevic, Markin, nu s'a mulțumit numai cu publicarea tratatelor ci și a negocierilor, a corespondenței secrete și a tot ce putea compromite Statele burgheze. Intre altele, documentele arhivei secrete stabileau, fără posibilitate de răstălmăcire, că guvernul țarului negociase și el încheierea unei păci separate cu Germania. Ne putem imagina cu ce aprigă pasiune comenta C. Stere aceste documente.

Dacă Sazanov, ministrul de Externe, desaproba aceste negocieri, în schimb, șeful guvernului rus și o parte din intimii țarului, susțineau cu îndârjire ideia păcii separate. Cel mai energic partizan al ei era Rasputin care, grație imensei influențe pe care o exercita, isbutise la începutul lui Iulie 1916, să înlăture pe Sazonov și să se încredințeze ministerul de Externe șefului guvernului, Sturmer. Bine înțeles că o pace separată între Germania și Rusia se făcea pe spinarea României...

Camarazii cari nu fuseseră încă demobilizați, ne trimiteau de pe front "Lumina" și noi comentam, cu toată înflăcărarea tinereții, articolele lui C. Stere. Când evoc acele timpuri îndepărtate mă simt cotropit de o nesfârșită tristeță, încerc exact stările sufletești de deprimare, toată acea oscilație între tendințe potrivnice, amestec de așteptări absurde și de realități cumplite. Iar atunci când împrejurările, ca un uragan, ne spulberau toate așteptările, silindu-ne, cu brutalitate, să luăm contact cu realitatea, ne refugiam într'o visare romantică, căutând să proectăm peste prezent, într'un fel de exaltare, sorocul visurilor de care refuzam să ne separăm.

Așteptam deci ca o întoarcere miraculoasă a destinului să realizeze în contururi geografice visul unității naționale pentru care luptasem fără noroc. Ne încăpățânam să o credem posibilă, în pofida tuturor strivitoarelor desmințiri de până atunci și cu încăpățânare, așteptam. Dar toată împotrivirea noastră contra destinului nu schimba nimic din aspra, neîndurata constrângere a realităților politice.

Noul guvern Averescu a început negocierile de la Buftea. Pe când șeful guvernului era cunoscut, ceva mai mult, se bucura de un prestigiu care începuse să determine primele înmuguriri ale unei popularități, numele lui C. I. Argetoianu nu spunea nimic. Vag ne aminteam că militase alături de Nicolae Filipescu și de Take Ionescu pentru intrarea în acțiune a României. De altfel, guvernul era alcătuit, în majoritatea lui, de oameni necunoscuți. In afară de Matei Cantacuzino, profesorul de Drept civil de mare prestigiu, ceilalți erau oameni șterși ca: Luca Niculescu, un mare negustor angrosist, căruia i se încredințase ministerul de Industrie și Comerț (avea ca secretar general pe Virgil Madgearu); Fotin Enescu, funcționar la Băncile populare, cunoscut doar prin servilismul necondiționat față de I. G. Duca. Era

(Urmează pagina 3.)

GENERAL MOSCARDO

îmbrățișat copii, împreună cu Fernández-Cuesta am îngenunchiat și, făcând semnul crucii, ne-am rugat pentru sufletul celui care ne-a lăsat, ca un patetic îndreptar, exemplul sacrificiului de sine pentre Patrie. Anii se vor succeda, adâncind în perspectiva trecutului figura măreața a celui destinat să trăiască totdeauna. Aș încerca să înving emoția, să pun rânduială în amintiri, cum își rânduiește pictorul culorile pe paletă, să cumpănesc îndelung fiecare cuvânt înainte de a-l folosi, să încerc a da frazei acea majestate a unei simfonii eroice dar emoțiile puternice, profunde, ne dau măsura limitelor mijloacelor de a reda într'o frază intensitatea sentimentelor pe care le încercăm. Și mă întreb dacă modestia acestui nobil soldat nu respinge tot ce aș pune în lumină de apoteoză, concepția eroică a datoriei, așa cum el o înțelegea.

Pentru a face portretul acestui exemplar soldat, cred că nimic nu este mai potrivit decât să reproduc prima scrisoare pe care mi-a trimis-o, răspunzând scrisorilor mele, după eliberarea Alcazarului.

Această scrisoare pe care o am alături pe masa mea de lucru și o recitesc în orele posomorîte, gasind în paginile ei de atâtea ori îndemnul de a începe și forța de a continua lupta, redă cu o impecabilă fidelitate sufletul generalului Moscardó.

Soria, 18 Noembrie 1936.

Excelenței Sale
Pedro de Prat y Soutzo,
Ministrul Spaniei în România.

Prea respectat și distins prieten: am primit cele patru scrisori, trei dintre ele cu mare întârziere; zilnica ieșire la câmp și dorința de a corespunde în întregime elogiilor pe care mi le-ați adus, m'au făcut să cad în greșala de neiertat de a întârzia răspunsul meu. Nu mai puțin, sper că amabilitatea Dvoastră mă va ierta.

Dar oricât de mult aș medita și m'aș trudi, niciodată nu voiu putea să ajung în răspunsul meu la tonul pe care l'aș dori; mă mărginesc să vă mulțumesc cu toată sinceritatea și cu tot sufletul meu și să vă fac cunoscut că elogiile pe care mi le-ați dăruit din plin, le împart cu toți acei cari în acel Alcazar toledan au cooperat la apărarea lui; cu toate că au fost mulți, ne ajung la toți: așa de mari sunt elogiile pe care Dvoastră ni le aduceți.

Mi-ar face plăcere să comunicați principelui Cantacuzino, gloria armatei române, imensa mea satisfacție, văzându-ne elogiați de el; este foarte probabil că lectura isprăvilor sale, în Istoria militară, a contribuit să ne educe și să mențină spiritul nostru războinic. Ar fi completă mulțumirea mea, dacă aș avea onoarea să-l cunosc personal și să-i explic felul în care am acționat în Alcazar și deasemenea să prezint profunda mea recunoștință și emoție, legionarilor Gărzii de Fier, pentru delicata lor atenție, oferindu-mi o sabie care va fi pentru mine o onoare, o amintire și o legătură de unire cu acest popor român brav, patriot și muncitor.

V'aș mulțumi dacă ați aduce la cunoștința dlui deputat Pamfil Șeicaru, că articolul dsale "Cadeții dela Alcazar", publicat în ziarul al cărui proprietar și director admirăm cunoașterea pe care o are asupra Spaniei, frumusețea descripției, intensitatea cu care simte și iubirea pentru Patria noastră. Circumstanțele și elogiile pe care dl Șeicaru ni le aduce, ne apropie și ne unește intim cu legăturile unei prietenii strânse și sincere de care mă mândresc.

Acest articol îl consider așa de complet și exemplar că va fi tipărit pentru a fi răspândit iar un exemplar de lux va figura într'un loc de onoare în Biblioteca Academiei militare, continuatoare a aceleia dela Toledo.

Fapta strălucită realizată în Alcazarul nostru, leagănul infanteriei, a fost pur și simplu o lecție practică de morală militară, mai completă și de mai mare durată, decât acelea care se țin deobiceiu în aulele acelei academii.

Nu este o chestie de rasă, nici de temperament, ce ne-a împins să realizăm faptele pe care Dvoastră le elogiați: [illegible] sentimentul Patriei, a cărei concepție este așa de mare și ne ridică spiritul la așa înălțime, că ne poate determina să realizăm fapte ce par de necrezut. Cadeții oricărei națiuni, conduși de profesorii lor, ar fi făcut acelaș lucru ca și ai noștri, dacă și-ar fi văzut Patria prăbușită, murdărită și aproape redusă în sclavie.

Dorim ca această lecție, să fie de folos și cu modestie aspirăm să fie deasemenea folositoare, pentru oricine în pieptul căruia se află credința religioasă și patriotismul și să se simtă gata să lupte până la sfârșit contra inamicilor universali ai Patriei, ai ordinei și ai dreptății.

Primiți Domnule Ministru salutul plin de afecțiune și de admirație pentru această mare Națiune Română și de recunoștința față de Dvoastră, dela cordialul prieten,

MOSCARDO

Această scrisoare poate figura în viețile eroice, descrise de Plutarh.

După această admirabilă lecție, nu-mi mai rămâne decât să spui:

Corpul lui Moscardó a murit, dar sufletul său trăiește pentru totdeauna.

PEDRO DE PRAT Y SOUTZO
Marques de Prat de Nantouillet,
Ambasador al Spaniei.

C. Argetoianu

deci, un guvern improvizat de Ionel I. C. Brătianu, pentru a nu da nici o semnificație politică negocierilor de pace pe care împrejurările ne obligau să le începem cu Puterile Centrale. Majoritatea miniștrilor fuseseră recomandați de Ionel I. C. Brătianu. Matei Cantacuzino fusese convins să accepte intrarea în guvernul Averescu de ginerele său, Grigore N. Filipescu care, în acea vreme, credea în necesitatea politică de a folosi popularitatea generalului Averescu spre a se forma un nou partid politic răsărit din transee, C. I. Argetoianu era singurul ministru ales de general, fiind fiul generalului Argetoianu fostul comandant al corpului 1 de armată din Craiova pe când generalul Averescu era comandantul diviziei 1 de la Turnu-Severin. Cum C. I. Argetoianu fusese multă vreme în ministerul de Externe, secretar de legație la Roma și consilier de legație la Viena, generalul Averescu credea că îi putea fi util în negocierile de pace. Mai exista încă un argument: Argetoianu căuta să-l convingă pe Averescu să-și dee demisia din armată și, luând ca bază popularitatea generalului, să formeze un partid care să sintetizeze toate aspirațiile celor cari făcuseră răsboiul; un partid al transeelor. Era aceeaș idee militată și de Grigore Filipescu, dar susținută cu prestigiu și cu obiective deosebite. Grigore Filipescu visa să utilizeze popularitatea generalului Averescu pentru refacerea partidului conservator, pe când C. I. Argetoianu avea o înțelegere mai exactă, mai profundă față de marile transformări pe care le determinase răsboiul, de aceea era convins că partidul conservator va fi eliminat prin apariția țărănimii în viața politică.

In negocierile care se începuseră—cunoscute sub numele negocierile de la Buftea—nu exista o unitate de concepție între primul ministru și ministrul de Externe. Generalul Averescu considera situația internațională radical schimbată prin retragerea Rusiei din răsboiu, permițând Puterilor Centrale să reducă la minimum diviziile imobilizate de frontul de răsărit și să concentreze cât mai multe pe frontul apusean. Anarhia pe care o provocase revoluția bolsevică era așa de totală încât nimeni nu se încumeta să întrezărească rezultatul final al acestei revoluții. De aceea România trebuia să încheie o pace pe urma căreia să rămână viabil Statul. Avea o compensație în posibilitatea de realipire a Basarabiei.

Pentru Argetoianu răsboiul era pierdut de Puterile Centrale; posibilitățile Angliei, Franței și Statelor-Unite erau nelimitate, putând continua efortul de răsboiu.

In negocierile de la Buftea generalul Averescu opunea o rezistență îndârjită cererilor formulate de delegații Germaniei și Austro-Ungariei, căutând să reducă din enormele lor pretenții; C. I. Argetoianu susținea în conciliabulele cu primul-ministru o teză aparent paradoxală: cu cât clauzele economice din tratat vor fi mai grele cu atât situația României la conferința generală a păcii va fi mai bună. România, spre a și rezerva o poziție favorabilă e bine să se prezinte cu un dictat formulat de învingător unui popor trădat de aliatul lui și nu cu un tratat de pace produs al unor negocieri. Câțiva ani mai târziu, Charles Maurras în "Le mauvais traité" a folosit, în critica pe care a făcut-o tratatului de pace de la Versailes, clauzele tratatului de pace impus României; exact în acelaș spirit, susținea Charles Maurras, ar fi trebuit să fie formulate și clauzele tratatului de la Versailles.

C. I. Argetoianu era politic mult mai bine informat decât generalul Averescu; astfel în chiar timpul negocierilor de la Buftea aflase că Austriacii vor arăta și mai mare pornire, vor pune condiții din cele mai grele spre a exaspera pe generalul Averescu cu intenția de a impune un guvern de salvare prezidat de Al. Marghiloman. De aceea, în aprecierea lui Argetoianu, negocierile erau de pură formă, adevăratele trebuind să fie duse de un guvern prezidat de Petre P. Carp cum îi cereau Germanii sau un guvern Marghimoman cum vroiau Austriacii.

Petre Carp punea ca condiție prealabilă schimbarea dinastiei, pe când Al Marghiloman vroia să salveze dinastia. Pentru C. I. Argetoianu era o certitudine matematică apropiata chemare la guvern a lui Marghiloman, unica soluție de a împiedica un guvern Petre Carp.

Atmosfera la Iași era de descurajare. La hotelul "Traian" din piața Unirii permanent se găsea deschisă o ceainărie pentru ofițeri. La mese ne strângeam ofițeri demobilizați, ofițeri în concediu sau cei în trecere prin Iași, comentând evenimentele, consumând timpul în controverse nesfârșite; resentimentele acumulate în lunile monotone și pline de mizerie din transee alternau cu evocări înduioșate ale acestei existențe, de multe ori răbufnind în accente de revoltă. Era așa de opac viitorul, iar inimile acestor ofițeri fuseseră adânc rănite de prăbușirea acelui ideal care îi susținuse bravi în fața morții.

Intre cei cari sunt pe front și cei cari sunt departe de linia de luptă, fiecare zi a răsboiului săpă tot mai adânc o prăpastie. Nu exista cuvânt care să exprime mai mare dispreț decât acela de "ambusqué" (împământenirea cuvântului francez "embusqué") adică învârtit la partea sedentară. Intre mizeria transeelor și confortul din spatele frontului contrastul era prea mare ca să nu alimenteze o surdă pornire de revoltă. Era firesc ca această revoltă să'și caute o formă de exteriorizare, iar mijlocul cel mai potrivit era creierea unui ziar. Dar nu era suficient să se asocieze câțiva camarazi însuflețiți de aceleași sentimente și cu oarecari însușiri în transpunerea acestor sentimente și idei pe hârtie, nici chiar găsirea mijloacelor materiale—tipar și hârtie—, mai era nevoe și de aprobarea cenzurii. In acel climat înbibat de revoltă era firesc ca cenzura să respingă orice cerere de apariție a unui ziar nou, mai ales când cei cari înaintau cererea veneau de pe front.

Din grupul nostru unul cunoștea pe Argetoianu și acesta a mijlocit să fim primiți de ministrul de Externe la el acasă. Refugiat de la Craiova, Argetoianu locuia într'o cameră mobilată la profesorul Prassa, pe strada Păcurari. Eram toți îmbrăcați în uniforme, neavând mijloace să ne cumpărăm haine civile. Ne-a privit cu multă simpatie și s'a scuzat că nu ne poate invita să ședem, deoarece în cuprinsul camerii erau numai două scaune. Un salon spațios fusese improvizat în cameră de dormit care părea, în acelaș timp, o cameră de debarras. Geamantane suprapuse, cufere, reduceau spațiul în care se putea mișca un om. Ne-a ascultat cu atenție și a zâmbit prietenos. "Deci, vreți să faceți un ziar-transee, din care să svârliți articole-granate. Personal găsesc necesar ca cei cari au dus greul răsboiului să-și spună cuvântul. Vă promit să intervin dar mă îndoesc să isbutesc deoarece mă voi isbi de rezistența Marelui Cartier general care de fapt decide. Autoritatea guvernului este inexistentă, suntem un simplu provizorat".

Intrebat asupra negocierilor de la Buftea ne-a răspuns fără ocol că sunt pur formale, adevăratele tratative vor fi duse fie de un guvern Petre Carp, fie de un guvern Al. Marghiloman. "Eu cred că până la urmă Marghiloman va forma guvernul. Generalul Averescu își face iluzii continuând tratativele; este în interesul țării ca numele generalului să nu fie legat de o pace-dictat. Ionel Brătianu a recomandat regelui un guvern prezidat de generalul Averescu spre a da o lovitură piezișă popularității crescânde a generalului. Din fericire, Marghiloman este impacient să preia conducerea negocierilor de pace cu Puterile Centrale. O mediocră ambiție. E surprinzător că Marghiloman nu întrezărește consecințele. El crede că Aliații au pierdut răsboiul. Premisă falsă."

Vorbea fără nici un accent de pasiune, aproape indiferent, cu o nuanță de ironie față de tot ce i se părea o neîndemânatecă mișcare în jocul complicat al politicei, similară cu ironia unui jucător de șah care privește greșelile altora. O totală absență de pasiune: o inteligență lucidă neîncălzită de nici o credință.

Zece zile mai târziu guvernul Averescu demisiona și Al. Marghiloman era însărcinat de rege să formeze guvernul. C. I. Argetoianu văzuse just. De atunci, din acea primăvară a anului 1918 și până în 1944 am păstrat neîntrerupte relații de prietenie. Inteligența lui pătrunzătoare îi înlesnea să judece, fără greș, situațiile, să conceapă o acțiune, să găsească elementele necesare pentru o a duce la bun sfârșit; absența unei credinți, tendința de a zeflemisi orice elan dintr'un exces de spirit critic, contribuiau să rateze totul. Ca în orice creație a spiritului omenesc și politica cere elan, căldura unei credinți, o fărâmă de ideal care să coordoneze toate sforțările noastre; mai mult ca în orice alt domeniu, dilentatismul este complect steril în politică. Și dealungul activității lui po-

(*Urmează pagina 4.*)

C. Argetoianu

litice C. I. Argetoianu a rămas un incorijibil diletant, zeflemisând oamenii, teoriile politice, descoperind, cu o rară şi rafinată voluptate, în dosul grandilocvenţii, faţa vulgară a interesului personal. Nu-l speria egoismul, îl găsea că este elementul motor al vieţii sociale; indulgenţa cu care judeca acţiunile egoiste ale oamenilor amintea atitudinea lui La Rochefoucauld, fără nici o iluzie asupra acţiunilor dezinteresate. Ceace îl irita, îi stimula sarcasmul, era cabotinajul nobilelor sentimente, farsa idealistă, încercarea de a acoperi cu toga imaculată a idealului, interese personale. Adesea, folosea un cuvânt de spirit spre a desumfla o falsă grandiloventă, manta sonoră pentru a strecura în contrabandă mărunte şi foarte omeneşti combinaţii. Critica lui batjocoritoare, dizolvantă, era de natură să descurajeze orice entuziasm. Mai ales ce era fals îi repugna şi exagerarea sentimentelor era un semn al falsităţii.

Chênedolié care a cunoscut bine pe Rivarol şi a lăsat unele note despre spiritualul critic al revoluţiei franceze, l-a definit admirabil: "fără seamăn în a-propos. Rivarol avea o săgeată, o epigramă pentru fiecare eveniment literar sau politic;" el agăţa un cuvânt tragediei sau comediei mai noui, predicei la modă, academicianului zilei şi acest cuvânt rămânea, era un stigmat care nu se mai ştergea". Mi-am amintit de această carcterizare a lui Rivarol acum când încerc să evoc pe C. I. Argetoianu: capabil să trateze cu o reală competenţă şi seriozitate cele mai complicate probleme, dar lipsa de elan, de credinţă şi scepticismul organic, îi anulau calităţile excepţionalei lui inteligenţi. Avea o pregătire intelectuală superioară multor oameni politici; îşi luase doctoratul în medicină la Paris şi trecuse doctoratul în Drept. Avea un gust sigur în artă, în literatură, familiarizat cu toate manifestările gândirii, dar ocolea cu eleganţă, în acele fermecătoare convorbiri prieteneşti, tot ce ar fi putut să apară ca o ostentaţie pedantă a vastei lui culturi.

Prin 1921 scoteam revista "Hiena" şi publicam poezii de Tudor Arghezi; din acele poezii strânse mai târziu în volumul "Flori de mucegai". Tudor Arghezi nu era un nume prea recomandabil; ca redactor al "Gazetei Bucureştiului", publicată de comandatura germană în timpul ocupaţiei, fusese în 1919 condamnat şi numai graţie intervenţiei lui N. Iorga graţiat. Intr'o zi lăudându-i talentul lui Arghezi, am fost surprins de replica lui Argetoianu: "ca poet, parodie al lui Tristan Corbière mai ales, şi al lui Jean Rictus. Ai citit "Soliloque du pauvre"? Ca pamfletar imită grosolan pe Leon Bloy. Dacă ai citit "Le mendiant ingrat" şi cu deosebire "Je m'accuse" ai modelul.

Cu singura deosebire că Leon Bloy avea dogoarea unei convingeri, iar Tudor Arghezi numai rânjetul şi balele trivialităţii. In artă, imitaţia pune în valoare defectele modelului, defecte pe care talentul, inspiraţia, le făceau tolerabile."

A luat din bibliotecă cartea "Je m'accuse" de Leon Bloy şi mi-a dăruit-o. "Ca să-ţi reduc entuziasmul pentru Tudor Arghezi, cel mai bun antidot este să cunoşti izvoarele de inspiraţie." In acea vreme nu citisem din Leon Bloy decât "Un brélan d'excommuniés", acele evocări a trei scriitori catolici: Barbey d'Aurevilly, Ernest Hello şi Paul Verlaine. Când eşti tânăr, caricaturizarea obiectului admiraţiei tale, te răneşte adânc. Vroiam să găsesc argumente şi să pot răspunde criticei sumare aşa de nimicitoare pe care o făcuse spontan şi cu o dezarmantă siguranţă C. I. Argetoianu; cu o tinerească pornire am citit întreaga operă a lui Leon Bloy, am cotrobăit prin librării şi pe la anticari, până am găsit volumul lui Jean Rictus "Soliloque du pauvre" cu admirabilele desene de Jean Steilen, precum şi "Les amours jaunes" de Tristan Corbière, poet pe care nu-l ştiam de cât dintr'un portret făcut de Remy de Gourmont în "Le livre des masques". Mă încăpăţânam să nu-mi mărturisesc că Argetoianu avea dreptate şi am ocolit cu grijă să mai aduc în discuţie numele lui Arghezi. M'ar fi durut să-i dau satisfacţie ratificându-i aprecierea: suferim adânc când ni se dărâmă idolii.

Aceeaş sigură apreciere în pictură. Dacă în biblioteca oricărui om politic descoperiam un orizont interesant al preocupărilor lui, lipsa preocupărilor artistice era comună oamenilor politici. In casa unui om politic de o rafinată inteligenţă şi gust, Al. Marghiloman, nu exista o singură operă de artă. Ionel I. C. Brătianu avea ca pictor al familiei pe Ştefan Popescu, cel care a ilustrat aşa de frumos volumul de poezii "Florica" al lui Ionel Pillat. In casa lui G. G. Mironescu, locul de onoare îl ţinea Steriadi; se mai găseau şi câteva tablouri de pictori selecţionaţi de **pictorul** familiei, Bragadiru. La Maldăreşti, I. G. Duca strânsese cu o discretă pasiune şi o fină înţelegere cea mai bogată colecţie de icoane. Bine înţeles, Octavian Goga îşi făcuse o frumoasă galerie de tablouri de: Ressu, Dărăscu, N. Toniţa, Pătraşcu, Theodorescu-Sion, în cele mai frumoase realizări. Restul oamenilor politici erau indiferenţi faţă de artele plastice.

Argetoianu era un adânc cunoscător al artelor plastice, gustul lui sigur se evidenţia din ceace colectase: Grigorescu, admirabil reprezentat, o colecţie dintre cele mai frumoase pânze ale lui Luchian, două portrete de A. Mirea, câteva pânze de Pătraşcu, o serie de tablouri de Toniţa, Teodorescu-Sion, Dărăscu, Camil Ressu, icoane alese cu o fină înţelegere a picturii bizantine şi portretul actorului Aristide Demetriad în rolul lui Hamlet, pictat de Izer. Mai multe sculpturi de Paciurea, O. Han, Jalea, Storck. Imi deveniseră familiare, contemplându-le de nenumărate ori. Tablourile rânduite cu gust, grupate ca într'o simfonie de imagini, proectau, înlesneau înţelegerea celui care le achiziţionase, mă apropia de sensibilitatea intimă a omului care se ascundea cu atâta încăpăţânare în dosul aparenţei de zeflemist.

Generalul Alexandru Averescu a fost cea mai spontană, cea mai autentică popularitate în sensul unei ample şi emoţionante confesiuni colective; cultul eroismului este mai profund în conştiinţa poporului român decât ni-l închipuim, ca şi eterna năzuinţă spre o dreptate socială a masselor româneşti, unită cu o aspiraţie către un principiu de autoritate. Intre 1919 şi 1944, în curs de un sfert de secol s'au succedat atâtea popularităţi, dar toate au avut în formaţia lor o predominantă contribuţie a unei propagande conştient subordonate unui scop politic bine definit. Popular a fost şi Ion Mihalache, dar nimeni nu s'ar încumeta să vorbească de mitul Mihalache, cum nu se poate vorbi de mitul Maniu, dar s'a cunoscut mitul Averescu. Cum s'a format, cari au fost primii lui credincioşi? Nimeni nu poate spune. Au fost ofiţerii armatei a II-a comandate de generalul Averescu, primii zelatori ai popularităţii?

Am făcut parte ca ofiţer din divizia I-a şi de la începutul răsboiului până la armistiţiu, am fost pe front cu regimentul 17 Mehedinţi. Vremea se scurgea domol în transee şi ne căsneam să umplem golul orelor cu nesfârşite dialoguri asupra viitorului. Nici un ofiţer nu proecta ca un nume de posibilă raliere politică pe acela al generalului Averescu. Invăţătorii, ofiţeri de rezervă, visau să realizeze un partid ţărănesc şi foarte puţini auziseră de Ion Mihalache, iar cei cari îl cunoşteau de la congresele Asociaţiei învăţătorilor, ştiau numai că era un adversar al lui Ionescu-Lungu, în lupta pentru preşedinţia acestei Asociaţii. Prima dată când am auzit pronunţându-se, în timpul răsboiului, numele generalului Averescu, a fost în retragere, pe dealul Sarului, lângă Piatra-Olt: un soldat mi-a spus că de pe dealul Sarului nu ne vom mai retrage deoarece va veni generalul Averescu şi îi va da peste cap pe Germani. Ceace m'a impresionat a fost faptul că această credinţă era împărtăşită de toţi soldaţii din compania pe care o comandam. Era pe la sfârşitul lui Octombrie 1916.

Popularitatea generalului Averescu a fost o creaţie a soldaţilor şi ea s'a impus cu o impetuoasă forţă fără nici o contribuţie propagandistică a intelectualilor. Ne-am trezit într'o bună zi năpădiţi de această popularitate care se impunea cu o forţă irezistibilă. Fiecare găsea în acest imperios curent al transeelor ceva din tainicile lui aspiraţii către o nouă rânduială a Statului. C. I. Argetoianu şi-a dat seama de potenţialul politic al popularităţii generalului Averescu şi a căutat să o încadreze unei mişcări politice subordonate unui program. Generalul Averescu avea oroare de partide, de aceea el a preconizat formarea unei Ligi, un fel de asociaţie de bune intenţii, amestec disparat de personalităţi bine definite, fără să fie unite printr'o idee comună sau printr'o unitate de concepţie în ceace privia structura Statului. Existau, totuş, unele afinităţi între cei cari îşi dăduseră adeziunea: ostilitatea faţă de partidul liberal şi revolta contra modului cum fuseseră folosiţi cei doi ani de neutralitate pentru înzestrarea armatei. Acest sentiment străbate şi în seria de articole intitulate "Răspunderile" publicate de general în ziarul "Indreptarea", care apăruse la Iaşi în Aprilie 1918.

"Răspunderile" tălmăceau starea de spirit a ţării, ralia sentimentul public, dădeau generalului Averescu proecţia unui providenţial interpret al voinţii politice a ţării, dar nu puteau forma programul unei acţiuni de durată. "Raspunderile" în sine puteau însemna o lichidare a trecutului, o sancţionare a celor cari se dovediseră inferiori posturilor de comandă deţinute de la 1914, dar, prin natura lor negativă, nu rezumau un program de acţiune creatoare. Intre problemele ridicate prin realizarea României Mari, aşa cum o visasem de la Nistru până la Tisa, şi preocupările lumii politice din 1918 şi 1919, exista un contrast aşa de isbitor, încât n'ar fi exagerat să spunem că noul Stat n'a avut cadrele politice pe care le necesita.

C. I. Argetoianu, prin chiar structura lui sufletească, nu putea să pună imensa popularitate a generalului în serviciul unei concepţii revoluţionare a Statului. Diletant, sceptic, zeflemist, el făcea politică din necesitatea unui divertisment sportiv, fără elan pentru că era fără nici o credinţă. Nu odată i s'a svârlit acuzaţia de "reacţionar", nepotrivit calificativ: un reacţionar crede în valabilitatea unor idei, apără cu îndârjire o ordine socială. Ori, C. I. Argetoianu era convins că răsboiul impusese o revoluţie în structura social-politică a ţării şi trecuse la pensie lumea care formase clasa politică până la 1919. Nu credea că democraţia însemna un progres, se mulţumea doar să constate o realitate. Sainte-Beuve făcea această mărturisire: "nu am ură faţă de eri şi nici faţă de alaltăeri şi nici faţă de vre'o formă de guvernământ; am tras folos din experienţă şi în politică eu sunt omul faptelor". C. I. Argetoianu putea să'şi însuşească această mărturisire a lui Sainte-Beuve.

Dacă şi-a dat seama de imensitatea popularităţii generalului ca şi de semnificaţia politică a faptului, nu a avut însă capacitatea de entuziasm pe care o cerea regisoratul politic al acestei tresăriri la o viaţă nouă a poporului român. Inteligenţă, spirit de pătrundere, cultură şi un autentic patriotism au fost anulate de un scepticism în ceace priveşte acţiunile dezinteresate ale oamenilor, şi printr'o rece indiferenţă faţă de sistemele politice şi valabilităţii lor. Chamfort obicinuia să spună: "cea mai bună filozofie cu privire la lume este să uneşti, faţă de ea, sarcasmul vesel cu indulgenţa dispreţului". Această atitudine a avut-o totdeauna C. I. Argetoianu ceace l-a predestinat sterilităţii în politică. Nu era ursuz şi nu avea nimic de mizantrop. Orice mizantrop este un dezamăgit, un om care a crezut în nobleţa oamenilor, în capacitatea lor de acţiuni dezinteresate şi a fost nevoit, continu, să descopere cu este un etern păcălit, refugiindu-se se în izolarea de om înăcrit.

C. I. Argetoianu nu şi-a făcut niciodată vre'o iluzie asupra oamenilor. Observator satiric a dispreţuit totdeauna prefăcătoriile idealiste, comedia idealurilor şi s'a amuzat. Avea darul să rezume o situaţie, o impresie generală printr'un cuvânt de spirit. Grigore Filipescu neastâmpărat, incapabil să înţeleagă că istoria nu are întoarceri, vroia să reînvie, mai târziu, partidul conservator sub firma "Liga Vlad Tepeş". Argetoianu a definit astfel această încercare: "Dintr'un mare partid istoric a rămas numai o infimă minoritate isterică".

Intr'o zi mărturisea: "aşa cum sunt oameni cărora le place să observe în grădinile zoologice obiceiurile patrupedelor, mie îmi place să frecventez lumea ca să pot studia bipedele". Putea să existe o mai paradoxală asociaţie ca aceea dintre un om fără nici o iluzie despre oameni şi o extraordinară popularitate care nu reprezenta altceva decât o patetică iluzie colectivă despre un om? Şi acest om era socotit, cu o emoţionantă convingere, providenţial Şi totuş, Argetoianu avea o noţiune mai exactă despre popularitatea generalului Averescu decât cel care fusese creiat în transee ca întruchiparea mult aşteptatului făcător de bună rânduială în ţară.

Există erori iniţiale în politică ale căror consencinţi te urmăresc cu o implacabilă înverşunare, erori decisive. O asemenea eroare a săvârşit generalul Averescu în August 1919 când s'a lăsat convins să participe la alegeri. Ionel Brătianu demisionase şi recomandase regelui un guvern prezidat de generalul Artur Văitoianu, compus din oameni devotaţi partidului liberal. La hotel Boulevard, unde locuia Averescu, se întruneau pentru a examina situaţia şi a decide dacă se va accepta participarea la alegeri sub un guvern liberal camuflat: Take Ionescu, Iancu Flondor, Vladimir de Herţa, C. I. Argetoianu şi, evident, prezida generalul. Pentru participare era Argetoianu, contra: Take Ionescu, Iancu Flondor, Vladimir de Herţa. Generalul Averescu ezita. In 1919, Tak Ionescu se bucura de un mare prestigiu în politica internaţională, cuvântul lui era ascultat la Londra şi la Paris; pentru câştigarea acestui prestigiu contribuise nu numai inteligenţa lui de elită, cultura, experienţa politică, linia rectilină a acţiunii dusă spre a determina intrarea în răsboiu alături de aliaţi, ci într'o mai mare măsură supleţa lui, graba cu care făcea concesiuni spre a netezi negocierile.

Ionel C. I. Brătianu era de o dârză intransigenţă, cerea aliaţilor să respecte integral angajamentele luate prin tratate. Take Ionescu ceda, de exemplu, Torontalul lui Pasici. Ori de câte ori s'a acordat calificativul de "mare European" unui om politic român, întotdeauna acest titlu pompos era consecinţa unor mutilări ale intereselor româneşti. Dar nu mai puţin, Take Ionescu era un nume de mare circulaţie internaţională. In ţară, pentru massele populare el era doar un om al trecutului; preconizase un regim democrat şi susţinuse, cu sinceritate, democraţia, dar nu era acceptat de nouile elemente politice. Fără îndoială o mare nedreptate, dar judecata mulţimilor este sumară şi mai totdeauna nedreaptă. Se explică de ce Take Ionescu, care nu cunoaştea schimbările care avuseseră loc în viaţa publică şi care considera popularitatea generalului numai de suprafăţă, fără nici o adâncire în masse, era pentru abţinerea de la alegeri. Avea teamă să se înfrunte cu această lume nouă, iar prezidarea alegerilor de un guvern liberal camuflat, în aprecierea lui Take Ionescu, complecta neşansele. Iancu Flondor, în Bucovina, se bucura nu numai de o mare autoritate printre Români, dar şi minorităţile aveau încredere şi respect în acel exemplar de elită al tradiţiei româneşti. Familia Flondor apare în hrisoave încă de pe vremea lui Alexandru cel Bun.

Pentru Iancu Flondor participarea la alegeri însemna o ratificare a sistemului de falsificare a Constituţiei pe care o inaugurase regele Ferdinand, sub inspiraţia lui Barbu Ştirbei. Primele alegeri ale României-Mari trebuiau să se facă sub un guvern naţional care trebuia să garanteze cea mai perfectă imparţialitate, oprind intervenţia administraţiei în alegeri. Vladimir de Herţa, un mare boer moldovan, nu avea nici o legătură cu massele basarabene. Toate argumentele folosite de Argetoianu pentru a susţine participarea în alegeri se isbeau mai ales de intransigenţa lui Iancu Flondor, care nu ostenea să repete: "participând, ratificăm intervenţia regelui spre a împiedica corecta funcţionare a sistemului constituţional; este o chestie de principiu. Constrângând pe rege să rămână aşa cum îi este menirea, neutru, în lupta dintre partide, se va da valabilitate regimului democrat".

Take Ionescu susţinea cu bogăţie de argumente teza lui Iancu Flondor. In sfârşit, Argetoianu a fost învins: generalul Averescu s'a raliat ideei de neparticipare. L-am văzut după ce s'a dat comunicatul ziarelor, era furios; singura dată când l-am văzut că nu'şi domină nervii. Vedea clar consecinţele: "abţinerea de la alegeri a generalului Averescu creiază partidul ţărănesc". Şi rezultatul alegerilor a ratificat pronosticul lui Argetoianu.

Alături de general şi, deci, profitând de popularitatea [illegible] lui Dobrescu-Argeş *şi anume, creierea unui partid ţa*rănesc. In iarna anului 1918, Ion Mihalache credea că s'ar putea utiliza popularitatea generalului în folosul ideii ţărăniste; dar neparticiparea "Ligii poporului" a lăsat câmp liber propagandei ţărăniste. Cum s'ar fi putut explica ţăranilor neparticiparea la alegeri? Argetoianu a fost insistent rugat de şefii organizaţiilor să treacă peste hotărârea generalului şi să se pună liste în toate judeţele, dar, surprinzător, a refuzat să sprijine un act de răzvrătire. La Râmnicul-Sărat, şeful organizaţiei, C. C. Brăescu, nu a ţinut seama de comunicat şi şi-a pus lista în numele generalului Averescu; lista a fost aleasă în întregime, cu o strivitoare majoritate. Se verifica marea greşală a abţinerii.

Din aceste alegeri a ieşit ca un factor nou în viaţa politică a ţării partidul ţărănesc. Guvernul numit al Federaţiei a avut darul să sperie partidul liberal şi pe rege: Barbu Ştirbei a devenit susţinătorul disolvării parlamentului şi aducerei la guvern a generalului Averescu.

Atât guvernul Averescu cât şi parlamentul eşit din alegerile din Aprilie 1820 au constituit cea mai frumoasă manifestare a democraţiei româneştii. Guvernul era format din: Matei Cantacuzino la Justiţie, Petre P. Negulescu la Instrucţia Publică, Take Ioanescu la Externe, Octavian Goga la Culte şi Arte, iar preşedinte al Camerii era Duiliu Zamfirescu. Camera nu era populată cu agenţi electorali, astfel că desbaterile parlamentare se desfăşurau la un nivel superior. Argetoianu deţinea ministerul de Interne şi conducea, de fapt, politica partidului.

Moştenirea lăsată de guvernul Federaţiei prezidat de Al. Vaida-Voevod era din cele mai grele: un sentiment de nesiguranţă străbătea ţara în toate domeniile de activitate statală se simţea o gravă deficienţă a autorităţii. Dacă Cristian Rakovski s'ar fi găsit în acele momente în România şi nu în Rusia ar fi putut explota, cu un real succes, această delăsare a puterii executive. Din clipa în care sovietele de soldaţi ai armatei ruseşti l-au liberat, în Noembrie 1917, din închisoare, Cristian Rakovski nu a întrerupt contactul cu partidul socialist român al carui şef continua să fie şi după ce s'a dus în Rusia, spre a se uni cu Lenin şi cu Trotski. O lună numai după eliberarea lui, Rakovski îşi reluase activitatea: complectul revoluţionar rus al sovietului de la Socola decisese arestarea familiei regale române, a guvernului şi proclamarea republicei. Agenţii de legătură ai lui Rakovski menţineau permanent contactul cu socialiştii români. Incercarea de insurecţie din 13 Decembrie 1918 a fost executată conform indicaţiilor lui. Partidul socialist român avea a singură energie revoluţionară, în afară de Rakovski, pe I. C. Frimu.

După ce mişcarea veche socialistă s'a destrămat în 1899 prin trecerea tuturor intelectualilor la liberali—aşa numiţii generoşi—muncitorul I. C. Frimu a format, din membrii societăţii de ajutor "Munca", un fel de şcoală de cadre ale partidului socialist. Ziarul "România muncitoare" care avea o pariţie neregulată, era scris în întregime de muncitori şi a constituit fermentul înjghebării unui nou partid. Energia tăcută, idealismul revoluţionar, curajul lui I. Frimu ar fi putut da o direcţie bolşevică partidului socialist dacă n'ar fi murit de tifos exantematic în Ianuarie 1919. Cu toate că prin moartea lui Frimu partidul socialist pierduse o energie revoluţionară capabilă să însufleţească massele, datorită agentilor

(*Urmează pagina* 5.)

lui Rakovski, majoritatea organizaţiilor socialiste erau cucerite de ideologia bolşevică şi acceptau integral tezele Moscovei.

Elementele bolşevizante ale partidului socialist se temeau de un guvern liberal ştiindu-l, aşa cum dovedise la 13 Decembrie 1918, gata să execute o represiune, de aceea nu i-a intimidat venirea guvernului Averescu. Noul ministru de Interne, Argetoianu, nu le inspira teamă; în Iulie 1920 cererea de a organiza o manifestare pacinică le-a fost aprobată fără nici o greutate. In rânduri disciplinate, peste 20.000 de muncitori au defilat pe străzile Capitalei, cântând Internaţionala şi alte imnuri revoluţionare. O delegaţie de muncitori, în frunte cu Popovici, Cristescu şi Ilie Moscovici, s'a prezentat preşedintelui Camerii—Duiliu Zamfirescu—expunând revendicările clasei muncitoare. Aparent, Argetoianu nu a atribuit acestui freamăt revoluţionar nici o importanţă deosebită; îmi amintesc de glumele lui când citea buletinele de informaţii pe care i le trimetea zilnic Romulus Voinescu, directorul general al Siguranţei. Nu lipsea semnalarea cotidiană al unui complot care—bine înţeles—datorită vigilenţei Siguranţei nu isbutea.

Romulus Voinescu era un bun poliţist, serios pregătit, se formase în technica cea nouă a investigaţiilor, la Paris, în epoca în care se ducea lupta contra terorismului anarhist. Avea însă o slăbiciune: teatrul. Se credea autor dramatic şi Argetoianu obicinuia să spună: "Dacă am obliga Teatrul Naţional să joace piesele lui Romulus Voinescu, imaginaţia lui de autor dramatic i-ar fi ocupată şi rapoartele lui ar fi mai puţin dramatice". Această interpretare glumeaţă a rapoartelor directorului general al Siguranţei nu însemna că Argetoianu nu le citea cu atenţie şi nu reţinea ce trebuia reţinut. Avea un tablou exact asupra situaţiei în ceace privia progresul raliierii bolşevice al partidului socialist. Dar nu credea în energia revoluţionară a socialiştilor raliaţi tezelor Moscovei, pierzând din vedere un aspect: elementele locale, pe bună dreptate, nu îndreptăţeau mari îngrijorări, erau însă periculoase elementele venite din Rusia Sovietică, elemente fanatice, călite în răsboiul civil, instruite în technica luptei revoluţionare.

Către sfârşitul toamnei, un atentat isbutit a făcut mai multe victime în incinta Senatului, între care şi un ministru—Greceanu—şi mai mulţi senatori. Cercetările Siguranţei au stabilit că atentatorul venise din Rusia sovietică şi nu avusese nici o legătură cu cercurile conducătoare ale partidului socialist. Introducerea tacticei teroriste punea în mare încurcătură partidul socialist care începea să şi dee seama că centrala comunistă, adică conducerea partidului comunist rus, nu se simţia obligată să consulte sau să pună în curent pe cei cari, susţinând aderarea la Internaţionala a III-a, erau de fapt reprezentanţii ideii comuniste în România. Atentatul a produs o puternică impresie, dar nu a avut efectul de panică pe care îl urmărise atentatorul. Şi dacă Siguranţa nu a aflat din vreme atentatul, spre a-l preveni, a isbutit însă să identifice pe autor şi ulterior să-l prindă. Se numea Max Golstein, era un fost funcţionar comercial din Bârlad. La isbucnirea revoluţiei în Rusia, plecase să se înroleze armatei roşii. Invăţase technica teroristă şi pe când fabrica într'un laboratoriu o bombă, un accident a provocat o explozie pe urma căreia s'a ales cu un braţ sfâşiat. Invalid de braţul stâng, Max Goldstein a continuat să se perfecţioneze în lupta teroristă. Fabricase singur bomba cu ceasornic, o instalase fără ajutorul nici unui complice. A fost prins şi închis, în timpul cercetărilor, la Cercul Militar, într'o cameră la mansardă. Extraordinară energie: a evadat, alunecând pe un jgheab de care se ţinea cu singura mână pe care o avea. Amestec de fanatism şi cinism, Max Goldstein era unul din teroriştii pe care nimic nu-l intimida.

Argetoianu s'a opus ca atentatul de la Senat să fie luat ca pretext spre a implica într'un vast complot partidul socialist. Max Goldstein a fost prins a doua oară de unul dintre cei mai buni agenţi ai Siguranţei, Vintilă Ionescu, judecat şi condamnat, fără ca socialiştii bolşevizanţi să se declare solidari cu acţiunea lui. Şi nici nu erau. Această atitudine moderată a iritat pe liberali care au acuzat pe Argetoianu de slăbiciune. Adevărata măsură a energiei lui calme, lucide, eficiente, a dat-o mai târziu, în Mai 1921, cu prilejul congresului partidului socialist ţinut la Bucureşti. Acest congres era chemat să decidă afilierea la Internaţionala a III-a. Desbaterile s'au ţinut în sala clubului din strada Sf. Ionică. Ziarul "Viitorul" a criticat cu vehemenţă pe ministrul de Interne, acuzându-l de lipsă de energie, de inconştienţă pentru faptul de a fi îngăduit ţinerea congresului. Şi atacurile au devenit extrem de violente atunci când ministrul de Interne a acceptat prelungirea congresului. Cel care s'a prezentat spre a cere această prelungire a fost Cristescu "plăpumarul", argumentul fiind că nu sosiseră toţi delegaţii din provincie. Argetoianu l-a primit acasă în strada Atenei şi cu toată seriozitatea l-a întrebat: "cum n'au venit toţi delegaţii? Eşti sigur Cristescu?" —N'au venit, coane Costică şi pentru ca hotărârile congresului să fie valabile, avem nevoe de prezenţa tuturor delegaţilor".

—"Este o lipsă gravă care trebue reparată şi cât mai repede. Aprob prelungirea congresului pe încă trei zile ca să vină toţi delegaţii. Şi eu dorec că să vină toţi".

Cristescu era încântat şi nu mai ştia cum să mulţumească ministrului de atâta înţelegere. Nici unul din intimii lui Argetoianu nu înţelegea această periculoasă bunăvoinţă, atunci când desbaterile congresului se transformaseră într'o apologie exaltată a revoluţiei bolşevice. Şi cu atât mai mare era nedumerirea noastră cu cât Argetoianu îl rugase, amabil, pe Cristescu să-i comunice când toţi delegaţii vor fi sosit. Delegatul partidului era fericit de interesul pe care îl arăta ministrul de Interne. Toată lumea politică era alarmată de atitudinea lui Argetoianu. Liberalii mai ales erau furioşi. "Argetoianu împinge inconştienţa până acolo că reabilitează pe drul Lupu". Ionel Brătianu, prin mijlocirea lui Barbu Ştirbei, creiase o adevărată atmosferă de panică la palat; regele a fost nevoit să atragă atenţia generalului Averescu asupra primejdioasei toleranţe a ministrului de Interne. Generalul a fost impresionat de argumentele regelui şi a comunicat ministrului de Interne că şi el împărtăşeşte îngrijorarea îndreptăţită a regelui. Argetoianu s'a mulţumit să spună: "în 24 de ore toată lumea va fi de acord să spună că am exagerat, dar în sens contrariu unei indulgenţe".

Şi surpriza a venit. In momentul când desbaterile s'au terminat, iar congresul votase afilierea la internaţionala a III-a, a intrat în sală singur, fără să fie întovărăşit de nimeni, comisarul regal C. Cernat. Faptul că venia singur nu a inspirat nici o temere congresiştilor vrăjiţi de amabilitatea ministrului de Interne. Maiorul Cernat s'a suit la tribună şi a cerut un moment de tăcere. N'au lipsit aplauzele care, în mod naiv, salutau pe comisarul regal, congresiştii imaginându-şi probabil că venise să adere şi el la internaţionala a III-a. Calm, fără nici o asprime în voce, Cernat a rostit în tăcerea sălii "In numele legii declar întreg congresul arestat". A urmat un moment de încremenire. Mulţi congresişti au luat vorbele comisarului regal drept o glumă isbutită. Şi nu şi-au revenit decât în momentul când şi-au făcut apariţia în sală soldaţii cu baioneta la armă. Operaţia s'a terminat fără nici un incident.

Surprinderea în lumea politică a fost imensă: se recunoştea ministrului de Interne o energie plină de tact, o calmă siguranţă şi un instinct al ordinei; Argetoianu făcuse trepanaţia partidului socialist, fără nici o vărsare de sânge. Ceace a admirat mai mult generalul Averescu a fost "secretul operaţiei". Această potolire a agitaţiei comuniste, făcută într'o ordine desăvârşită, a influenţat cum era şi firesc, cursul de la Bursă. Vecinătatea Rusiei sovietice, forfoteala agenţilor cari soseau de peste Nistru, atentatul de la Senat şi începutul unei anarhii latente în rândurile muncitorilor, menţineau o stare de mocnită îngrijorare. Ori, activitatea economică, spre a se desfăşura în toată amploarea, are nevoe, în primul rând, de siguranţă. Nimeni nu construeşte pe un teren vulcanic. Perspectivele guvernului Averescu erau, deci, la sfârşitul lui Mai 1921, din cele mai promiţătoare; nimeni nu punea la îndoială stabilitatea guvernului până la terminarea celor patru ani ai parlamentului. O guvernare normală care prezenta toate elementele de durată nu putea să mulţumească partidul liberal. Exista o impacienţă, cu atât mai accentuată cu cât guvernul Averescu năzuia să aibă şi o politică economică fără tutoratul "Băncii româneşti".

Ministrul de Industrie şi Comerţ, Octavian Tăzlăuanu, a fost primul obiectiv al atacului pornit din rândurile partidului liberal. Indrăznise să încadreze economiei româneşti uzinele şi domeniile "Reşiţa". Violenţa atacurilor ziarului "Viitorul" reflectau mânia lui Vintilă Brătianu. Niciodată un ministru nu a fost atacat cu atâta lipsă de măsură ca Octavian Tăzlăuanu. Dar organizarea dată "Reşiţei" de hulitul ministru a fost respectată şi de guvernul liberal. Totuş, nu Octavian Tăzlăuanu a fost cel care a mobilizat pasiunile, a provocat tumultoasele desbateri ca să înlesnească partidului liberal o manevră perfidă cu rezultatul mult dorit, anume acela al disolvării parlamentului. Era acesta al doilea parlament liber ales, care, prin mijlocirea camarilei şi complicităţii regelui, a fost disolvat fără nici un temeiu constituţional. Cel care a făcut involuntar, printr'o serie de uşurinţi, jocul partidului liberal a fost Argetoianu.

In 1921, regina Maria pentru a definitiva despărţirea prinţului Carol de Zizi Lambrino şi spre a-l consola, a imaginat o lungă călătorie împrejurul globului. O călătorie a prinţului moştenitor cu tot fastul adecuat, costa bani mulţi şi fanteziile princiare sunt plătite de naţie. Regina Maria era impacientă şi de teama unei întoarceri a prinţului Carol la vechea lui pasiune, cerea imperios guvernului să găsească suma necesară călătoriei. Faţă de greutăţile cu care se înfrunta visteria ţării, era greu să se găsească disponibilă o sumă aşa de importantă, vre'o două milioane de franci elveţieni, în devize libere. Un împrumut nu se putea realiza, suma fiind prea mică în acest scop şi ar fi putut dăuna creditului ţării. Imprumuturile Statului sunt supuse, în regimul democrat, controlului parlamentului şi nimeni nu s'ar fi încumetat să explice deputaţilor că spre a vindeca pe prinţul moştenitor de o febră erotico-sentimentală, naţia trebuia să suporte cheltuielile unei călătorii în jurul lumii. De aceea s'a recurs la un expedient: emiterea unui bon de tezaur. Operaţia nu este recomandabilă deoarece indică o stare bolnăvicioasă a finanţelor publice, chiar atunci când bonul de tezaur este încredinţat unei Bănci serioase care nu-l va negocia pe piaţa internaţională. Nici o Bancă n'a acceptat operaţia şi cum regina Maria insista, s'a recurs la oficiile unui om de tranzacţii financiare, Aron Schuller.

Ad-interim la ministerul de Finanţe, C. Argetoianu, cu o uşurinţă nepermisă, s'a pretat acestei operaţii aşa de riscante pentru creditul ţării; diletantul dăuna omului de Stat. Aron Schuler a negociat bonul de tezaur al Statului român şi s'a achitat de însărcinare, dar cu o dăunătoare lipsă de tact pentru creditul Statului român.

Campania pe tema bonului de tezaur a deschis-o "Viitorul" cu obicinuita lui violenţă, deşi Vintilă Brătianu ştia prea bine cărei necesităţi a răspuns emiterea bonului de tezaur. Insinuările cele mai perfide erau întrebuinţate spre a dăuna prestigiului ministrului. Cum "Viitorul" folosea în campaniile duse contra adversarilor partidului liberal acuzaţiile cele mai demente, nimeni nu s'a impresionat. Nu-l acuzase pe generalul Averescu de înaltă trădare? Nu-i acuzase pe Ion Mihalache şi drul N. Lupu că au vroit să vândă Bulgariei Cadrilaterul pentru suma de 20.000 lei? Şi asemenea acuzaţii erau susţinute cu o ridicolă şi idioată violenţă.

Chestia bonului de tezaur n'ar fi depăşit importanţa obicinuitelor campanii ale "Viitorului", dacă nu ar fi fost adusă în desbaterea Camerii sub forma unei interpelări de un tânăr deputat Virgil Madgearu. Ceace a surprins în tenacitatea şi duritatea lui Virgil Madgearu, era faptul că cel care îi înlesnise să intre în Cameră era tocmai Argetoianu. V. Madgearu era un mediocru orator, prolix în expunere, dar avea o calitate care îl făcea de temut: seriozitatea documentării. Cunoştea problemele economice şi financiare, iar informaţia lui era minuţioasă, nu făcea nici o afirmaţie fără documentare. La ce corespundea înverşunata pornire a lui Madgearu? Pentru un tânăr deputat, stăpânit de o imensă ambiţie, vroind să se impună partidului—la începuturile partidului Virgil Madgearu era o figură ştearsă, nu isbutise să fie luat în serios—singura cale de urmat era o interpelare care să sdruncine pe ministrul de cel mai mare prestigiu al guvernului Averescu. Necontestat, Argetoianu lucrase cu uşurinţă şi când a emis bonul de tezaur şi când l-a încredinţat lui Aron Schuller, deci oferea un obiectiv facil unui specialist în problemele financiare. Virgil Madgearu compensa lipsa lui de talent printr'o putere de muncă fără egal; nu improviza ci studia cu o sârguinţă neostenită, strângea asupra fiecărei probleme tot materialul documentar şi-l rânduia ca un bibliotecar conştiincios. Mai târziu, când a reuşit să se impună în partid şi a trecut pe primul plan, fiind socotit—şi pe bună dreptate—expert în problemele financiare şi economice, a aplicat acelaş sistem al fişelor şi oamenilor politici, financiarilor sau industriaşilor. Intr'o zi mi-a arătat acel fişier, privind pe Tancred Constantinescu; era realmente impresionant. Putea să-l invidieze cel mai desăvârşit poliţist. Dar acelaş sistem îl aplica şi colegilor lui din partid. Extraordinară ambiţie organizată.

Interpelarea în chestia bonului de tezaur a fost documentată, bine construită şi, în concluzie, cerea ministrului să tragă consecinţele unei uşurinţi care dăunase grav creditului ţării. Argetoianu a răspuns, reducând la justele proporţii efectele dăunătoare ale unei operaţii aşa de delicate cum era emiterea unui bon de tezaur. Şi cum Virgil Madgearu nu s'a mulţumit cu succesul relativ al interpelării, a cerut o nouă serie de dosare şi, evident, o nouă interpelare. Partea technică pentru lămurirea "uşurinţei vinovate" a ministrului era terminată şi toată lumea era de acord, precum era şi Argetoianu. Dar rămăsese nelămurită o altă faţă a chestiunei bonului de tezaur: la ce urgenţă imperioasă a răspuns acea operaţie financiară? Liberalii o ştiau şi foarte probabil o ştia şi Virgil Madgearu—totdeauna aşa de bine informat—dar, pusă întrebarea, Argetoianu s'ar fi găsit într'o situaţia delicată. Nu putea să dee nici o lămurire Camerei pentrucă nu dorea să descopere Coroana. Oricine ar fi fost îndreptăţit să întrebe: era călătoria prinţului moştenitor politic necesară—în sensul luării de contact al viitorului rege cu toate aspectele planetei—? In asemenea caz, ar fi trebuit să se creară aprobarea parlamentului şi deschiderea creditelor adecuate. Ori, tocmai pentru a se ocoli desbaterea publică a acelei călătorii care nu răspundea decă dorinţei reginei Maria, s'a recurs la expedientul bonului de tezaur.

In 1920 opoziţia (ţărăniştii, naţionaliştii-democraţi sub şefia lui N. Iorga, şi naţionalii) era puternic reprezentă în Cameră şi aceste partide care formaseră în parlamentul trecut Federaţia, nu uitau modul în care fuseseră alungate printr'un act arbitrar al regelui. Când generalul Averescu a citit decretul de dizolvare al parlamentului Federaţiei în Martie 1919, deputaţii au intonat—semnificativ—"Deşteaptă-te Române". Liberalii—ca întotdeauna când nu erau la guvern şi nu dispuneau de aparatul administrativ—erau slab reprezentaţi în parlament. După ce au adus în desbatere, prin "Viitorul" chestia bonului de tezaur, s'au mulţumit în Cameră cu rolul de spectatori ai răfuelii dintre opoziţie şi guvern. Insistenţa lui Virgil Madgearu de a cere lămuriri asupra destinaţiei date bonului de tezaur exaspera pe Argetoianu şi într'un moment de nestăpânire a svârlit grosolan o trivială invitaţie: "pupă-mă..." Cuvintele au fost rostite printre dinţi, mai mult pentru el sau pentru cei din apropiere decât pentru stenografi. S'a râs şi în primul moment nu s'a dat nici o interpretare ofensatoare invitaţiei aşa de vulgare, chiar Madgearu a trecut-o cu vederea. Ar fi rămas, dar, un incident fără importanţă, dacă n'ar fi intervenit N. Iorga, care nutrea o abia stăpânită vrăjmăşie contra lui Argetoianu.

Intr'o replică adresată lui N. Iorga, ministrul de Interne îl repezise cu brutalitate şi poate că vanitatea lui nu s'ar fi simţit atât de ofensată dacă Argetoianu nu s'ar fi făcut vinovat de un gest cu repercusiuni mai adânci în sufletul lui: Argetoianu împiedicase invalidarea lui C. Stere, dorită de Iorga. In primul parlament C. Stere, care nu se găsea în ţară, fusese totuş ales deputat de Soroca. N. Iorga, prezent la validarea alegerilor din Soroca nu a ridicat, atunci, nici o contestaţie. Intre timp C. Stere, întors în ţară, îşi reluase activitatea politică şi în jurul lui gravita tot partidul ţărănesc, ceace îl făcea să sufere pe N. Iorga. Ori, cu ocazia validărei alegerilor din Soroca în al doilea parlament, N. Iorga şi Take Ionescu au prezentat contestaţii. In ciuda elocvenţei lui N. Iorga—poate unul dintre cele mai inspirate discursuri rostite de Iorga—şi în ciuda intervenţiei lui Take Ionescu, efectul nu s'a produs deoarece Argetoianu, care dispunea de majoritatea Camerii, s'a opus categoric acestei acţiuni pe care o socotea ca o ofensă adusă Basarabiei. Validarea lui Stere a considerat-o N. Iorga ca o înfrângere personală, datorită lui Argetoianu.

In momentul când Argetoianu a rostit vulgara invitaţie, N. Iorga s'a ridicat şi a făcut, fără să fi consultat pe ceilalţi membrii ai opoziţiei, o declaraţie de o extremă gravitate: cât timp se va afla Argetoianu pe banca ministerială, opoziţia nu va mai participa la desbatarile parlamentare. Virgil Madgearu încântat de intervenţia lui Iorga a vociferat: dizolvarea parlamentului. Şi opoziţia—minus liberalii—s'a retras, urmând pe N. Iorga.

Era exact ceace urmăriseră liberalii cari pregătiseră la palat, prin mijlocirea reginei Maria, înlăturarea guvernului Averescu.

S'a format, mai târziu, un guvern Take Ionescu. Se atribuia parlamentarilor teama de a se înfrunta din nou cu corpul electoral, astfel că s'a admis că Take Ionescu putea să şi asigure majorităţile necesare. In cursul celor patruzeci de zile—Decembrie 1921-Ianuarie 1922—a fost un adevărat târg pentru câştigarea deputaţilor. Take Ionescu luase în guvern, din rândurile majorităţii, pe G. G. Mironescu, vice preşedinte al Camerii, pe Mitu Dumitrescu, deputaţi cari nu erau politic reprezentativi; prin această operaţie nu a isbutit să determine sfărâmarea blocului majorităţii, hotărâtă să refuze încrederea noului guvern. N. Iorga sprijinea guvernul Take Ionescu şi, la cererea şefului guvernului, recomandase un ministru, pe Cihodaru.

Spre a caricaturiza guvernul Take Ionescu şi a-i sublinia aspectul de ridicol expedient, Argetoianu a interzis ca să ia cuvântul vre'un membru al majorităţii, încredinţând misiunea de a executa guvernul, lui N. D. Cocea. Discursul lui Cocea, de o vervă îndrăcită, ridiculizând compunerea guvernului a subliniat rolul de paravan al manevrei liberalilor, rol pe care l-a acceptat Take Ionescu. Nimic nu putea irita mai mult pe Iorga decât să asiste la succesul obţinut de Cocea împotriva guvernului pe care el îl sprijinea.

Camera a respins votul de încredere şi guvernul Take Ionescu a căzut. Aşa cum era de prevăzut, operaţia s'a terminat cu formarea guvernului Brătianu.

Nouile alegeri au dovedit realitatea partidului ţărănesc şi sfârşitul popularităţii generalului Averescu. Cauzele acestei pierderi se explică prin lipsa de durată a seducţiei iluziilor şi prin lipsa de prevedere din partea conducerii partidului, recte Argetoianu, de a forma o armatură de cadre identificate cu un ideal politic, cadre capabile să substitue popularitatea printr'un activ contact cu massele electorale. Diletantismul lui Argetoianu, spiritul lui zeflemist îl făceau incapabil de o acţiune or-

(Urmează pagina 6.)

C. Argetoianu

ganizatoare. Politica exclude pe diletanţi, ea cere oameni străbătuţi de o credinţă. Este adevărat că diletantismul în politică, personal, asigură un avantaj: indiferenţa faţă de oscilaţiile opiniei publice. Orice pasiune confiscă, angajează, provoacă o suferinţă atunci când ideia pentru care cineva luptă a suferit o înfrângere, diletantul aduce indiferenţa unui jucător de cărţi care nu mizează nimic. Spiritul muşcător, plăcerea de a folosi înţepături epigramatice pentru a defini o situaţie sau un om, mania de a zeflemisi totdeauna spre a ridiculiza solemnitatea, i-au creiat în sânul partidului vrăjmăşii implacabile. O urzeală de intrigi au făcut de neînlăturat separarea lui Argetoianu de generalul Averescu în 1923, cu toate sforţările lui Octavian Goga de a împiedica ruptura. Şi de la această dată s'au succedat avatarurile lui politice.

In 1924, a fuzionat cu N. Iorga şi în 1925, partidul nou format se contopeşte cu partidul naţional al lui Iuliu Maniu. In 1927, acceptă să facă parte din guvernul Brătianu. Trecerea lui prin partidul liberal nu răspundea nici unei necesităţi. In 1932, a format cu N. Iorga guvernul zis de technicieni, în care deţinea ministerul de Interne şi cel de Finanţe. Dacă guvernul a fost o deprimantă experienţă, răspunderea nu a avut-o N. Iorga ci, aproape în întregime, Argetoianu.

Ministerul de Finanţe nu cere un conducător de geniu, ci un bun administrator, care să nu cunoască limită la orele lui de lucru şi să exercite un control continu asupra unui aparat administrativ nărăvit, un om neînduplecat în aplicarea sancţiunilor spre a stăvili abuzurile şi a asigura încasarea normală a veniturilor. Statul român avea cel mai păcătoşit aparat fiscal: de la perceptor până la directorul din minister se practica din plin zeciuiala sub toate guvernele. Argetoianu nu avea nici una din calităţile care se cer unui bun ministru de Finanţe, şi mai presus de toate îi lipsea voinţa de a se consacra unei munci obscure de control migălos în supravegherea intrării veniturilor Statului.

A lăsat totul în seama unui secretar general, Mihăilescu, care, prin abuzurile lui, isbutise să depăşească chiar pe Teianu, faimosul secretar general sub naţional-ţărănişti. Când i-am atras atenţia asupra procedeelor incorecte ale secretarului general, Argetoianu mi-a răspuns: "Ştiu, dar îţi închipui că înlocuindu-l, succesorul lui nu va proceda la fel? Cel puţin, tâlharul acesta s'a îndestulat; altul vine flămând". Cu o asemenea concepţie, cu acest scepticism în ceace priveşte eficacitatea sancţiunilor, se duce un Stat la ruină. Nu se putea imagina ceva mai întristător decât contrastul dintre calităţile inteligenţii unui om înzestrat cu un ascuţit spirit critic, observator plin de pătrundere, identificând erorile şi concepând soluţiile, şi incapacitatea să realizeze ceva având răspunderea. Cu vorbe de spirit nu se administrează un Stat!

Prietenia care mă lega de acest om mă făcea să sufer, văzând cum, politic, se anula. Pe bună dreptate, revoltat de nepăsarea lui Argetoianu în a cărei capacitate politică crezuse, Iorga s'a dus la palat şi a prezentat demisia guvernului fără să-l înştiinţeze pe Argetoianu.

Straniu: opinia publică a svârlit în spinarea lui N. Iorga tot deficitul politic al unei experienţe ratate. Ce nu s'ar fi putut face dacă Argetoianu şi-ar fi pus inteligenţa în serviciul unei idei, dacă ar fi fost încălzit de o pasiune, de o ambiţie creatoare! Şi totuş, în cursul acelei guvernări omul sceptic, diletant, neluând nimic în serios, a făcut cel mai mare serviciu ordinei sociale: conversiunea datoriilor agricole. In 1931, situaţia agricultorilor (mici, mijlocii şi mari) era dramatică: toţi erau înglodaţi în datorii. Sistemul preţurilor maximale aplicate produselor agricole contrastând cu un protecţionism excesiv al industriei, absenţa de credite pentru agricultură, lăsaseră pe agricultor pradă cametei. Se accepta, ca normal, o dobândă de 12 % care, de fapt, prin diverse adausuri, ajungea la 16 %. Agricultura nu produce decât 4-5 %. Se explică de ce agricultorii nu reuşiau să acopere nici cel puţin dobânzile, iar datoriile acumulate trasformaseră, aproape întreg pământul ţării într'o quasi proprietate a Băncilor.

Din 1930 problema datoriilor agricole devenise o temă de agitaţie; se formase chiar o Ligă contra cametei în care se înscriseseră mai toţi amărâţii de plugari. Argetoianu a avut curajul să prezinte primul proect de lege al conversiunii datoriilor agricole. Proectul a fost combătut în Comisia Camerei de Dinu Brătianu şi—de necrezut—de Ion Mihalache care fusese convins de Virgil Madgearu că orice ştirbire s'ar aduce creanţelor va provoca anarhia financiară şi falimentul Statului. Prin acest act de curaj Argetoianu a smuls problema datoriilor agricole din mâna demagogilor "Ligii contra cametei" economisind ţării o revolutie.

Aceleaşi partide, liberal şi naţional-ţărănist, care combătuseră cu violenţă proectul conversiunii, denunţându-l ca anarhic, doi ani mai târziu revendicau paternitatea ideii. Cum prin coloanele "Curentului" începând din 1930, am denunţat zilnic dramatica situaţie a agricultorilor, ca deputat în Comisia Camerii, am fost printre susţinătorii proectului de lege al conversiunii. Ştiu de câtă energie a avut nevoie Argetoianu ca să impună proectul, învingând rezistenţa Băncii Naţionale, conspiraţia Băncilor şi complicitatea partidelor. Dacă ar fi fost în toate împrejurările aşa de hotărât, ce imense servicii ar fi putut aduce ţării!

Evoc cu oarecare tristeţă pe omul de care am fost legat printr'o statornică prietenie. Poseda atâta farmec în comentariile nuanţate pe care le făcea asupra oamenilor, asupra faptelor. Cinismul lui Argetoianu? O simplă legendă sau o greşită etichetare a curajului cu care denunţa impostura sau falsul idealism. Infăţişarea lui robustă, cruzimea cu care spunea lucrurilor pe nume l-au proectat în opinia publică—înclinată spre simplificare—ca un om brutal, insensibil. De mai multe ori am fost oaspetele lui la Breasta—conacul moşiei Argetoianu de lângă Craiova—şi în acel minunat parc am dialogat asupra complexului pe care îi formează viaţa unei naţiuni. Parcul se întindea pe o înălţime care domina Valea Jiului şi frumuseţea aleelor, bogăţia florilor te invita să-i dai ocoluri în acele plimbări în care pasul ritmează dialogul, ca în ritualul filozofilor peripatetici. O încântare a spiritului acea inteligenţă clară, cultivată până la exces, analitică, ostilă aparenţelor amăgitoare, abordând în înlănţuirea capricioasă a dialogului, cele mai variate probleme cu egală competenţă şi siguranţă. Ceace m'a surprins mai mult la Argetoianu era timiditatea pe care o avea în faţa mamei lui. Afectuos şi respectuos ca în îndepărtaţii ani ai copilăriei. Dacă nobleţa a fost încarnată de o femee, fără îndoială că nobleţa românească a reprezentat-o Doamna Constanţa Argetoianu. De o mare bunătate, frumoasă încă; la 80 de ani avea eleganţă în mişcari că putea să fie invidiată de reginele de odinioară; o pasiona muzica, literatura şi avea un gust sigur, o judecată literară care defineau un spirit de elită. Imi amintesc de justeţa aprecierii operei lui Anatole France a cărei formă desăvârşită nu reuşeşte să acoperere lipsa de emotivitate. Respectul, sfiala chiar a lui Argetoianu faţă de mama sa, surprindea.

Prima dată când am fost la Breasta, Argetoianu mi-a spus confidenţial, înainte de a ne aşeza la masă: "Mama nu vrea să pună vinul la gheaţă, dar nu refuză oaspeţilor călcarea acestei tradiţii". Era de neînchipuit aceastâ delicateţă a lui Argetoianu. La masă, pe ascuns, svârlea gogoloşe de miez de pâine în fetiţa lui, care accepta voioasă duelul. Când D-na Argetoianu a observat bombardamentul copilăros, i s'a adresat mustrător: "Gioni, fii cuminte". Şi Gioni avea 61 de ani. Ca un copil surprins făcând ştrengării, "Gioni" s'a potolit.

In 1931 se preparase un proect de lege prevăzând noui impozite, fireşte pe funcţionari, singurii contribuabili cari nu pot să opereze o evaziune fiscală. Toţi prietenii lui Argetoianu erau consternaţi văzând că'şi însuşeşte infamul proect. Intr'o zi, înainte de a depune proectul, m'am dus la el acasă cu intenţia să'i atrag atenţia asupra greşelii pe care o săvârşea prezentând parlamentului un proect de lege odios. M'a oprit atunci când am vrut să aduc argumente: "Inutil. Am renunţat la proect. Mama este contra proectului. Chiar azi am primit o scrisoare care m'a convins". Şi mi-a dat să citesc scrisoarea, unde făcea cea mai caldă, cea mai justă apărare a funcţionarilor, unită cu o critică asupra procedeului de a se pune impozite pe cei nevoiaşi, în loc de a căuta venituri acolo unde se simte mărirea impozitului. Argetoianu era emoţionat: teribilul, cinicul Argetoianu...

Oroarea lui de tot ce era fals îl împingea să spună, adesea, adevăruri fără să ţină seama de efecul produs. Intr'o zi îl enerva Didina Cantacuzino vorbindu-i de marele tradiţii care se găsesc la boerimea românească; cu gesturi teatrale evoca figura nu ştiu cărui strămoş al ei, un oarecare Drăghici, ceace punea la grea încercare răbdarea lui Argetoianu. Şi ca să-l solidarizeze cu ceace susţinea, i-a amintit de strămoşul lui Argetoianu, Ban al Craiovei. Nu s'a mai putut stăpâni: "Coană Didina, să fim prudenţi şi să nu prea vorbim de marile tradiţii boereşti că riscăm. In ce mă priveşte, ştiu că străbunul meu, Banul Craiovei, a fost un pezevenghiu; la pacea de la Pasarowitz, cumpărat de Austriaci, a intrigat ca să fie dată Oltenia Austriei. Retorica nu poate acoperi arhivele istoriei şi este mai bine să tăcem".

Virgil Potârcă a venit, într'o zi, la Argetoianu, cu faţa trimfătoare. Gras, aproape obez, legănându-se ca o raţă leşească, îi înmânează plin de orgoliu, un vechiu hrisov: "Coane Costică, precum vei vedea din acest hrisov, am şi eu pretenţii de boerie. L-am găsit uitat într'un colţon şi l-am adus să mi'l descifrezi". Argetoianu, dintr'o aruncătură de ochi, a înţeles cuprinsul hrisovului: "Uite, Virgil, este un herisov tare vechiu şi nu mă încumet să-l descifrez ca să nu fac vre'o greşală". Şi Argetoianu a dat actul lui Niculescu-Plopşor care scotea "Archivele Olteniei". Hrisovul de care era aşa de mândru deputatul de Dolj şi mai târziu secretarul de Stat şi ministru, era pur şi simplu o sentinţă de condamnare a unui străbun al lui Potârcă, ca să fie bătut la tălpi pentru un furt de cai. Plopşor a publicat hrisovul spre amara desamăgire a lui Potârcă.

Când Argetoianu a intrat în guvernul Brătianu, un partizan, profesorul de Drept comercial, Stoianovici, a venit agitat să'şi exprime nedumerirea şi chiar indignarea:

—Cum coane Costică, de acum încolo vom duce oala de noapte a lui Brătianu?

—Pardon. Oala de noapte a lui Brătianu o voi duce eu; tu o vei purta pe a mea.

In timpul guvernării mareşalului Antonescu, faimoasa Veturia Goga ajunsese fac-totum în casa mareşalului. Argetoianu o numea M-me Ras-putin. Pronunţate ca în limba franceză, ultimele două silabe îi dădeau Veturiei calificativul potrivit. Datorită influenţei pe care o avea asupra mareşalului, Veturia Goga isbutise să fie numit Alexianu guvernator al Transnistriei. Şi bătrâna Ras-putin opera în voie. S'a organizat expoziţia Transnistriei sub inspiraţia şi diriguirea Veturiei. A vizitat expoziţia şi Argetoianu. Imprudentă, Veturia Goga îl întrebă cu un ton de reproş: "Şi acum mă vei numi Ras-putin după ce ai văzut ce am realizat?" Calm, Argetoianu îi răspunse: "Evident că nu. Te voi numi Trans-putin". Şi nu exagera.

In 1942, s'a sărbătorit la Chişinău un an de la eliberarea Basarabiei. Mihai Antonescu—la banchetul oferit fruntaşilor politici prezenţi—a rostit un discurs în care se depăşise; nu mai era un retor ci—cum spunea Maiorescu—un limbut. Se servea şampanie; Argetoianu, foarte serios, se adresă vecinului: "Acum îmi dau seama că belteaua nu merge cu şampanie". Incurajat de această observaţie, George Tătărăscu face semn lui Argetoianu că discursul lui Ică este interminabil. "Oricum, exagerează", se adresă Tătărăscu lui Argetoianu. "Ică este în formă, admirabil; ascultându-l, îmi dau seama că Jean Th. Florescu este un clasic", îi răspunse Argetoianu.

Neîndurat în observaţiile pe care le făcea, nu se menaja nici pe el şi nici chiar pe cei la carea ţinea realmente. Soţia lui din a doua căsătorie, D-na Valentina Boambă—prima soţie era contesa Talievici—fusese în tinereţe o femee foarte frumoasă: blondă, cu ochi albaştri, un oval admirabil desemnat şi un glas mângâietor. Cu timpul se îngrăşase de părea un bufet care umbla. Trebuiau să se ducă la o recepţie; Argetoianu aştepta în hall, ţinând ca de obiceiu un chioştec de ţigare în colţul gurii. Incet, gâfâind, D-na Argetoianu cobora scările. Strânsă teribil în corset, părea o saltea de lână legată cu frânghii şi învălurită. Argetoianu o privea cu melancolie şi pentru a'şi sugruma o efuzie sentimentală a amintirilor îndepărtate de fost îndrăgostit, se adresă soţiei ca şi când ar fi vrut să-şi bată joc de propriile lui regrete: "De când aştept momentul acesta când tu eşti mai urâtă ca mine!"

De mult romanul de dragoste al tinereţii început la Roma—ca toate capitolele romantice ale vieţii noastre—se terminase. Coana Valentina se consolase cu Rioşeanu, un chipeş ofiţer de cavalerie, care fusese numit sub mareşalul Antonescu, sub-secretar de Stat. Femee nestatornică, cu timpul a început să cocheteze cu un apropiat succesor al lui Rioşeanu. Sunt femei cari nu au sensibilitatea romantică a amintirilor, trăesc cu mare intensitate numai prezentul.

Cocheţăria coanei Valentina îl durea pe Rioşeanu, care privea jocul introductiv al râsetelor, şoaptelor, privirilor aprinse. Argetoianu se apropie de Rioşeanu şi bătându-l pe umăr îi spuse: "C'est dur, n'est-ce pas?" Adică treci şi tu prin aceleaşi stări sufleteşti prin care am trecut şi eu. Ironia era, în primul rând, îndreptată contra lui. Neîndurat cu alţii, era tot aşa de neîndurat şi cu el.

Sub aparenţa de diletant-zeflemist, care se risipea în cuvinte de spirit, se ascundea, cu o grijă stranie, omul care îşi nota observaţiile, care înregistra cu obiectivitate de cronicar, toate evenimentele pentru istoricii de mai târziu. Trăise tot timpul în mijlocul unei lumi în care, în ciuda decorului de fast, de pretenţioasă exibiţie, se ducea o luptă de mici vanităţi, de şiretenii, o forfoteală de intrigi, astfel că ajunsese la faimoasa concluzie a lui Chamfort: "J'ai été amené là par degrés; en vivant et en voyant les hommes, il faut que le coeur se brise ou se bronze".

Intr'o zi de sfârşit de Septembrie, în 1937, Argetoianu m'a chemat, rugându-mă să'i consacru câteva ore. Eram intrigat de această precizare, convins că doria să'mi vorbească de situaţia politică, de apropiatele alegeri. Totdeauna observaţiile lui erau interesante şi nu se înşela în diagnisticul pe care îl da unei situaţii. Nu-i plăceau lungile introduceri cu ezitări în a ataca obiectul principal, de aceea nu m'a surprins că mi-a explicat, din primul moment, motivul pentru care mă chemase.

—Imi scriu de multă vreme memorile şi am ajuns cu ele la zi. Vreau să te fac, în ceace priveşte publicarea lor, executor testamentar. Primeşti?

—Fără ezitare, i-am răspuns, sunt mulţumit că v'aţi gândit la mine.

—Vreau însă să ştii ce cuprind aceste memorii ale mele, ca să te poţi angaja cu publicarea lor integral, fără nici o omisiune. Accentuez, fără nici o omisiune. Nu vreau să mi se pieptene memoriile, să fie revizuite, epurate, aşa cum au fost memoriile lui Al. Marghiloman. Atât Andrei Corteanu cât şi Vizanti—lăsaţi prin testament cu însărcinarea de a le publica—ca să'şi menajeze relaţiile şi să oblige o seamă de persoane au eliminat tot ce ar fi putut să le creeze ostilităţi. Am respins o asemenea alterare şi i-am dat o soluţie asigurătoare: o copie de pe manuscris să fie depusă la Academia Română, astfel ca istoricii să aibă posibilitatea de control. Mă ascultă zâmbind. "Inainte de a'ţi lua un angajament să ştii că nu este chiar aşa de simplu cum îţi imaginezi. Am scris fără să menajez pe nimeni, fără să îndulcesc conturul faptelor, aşa cum se obişnuieşte. Nu mi-am făcut o prezentare favorabilă pentru posteritate. Stai şi ascultă, vom vorbi la urmă".

Lectura începu; citea, fără să dee relief pasajiilor interesante, cu o voce egală, caldă. Nici o tendinţă de a altera povestirea faptelor printr'o transformare literară, dar tocmai fereala de a stiliza, tocmai grija de a reda exact, impersonal, obiectiv, da o valoare literară textului. Naraţiunea se colora graţie descripţiei, prezentării personagiilor, pe care îi lăsa să se contureze în acţiune prin diferitele împrejurări şi situaţii străbătute, reliefându-şi caracterul din felul cum reacţionau. Folosea fraza scurtă, rapidă, redusă la strictul necesar spre a exprima o împrejurare sau o observaţie utilă, gândirea lui desvoltându-se, completându-se pe măsură ce scria. O situaţie era pictată cu sobrietate şi cu grija de amănuntul care trebuia să lumineze ansamblul. Ascultându-l, aveam impresia că citea "Analele" lui Tacit. Am putut verifica cultura clasică a lui Argetoianu. La Tacit, portrele Senatului, poporului, armatelor sunt incomparabile prin vigoarea cu care a redat josnicia primului, laşitatea feroce a celui de al doilea şi anarhia legiunilor; acelaş crud realism la Argetoianu, ca şi când ar fi vroit să dee "memoriilor" lui, prin chiar grija de a spune adevărul fără reticenţe ipocrite, valoarea unor diagnostice într'o clinică de maladii politico-sociale.

Din mulţimea paginilor citite mă urmăresc, după atâţia ani, cele care se referiau la episodul colonelului canadian Boyle. Pe la începutul anului 1920, a trecut Nistrul la Tighina un ofiţer canadian care reuşise să salveze pe marea ducesă Cyril, sora reginei Maria. Cu un curaj de epopee, canadianul luase pe marea ducesă pe locomotiva pe care o conducea chiar el, şi înarmat cu un revolver, o puşcă mitralieră şi un sac de granate, a străbătut Rusia în plină revoluţie. Emoţia reginei Maria revăzându'şi sora pe care o credea asasinată de bolşevici, recunoştinţa faţă de eroismul colonelului Boyle, explică cum a devenit canadianul oaspetele familiei regale. Era un tânăr înalt, de o musculatură atletică, blond, suplinind redusa lui cultură prin simpatia pe care o degaja. Odată emoţia revederii trecute, regina Maria a început să manifeste faţă de salvator un interes aşa de accentuat, încât a provocat îndreptăţite îngrijorări şi gelozia favoritului Barbu Ştirbey, care se vedea ameninţat de o fatală disgraţie. Interesul acordat de regina Maria a deşteptat spiritul practic al colonelului Boyle, astfel că România a cumpărat 100 de locomotive canadiene. Barbu Ştirbey, şeful camarilei, spre a'şi elimina rivalul, a pus în circulaţie ceace de obiceiu se acoperă cu tăcerea. Şi şoaptele au o mai mare putere de răspândire a ştirilor decât ziarul cu cel mai mare tiraj. Ţara era informată şi a început să murmure. Cum camarila şi întreg partidul liberal erau egal de interesaţi ca să fie îndepărtat pericolosul concurent care ar fi putut să turbure mecanismul constituţional, atât Ionel Brătianu cât şi Barbu Ştirbey s'au simţit obligaţi să avertizeze pe regele Ferdinand, bine înţeles pentru a apăra prestigiul coroanei. Ministrul de Interne Argetoianu a fost chemat de rege. Această audienţă la rege mi-a citit-o în "memorii" lui.

Când a ajuns la Cotroceni, chiar la intrare, Argetoianu a fost întâmpinat de Barbu Ştirbey. Cu figura devastată de nesomn, părând sgâlţâit de febră, favoritul ameninţat să fie expropiat de prea vânjosul canadian, îşi pierduse aroganţa, siguranţa de deţinător al mecanismului constituţional. Cu glas rugător, s'a adresat lui Argetoianu: "Să faci ce'ţi va cere regele". Ministrul de Interne a ţinut să remarce că recomendaţia i se părea deplasată; dar Ştirbey insistă: "Te rog. Nu voi uita niciodată". Abia se despărţise de Ştirbey, că pe culoar l-a oprit Simca Lahovari, dama de onoare a reginei. "Majestate Sa regina vă roagă să o vedeţi înainte de a intra în audienţa de lucru la Majestatea Sa regele". Argetoianu nu a insistat, în descrierea scenei, asupra turburării sufleteşti în care se găsea regina, s'a mulţumit doar să descrie, cu o semnificativă grijă de amănunt, ţinuta reginei. Intr'un "peignoir" cu-

(Urmează pagina 7.)

C. Argetoianu

loarea lămâii, cu părul despletit căzându-i pe umeri, regina avea ceva dintr'o eroină de tragedie shakesperiană. "Regele îți va cere să-l expulzezi imediat pe colonelul Boyle. Eu îți cer să întârzii numai 24 de ore executarea. Nu am nevoe de cât de o noapte ca să-l conving că Barbu Știrbey este un intrigant. Te rog să faci ce îți cer eu. Nu vreau să fie expulzat colonelul Boyle. Mă înțelegi, Argetoianu?: nu vreau. Regele s'a lăsat indus în eroare. Il voi convinge. Și eu nu uit".

Argetoianu a notat energia din privirile reginei, ceace nu îngăduia nici o îndoială asupra sensului avertismentului pe care îl da acest: "eu nu uit".

Audiența la rege era redată cu sobrietate. O discretă simpatie pentru delicateța omului timid, lipsit de voință, dominat. Reieșea că regele fusese îndelung și cu perfidie lucrat. Dezarmat prin chiar șubrezenia caracterului, șovăitor chiar când lua o hotărâre, fără putere de a rezista în păienjenișul intrigilor, regele Ferdinand inspira ministrului de Interne un sentiment de compătimire. Regele era agitat și căuta să dee fiecărui cuvânt un ton autoritar ca și când ar fi vrut să nu'și piardă curajul și să ducă la bun sfârșit hotărârea luată. Repeta mereu: "Sa se curme scandalul. Chiar azi să fie expulzat. Nici o zi de întârziere. Prezența lui Boyle mă ultragiază. Chiar azi să-l svârli peste hotare". Ministrul de Interne s'a înclinat, iar în zorii zilei următoare, colonelul Boyle era trecut peste graniță.

De vigurosul Boyle s'a auzit mai târziu; își pusese pe cartea de vizită "Duce de București". Episodul Boyle se încheiase. Barbu Știrbey a reintrat în grațiile reginei, iar regele a căpătat și o mai mare încredere în devotamentul șefului camarilei. Peste trei luni guvernul Averescu era silit să demisioneze. Regina Maria a arătat că nu uitase.

Acest capitol din "memorii" valora, pentru oricine ar fi vroit să înțeleagă mecanismul monarhiei constituționale, mai mult decât cel mai savant tratat de Drept consacrat instituțiilor noastre constituționale. Și lectura a durat trei ore fără să'mi obosească un singur moment atenția; paginile erau scrise cu naturalețea omului care este preocupat să redee exact evenimentele, iar nu de o somptuozitate literară. Neînduplecat martor, observator clinic al unei classe conducătoare, din care făcea parte, vedea și nota conștiincios simptomele de decompunere, fiind și el integrat acestui proces.

Ascultând lectura "memoriilor" lui Argetoianu, mi-am amintit de observația așa de justă a lui Louis Veuillot asupra "memoriilor" lui Saint-Simon: nu a avut curajul revoltei, are întregul lui geniu, toată răsbunarea într'un sertar bien închis". Editura "Adevărul" a publicat un fragment din însemnările lui C. Argetoianu: "Pe urmele trecutului. O călătorie în Egipt". Intr'o notă autorul face unele precizări: "De la 1935 înainte am notat evenimentele și informațiile mai de seamă în "nsemnări zilnice". Această nouă serie va putea servi, pentru documentarea celor ce vor cerceta mai târziu vremurile noastre".

Există o deosebire între "memoriile" sau "Amintirile" cum le intitulase și aceste "Insemnări zilnice". In "Amintiri" oamenii sunt prezentați cu o mai mare vigoare realistă, portretele au adâncime și expresivitate, evenimentele sunt redate în vaste sinteze pentru a le înțelege semnificația istorică; aceste "Insemnări zilnice" au valoarea schițelor pe care le fac pictorii, notații în linii și culori luate direct, destinate să fie folosite ulterior în compoziția unui tablou. Sunt un fel de "aide-memoire" afective, înlesnind împrospătarea unei emoții, asociațiile de idei și stările sufletești.

In "Pe urmele trecutului" se pot observa calitățile literare ale lui C. Argetoianu. Ajunge să citești în "Urmele trecutului" descrierea înserării la Luxor ca săți dai seama de bogăția de culori a paletei acestui memorialist.

In scurta introducere care întovărășește "O călătorie în Egipt", C. I. Argetoianu a scris: "Câțiva prieteni m'au sfătuit să public paginele care urmează. In gândul meu, ele erau menite să încheie "Amintirile" mele oprite odată cu sfâșitul anului 1934. "Călătoria în Egipt" este un capitol mai senin după altele mai agitate. Cum "memoriile" mele nu vor fi editate—*dacă vor putea fi*—decât după moartea mea, m'am învoit cu o publicare care să'mi îngăduie și mie să văd tipărit, în lipsa începutului, cel puțin sfârșitul "memoriilor" mele. Poate că a fost o slăbiciune din partea mea. Cei cari mă vor citi vor judeca".

Acea îndoială "dacă vor putea fi" editate, este subliniată de Argetoianu în text ceace este o indicație precisă a îndoielii pe care o avea, conștient de cutremurătoarele adevăruri din "memorii", adevăruri surprinzătoare față de obiciunuita ipocrizie a vieții sociale și politice. Ce vor fi devenit aceste "memorii"? Eventuala lor pierdere ar fi regretabilă pentru istoria politică și socială a României, paginile lor amintind prin sobrietate, prin precizia desenului, prin curajul adevărului spus cu cruzime, prin accentul amar, cele mai faimoase pagini din Tacit...

Putem ieși din viață fără a fi plătit acel tribut de suferință de care nimeni nu este scutit? Argetoianu a fost un răsfățat al ursitoarelor, copil unic al unuia dintre marii proprietari ai Olteniei; tatăl lui, generalul Argetoianu fusese comandantul corpului I de armată, ministru de răsboiu; mama lui Argetoianu era născută Otetelešanu, descendentă din una din cele mai vechi amilii boerești din Oltenia. A fost, deci, normal ca Argetoianu să fi avut o copilărie răsfățată, ca adolescent s'a bucurat de condiții materiale excepionale ca să-și urmeze studiile; intrat în diplomație, aceleași condiții materiale i-au asigurat o situație privilegiată. In politică succesul i-a întins brațele și, cu toate erorile săvârșite, erori datorite acelui diletantism zeflemist care îl împiedica să ia ceva în serios necrezând în nimic, Argetoianu nu a cunoscut, până în 1944, ce înseamnă crâncenul tribut de suferință pe care îl plătim înainte de porni în lunga călătorie fără întoarcere.

A plecat din țară în Iulie 1944, în Elveția; nu avea bani depuși în străinătate. A dus o existență de restricții ajutat de fostul lui șef de cabinet, Șerban Geblescu. In 1946 medicii l-au avertizat asupra gravității boalei lui, iar el, ca medic, își dădea seama că nici o iluzie nu'i mai era îngăduită. Atunci a luat zănateca hotărâre să se întoarcă în țară; vroia să moară și să fie îngropat la Breasta în micuța bisericuță din parc unde odihneau părinții și bunicii lui. Il era indiferent totul, era conștient care va fi evoluția fatală a situației: In 1943, unui prieten care 1-a ntrebat când crede că va veni pacea, i-a răspuns: "de ce să ne grăbim O dorim și când va 'isbucni o pace vom regreta amar răsboiul".

L-am văzut cu puțin înainte de a pleca în Elvetia; era, poate, unul dintre foarte puținii oameni politici cari realizau tragicile perspective ale României. S'a întors în țară convins că moartea îi dădea insistent târcoale și în perspectiva neantului totul îi era egal. Dar moartea l-a înșelat; nu plătise tributul de suferință. Și diletantul, gata de a zeflemisi orice, cel care nu crezuse în nimic și se amuzase, răsfățatul vieții până la 76 de ani, a fost condamnat să cunoască ceace alții sunt constrânși să cunoască din frageda copilăriei. A coborât vertiginos toate treptele mizeriei. In1948 se strecura pe străzi și cerșea; întindea o mână sfioasă, temându-se că va fi recunoscut și că în loc de o pomană va primi o înjurătură. Moartea întârzia și cel condamnat să cunoască într'o doză concentrată tragicul vieții nu a găsit în el eroismul să evadeze în neant. Destinul îl intuia pentru a-i face cumplita inițiere în sensul mult mai profund, mai misterios al vieții, care nu poate fi bagatelizată printr'o vorbă de spirit sau printr'o existență de diletant zeflemist.

Și după ce a coborât toate treptele umilinții, porțile temniții i s'au deschis ca să iasă ocrotit de aripa morții care îl refuzase în 1946.

Ce frumoasă și ce sterilă inteligență...

PAMFIL ȘEICARU.

MURFATLAR

de St. GEORGESCU-OLENIN

FIȘE mari, cu slove de o palmă, dar scrise de mână, anunțau în sat că, în grădina cafenelei lui Kurt Molà, unde în serile de vară era adeseaori teatrul tătăresc, de umbre, cu *Caraghioz* și *hagi Aivat*, se va da o reprezentație de teatru adevărat, cu actori, în carne și oase, nu de carton vopsit și trași cu sforile, în dosul unei pânze luminate, ca la teatrul tătăresc. Se aducea la cunoștința tuturor că, *Tinerimea studioasă a Murfatlarului* va da o reprezentație, sub conducerea domnului Nicu Teodorescu, elev la Conservatorul de muzică și artă dramatică din Bucuresti, cu *celebra piesa a marelui scriitor englez, Shakespeare, zis Sekspir, HAMLET, urmat de dans.*

La drept vorbind, nu se juca întreaga dramă a prințului danez, ci numai câte-va scene, socotite ca mai dramatice, de Nicu Teodorescu, dar cunoscut mai mult sub porecla de Nicu Țiganu, organizatorul, animatorul, regizorul și actorul principal al spectacolului. Temeiul reprezentației teatrale era aparariția spectrului Regelui, tatăl lui Hamlet, celebrul monolog al lui Hamlet și scenele din cimitir. Rolul Ofeliei fusese suprimat în ultimul moment, în urma intervenției energice și a interdicției formale a părinților domnișoarei Sevastița Zorilă, poreclită *Mamzelle Fourchette,* ca fica lor, căreia Nicu îi destinase principalul rol femenin, să urce pe scena de teatru.

Sevastița, fata cârciumarului Costache Zorilă și a Lisavetei, nevastă-sa, era elevă la Școala Centrală, din București. Când venia în vacanță la Murfatlar, trecea țanțoșe prin sat, mândră de pelerina și pălăria ei de uniformă. Avea mai totdeauna, în mână, o carte frumos legată, în piele și se plimba solitară, gânditoare și distantă, în partea de pădure, dinspre obor, numită cu emfază *Grădina publică*, unde erau câte-va alei și ronduri de flori. Vorbia cu puțină lume din sat și nu scăpa nici un prilej, să nu-și arate superioritatea ei, față de dirigintele scoalei și învățătoarea de la școala de copii mici. Aspirațiile ei țintiau mult prea sus, față de modesta situație de dăscăliță de țară: își pusese în gând să facă facultatea de litere și să ajungă, cel puțin, profesoară de liceu, dacă s'ar fi putut, la București chiar.

Porecla de *Mamzelle Fourchette* i se trăgea dintr'o întâmplare petrecută cu vre-o doui ani în urmă: Sevastița sosise la Murfatlar, în vacanță de Paști și rușinată de îmbrăcămintea și ignoranța mamei sale, femeie gospodină, cu frică de Dumnezeu și cu grije de casă și de cârciuma lui bărbatu-său, își pusese în gând s'o *civilizeze*: a pus-o să se îmbrace nemțeste, în rochie de târg și cu pălărie, pe care Lisaveta o purta când pe ceafă, când pe-o ureche, dar niciodată cum trebuie; a silit-o să se încalțe cu ghete cu tocuri înalte, că biata femeie umbla adusă de șale, de durere, și la urmă a început s'o învețe și franțuzește. Ii spunea *maman*, iar lui Costache *papa*, le da *bonjour* și *bonsoir* și le mulțumia la tot pasul și pentru cel mai mic lucru, spunându-le *merçi*, fiind-că, spunea ea așa face lumea bună la București și la Paris. A vrut apoi să schimbe și mâncarea, în casă, sau, cel puțin, să interzică anumite feluri, dar aceasta a fost cu neputință. Costache și Lisaveta nevrând să se lipsiască, în ruptul capului, de tocana albă, mocănească, de ciorba de fasole, cu murături și de varza acră, cu carne de purcel, mâncări socotite de fata lor, nu greu de mistuit și nehigienice, cât vulgare și nedecorative.

In dimineața zilei, când Sevastița sosise de la București, Lisaveta tocmai pusese la fiert oala cu fasole, fiind-că eram în postul Paștilor.

—Ah, *maman*—strâmbă din nas Sevastița, când simți aburul, care dilata de plăcere, nările lui Costache și ale Lisavetei—iar gătești *oroarea aceia rurală!* O poți rezerva pentru tine și *papa*. Mie să-mi faci, te rog, ceva *leger* și rapid... ceva *à la fourchette*. Și luându-și mânușile și cartea, plecă spre *Grădina Publică*, după ce-i spuse mamei sale, că nu se întoarce până la *dejun*.

Biata Lisaveta, după plecarea fetei, s-a dus la băcănia grecului, să-i cumpere ceva *furșet*, dar cum nici stăpânul, domnul Aristide Rosalis, nici tejghetarul lui, Demostene, nu știau ce fel de *colonială sau delicatesă* o fi *furșetul* ăsta, au chemat în ajutor, să-i deslușiască, pe Sava Albu, băiat la gimnaziul din Constanța, din întâmplare tocmai trecând și el prin fața băcăniei, în drum spre obor.

—Dumnezeu mi te scoase în cale, maică, "zise oftând ușurată Lisaveta", să mă deslușești dumneata, că Sevastița mea s-a izmenit rău, la mâncare, de când cu școala ei, de la București. Ci-că să-i fac de mâncare *furșet*, pe semne ceva, de-ale băcăniei, că suntem în postul mare. Dumneata știi ce mâncare e asta? Ori, deh!—și aici Lisaveta îngroșa gâtul, ca un curcan când îi fluieri, fudulă de fie-sa—dumitale la gazdă, la Constanța, nu ți-or fi dând de mâncare așa cevașilea, dar Sevastița mea e la școală înaltă, la București, cu fetele de boier și alea mănâncă numai feluri subțiri." A deslușit-o Sava Albu pe Lisaveta, ce vrea să mănânce fata, dar întâmplarea, povestită de el celorlalți prieteni din *Tinerimea studioasă*, i-a adus Sevastiței porecla de *Mamzelle Fourchette*. Asta și din pricină că Sevastița nu se uita la nici unul din noi, preferința ei fiind pentru Boby, cavaleristul, un venetic—în înțelesul de străin de sat—cum spuneam noi cu dispreț, dar mai mult cu invidie. Boby avea o uniformă frumoasă, de elev de școala militară de cavalerie: tunică strânsă pe corp, cu guler albastru-deschis, având brodate pe el două granade în flăcări, pantaloni albaștri, cisme de lac Chantilly, cu pinteni, chipiu cu un moț mare, galben și era încins cu sabie, pe când noi aveam uniforma prost croită, mohorâtă și mototolită de gimnazist.

Nicu i-a propus Sevastiței să joace rolul Ofeliei, spunându-i, pentru a o convinge, că "e făcut anume pentru ea". In adevăr Sevastița era fată frumoasă, bălană, cu ochi albaștri, ca două floricele de cicoare, înăltuță, subțirică și avea părul de culoarea spicului de grâu copt —adevărată *cânepă a diavolului*—cum numia bunicumeu părul blond al muierilor.

Sevastița n'a zis nu, deși, în sinea ei, ar fi preferat un alt Hamlet, pe Boby, de pildă, dacă acesta ar fi fost mai *intelectual* și mai *sensibil*, cum își spunea ea câte-odată, cu regret. I-a răspuns lui Nicu numai, că *va lua avizul* lui *papa* și *maman*.

Costache și Lisaveta nu prea pricepeau ei bine despre ce e vorba. Când Sevastița le-a spus că ea va juca în teatru, că are rolul unei prințese și le-a povestit, pe scurt, cuprinsul piesei, lor atâta le-a rămas în minte, că fata lor o să vorbiască de dragoste cu Nicu Țiganu, în văzul și auzul oamenilor din sat, că o să înebuniască și la urmă o să-și facă seama singură.

—No, că tune dracii în foalele lui de cioropină—strigă indignat Costache—tocmai cu fata mea vrea să se dea în dragoste, baragladina?

—Nevastă de țigan vrei să ajungi tu, Sevastițo, după cartea care ai învățat-o la București, cu fetele de boier? Alea tot țigan o să ia?—o dojenia părintește Lisaveta.

—Dar *maman*, se ruga Sevastia, adresându-se Lisavetei, la care credea că va gasi, dacă nu mai multă înțelegere decât la Costache, învățat numai să pună apă în vin și țuică și să dea lipsă la cântar și la litră, măcar un pic de solidaritate femenină—eu am rol de prințesă... eu sunt prințesă de Danemarca.

—Ce fel de prințesă e aia, din țara cum focu zici că-i spune, dacă ea se dă în dragoste cu un țigan—îi răspundea peremptoriu Lisaveta—. Cine-știe ce poamă o fi prințesa aia, dacă vrea ea să fie nevastă de țigan.

—Dar e numai teatru, *maman*, îi răspundea Sevastița, dându-și ifose, când vedea simplitatea mamei sale, pentru care teatrul era viață pe scenă, actorii, personagiile reprezentate, iar acțiunea piesei, se va întâmpla aevea în viață.

—Teatru—neteatru, dragostea cu țigan e lucru de ocară și lucrul de ocară îl ascunzi, cum ascunzi gunoiul sub mătură, până îl asvârli afară din casă.

Clanul mocănesc, din sat, asmuțit de Costache, a amenințat cu dărâmarea *șandramalei* din grădină, cum numiau ei scena și decorurile și pe actori, toți din "Tinerimea studioasă", cu o ciomăgeală, soră cu moartea, dacă *gașperul—arde-l-ar terciul mămăligei și călca-l-ar vaca neagră*—cum spunea Ilie Albu nu lasă fata în pace și vrea s'o facă *teatralistă*, împotriva voei părinților ei. Sevastița a trebuit, în cele din urmă, să renunțe la rolul oferit și Nicu și-a mărginit reprezentația la scenele fără Ofelia; dar de la Costache și Lisaveta, tot satul a aflat subiectul piesei, așă cum i se povestise de ei.

In seara reprezentației, grădina lui Kurt Mola era plină de lume: în primele rânduri, notabilii satului, Părintele Ciocan, Hogea Cantemir, primarul, cu notarul, domnul Pericle Macri, învățătorul, domnul Gheorghe Musătescu, domnul Paulescu, șeful gărei, domnul Mocanu, șeful poștei, *majurul* Tăpăloagă, șeful postului de jandarmi și Dumitru Cergău, comandantul vardiștilor; veniau apoi cucoanele, printre care, mai de seamă, erau doamnele Lucreția Paulescu, Odette Mocanu, Frusinica Tăpăloagă, domnișoara Spirilotis, învățătoarea de la școala de copii mici și Sevastița. Urmau apoi negustorii și misiții și mai spre fundul grădinei, bărbați și femei din sat, români și tătari, laolaltă—aceștia din urmă fără neveste și fete, fiind-că nu le scoteau din casă niciodată. Din *Tinerimea studioasă*, acei care nu erau actori sau ajutoare la scenă, forfotiau prin grădină, primind lumea și așezând-o la locul ei, după obraze. Decorurile și artificiile scenice ale mașiniștilor, din teatrele adevărate, nu erau prea complicate la teatrul nostru, din Murfatlar: un steag mare, roșu, tăiat de o cruce lată, albă—drapelul danez—și mai multe uși, lăzi, cutii și scânduri, puse în picioare și unele peste altele, că formau un turn și ziduri de cetate. Totul era acoperit cu hârtie, pe care trăsesem dreptunghiuri, pătrate și poligoane neregulate, ca să pară turnul și zidurile clădite din bolovani și piatră cioplită. La marginea de sus a turnului, era un brâu lat, în dreptunghiuri și scrisesem pe el, cu litere mari: DANEMARCA, fiind-că mai nimenea nu știa, cum este drapelul danez. Acest decor sumar, reprezenta esplanada castelului Kronborg, de la Elsenor sau Helsingör, cum spun danezii. Peretele din fundul scenei era o prelată murdară—o pânza mare, de acoperit armanul, să nu se jilăviască de rouă ori să ude ploaia orzul nevânturat. Partea de jos a prelatei era zugrăvită cu sineală de la spoitul casei, mai închisă și închipuia marea; partea de sus era vopsită cu sineală mai deschisă și reprezenta cerul. Prelata era contribuția mea

(*Urmează pagina 8.*)

artistică: o luasem de acasă, pe furiș și tot eu zugrăvisem marea și cerul. Cum, în Dobrogea, vântul sufla tot timpul, vara ca și iarna, ziua ca și noaptea, drapelul danez era întins și fâlfâia mereu, marea era zbuciumată și cerul se clătina, se umfla și se scofâlcia tot timpul. Luna plină lumina, de-opotrivă, grădina și scena, iar cerul înstelat era cel mai frumos plafon de teatru. Când ostașii, pe esplanada castelului, vorbesc între ei, de apariția spectrului și în teatre, Bernardo îi arată lui Horațiu, pe un cer de carton, o lampă aprinsă, spunându-i că spectrul se ivește atunci când "steaua care luminează la apusul polului a descris cercul ei", Bernardo de pe scena de la Murfatlar, îi arăta lui Horațiu, pe un cer adevărat, closca cu pui care are vreme, într'o noapte, să răsară dinspre mare și să scapete în spre Dunăre.

Rolul lui Hamlet îl juca Nicu, îmbrăcat într'un costum luat cu împrumut, de la Hagi Ghiță, impresarul teatrului Elpis din Constanța. Avea o voce armonioasă, de bariton, era tăiat frumușel, în ă gesturile lui emfatice și tonul lui declamator, trădau o influență prea accentuată a profesorului său de la Conservator, marele artist, Maestrul Nottara. Convorbirea lui Hamlet cu spectrul tatălui său, a umplit de uimire și admirație pe notabili, care aplaudau, pe rumâni, mai ales pe femei, care își făceau cruce și spuneau, scuipând de trei ori, *piei, ucigă-te crucea* și pe tătari, care clătinau nedumeriți din cap, spunând cu îngrijorare în glas: "asta *cenghenè, șaitan* este, bre!", adică, țiganul ăsta e dracul gol.

In actul ultim, când decorul trebue să reprezinte o biserică și în jurul ei un cimitir, pe scena de la Murfatlar nu erau decât vre-o câte-va rămășițe de cruci, dar niciuna întreagă și grămezi de țărână, închipuind un mormânt deschis. Parintele Ciocan ne amenințase, pe toți din "Tinerimea studioasă", cu afurisenia, cu izgonirea de la slujbă și blestem obștesc, dacă vom îndrăzni să amestecăm cele sfinte, în *comèdiile de teatru*.

Când, pe scenă, groparul îi da lui Hamlet, un cap de mort, dezgropat atunci, spunându-i că e al lui Yorik, bufonul Regelui, țeasta de carton, din teatre, era, în reprezentația de la Murfatlar, țeasta adevărată a lui Țugui Geambașu, bețivul și scandalagiul Murfatlarului, omorât în bătăi, de oamenii din sat, într'o noapte, când fusese prins cu cai furați de la vecini. Tocmai îl desgropaseră după șapte ani de la înmormântare, așa cum e datina, îi spălaseră oasele în vin și le puseseră într'o răcliță, lângă mormântul lui deschis, ca să le slujiască Părintele Ciocan, în Sâmbăta ce venia și să le îngroape apoi, la loc, pentru odihna de veci. Nicu, în căutare de rechizite teatrale eftine, dacă nu chiar pe degeaba, dăduse o raită și pe la cimitir și nimerise tocmai oasele lui Țugui, în așteptarea Sâmbetei și a slujbei, la care avea să ia parte tot satul.

—Aici au fost buzele tale, pe care le-am sărutat de atâtea ori! Sărmane Yorik, unde sunt cuvintele tale înțelepte, scânteierile tale de duh, glumele și cântecele tale...—declama Nicu, după cum sunt cuvintele lui Hamlet, privind cu duioșie țeasta lui Țugui și sărutând-o. Pe când Nicu săruta gura hârcei, cu evlavie, ca la biserică, icoana, lumea din fundul grădinei a început să râză cu hohote, amintindu-și cât rachiu cursese prin ea, pe gâtlejul lui Țugui și câte înjurături nu ieșiseră din gura acea spurcată, acum atât de blagoslavită. Reprezentația dramei lui Shakespeare, *zis Șekspir* a continuat în râsete și s-a terminat într'o veselie generală, care a mers tot crescând, fiind-că acum venia rândul dansului și dansul la Murfatlar începea și sfârșia printr'o horă, unde se prindeau cu toții, amestecați, tineri cu bătrâni, notabili, negustori, mișteți și țărani, rumâni și tătari. Numai cucoanele șefilor stau fudule, de-oparte, lor neplăcându-le decât dansurile nemțești, ca *valtul*, ori franțuzești ca *pas des quatre* sau, după cum îi spunea Drăgan Dulgherov, Zarzaragiul, *cetiri cràcata*, care e tălmăcirea numelui franțuzesc al danțului, pe bulgărește.

—Auzi, cumătră—vorbiau femeile între ele—văzuși tu, mă vericule— își spuneau bărbații unul altuia—ce minciuni știe să înșire Nicu Țiganu! Când s-a sărutat el cu Țugui? Că era ură de moarte între Țugui și țiganul bătrân, din pricina unui cal cu tignafes, vândut de Țugui țiganului, pe încercate, ca armăsar de călărie. Și de atunci, dușmănie de moarte între țigani și Țugui, care de câte ori îl întâlnia pe Nicu, îl tăvălia prin praful șoselei. Țugui era geambaș vestit și cunoștea bine la vite, dar prea se amestecau des, din cauza întunericului, cum spunea el, cai străini cu ai lui, când se ducea Vineri, cu noaptea în cap, la *panair*, la Medgidie. Gurile rele spuneau că, de multe ori, nici nu pleca la târg, cu cai, ci numai cu căpestre în brâu și ajungea cu cai de vânzare; dar mai des, Țugui oblojia caii furați, cu mămăligă fierbinte, pe frunte, la chișiță sau pe spinare și cum e la cal, când îi cade părul, după roatură sau opăritură, părul ce-i crește din nou e alb și caii furați se făceau apoi, breji, cu stea în frunte, pintenogi sau roși de șea. Dacă le mai tundea și coama ori le mai scurta coada, nici păgubașul nu-și mai putea cunoaște calul furat. Purta nădragi largi și sub ei, avea legate de genuchi, câte o furculiță, cu dinții înăuntru. Când vindea un cal de călărie, *pe încercate*, Țugui încăleca mârțoaga, o strângea voinicește, între pulpe, că-i intra furculițele de un deget în burtă, săria talanul în două picioare și alerga, pe urmă, de credeai ca e la hipodrom și se ia la întrecere cu cai boierești.

—"Asta-i calu lu Alisandru Makedon" îi spunea Țugui cumpărătorului uimit de iuțeala calului "pomană fără lumânare ți fac, cu prețul cu care ți-l vând", mai spunea el, în timp ce punea căpăstrul calului în mâna cumpăratorului și-i lua paralele. Porniau împreună, la cârciumă să bea aldămașul, dar acolo, Țugui ori nu sta decât să bea un cinzec de rachiu numai și apoi i se pierdea urma, ori rămânea cu omul, până îl îmbăta bine, de nu mai știa ce-a cumpărat.

—"Și acum, Nicu, ci-că s'a sărutat cu Țugui!, cum o mai veni și asta, vericule?", își spuneau oamenii, după ce-și amintiră toate isprăvile lui Țugui.

—"Așa o fi în cartea inglezului", răspundea câte unul, care credea în adevărul cuvântului scris de slujitorii stăpânirei sau tipărit în ziare sau în cărți.

—Ce inglez, vere, spunea câte-unul mai neîncrezător, că tărășenia aia de la teatru, trebuie să fie o născocire a țiganului. Ce? nu-l crezi în stare, pe Nicu, să scorniască o bazaconie că aia, cu stafia, cu țeasta de mort și cu fata nebună, care-și face seama singură?

La urmă s-a ajuns la împăcare, că englezul cu cartea e mare mincinos și de-or fi mulți că el, în neamul lui, să le fie de bine, acolo unde sunt ei. Insă Părintele Ciocan și Hogea Cantemir spuneau oamenilor, că nu e drept să vorbiască așa, că englezul cu cartea a trăit aevea și a scris multe cărți, toate mult prețuite de oamenii învățați.

Murfatlar

Oricum, Nicu, prin reprezentația lui, Hamlet, urmat de dans, a câștigat în ochii oamenilor, care îi erau recunoscători, dacă nu pentru teatru, dar pentru jocurile și băutura ce urmase. Faima lui crescuse și toți îl credeau acum în stare și de alte năzdrăvănii. *Tinerimea studioasa* începuse să-l socotiască printre viitorii mari artiști. Avea, în adevăr, talent dramatic, pe cât ne puteam da seama și-l comparam cu alți artiști, veniți în turneu la Constanța. Simțiai la el, dacă-i priviai ochii negrii și arzători și jocul fisionomiei, focul sacru al artei, care-l mistuia lăuntric și când declama, încălzia și însufleția pe cei ce-l ascultau. Trecea acum fudul prin sat. Când nu era la muncă, la câmp, se purta îmbrăcat nemțește, cu surtuc negru și pantaloni albi, călcați pe dungă, cu ghete de lac, care scârțâiau, că le pusese între tălpi, Petre Mârgineau, cismarul satului, când le lucrase, o bucată de piele, muiată în gaz, cu guler alb, tare și pălărie de paie. Haina o lăsa descheiată, ca să se vadă la vestă, un lănțișor, ca de aur la un cap, cu un ceasornic, pe care-l purta în buzunăraș, iar la celalt o busolă mică, în chip de breloc.

Era într'o Duminică, pe la chindie și noi stam cu toții de vorbă, în curtea casei, bunicu-meu, tata, mama și cu mine. Nicu trecea pe uliță, jucând cu arătătorul de la mâna stângă, lănțișorul cu capătul cu busolă și zâmbind șiret, pe sub mustața ce-i mijia sub nări, dar el tot o mai înegria cu muc de lumânare. Când ajungea în dreptul nostru, își scotea din mers, pălăria din cap, făcea o temenea și ne spunea, cu un exagerat respect: "*Salut* pe onoratul domn Otopeanu și pe doamna și domnul primar", iar mie-mi făcea cu ochiul.

—*Saltă*, flăcăule, îi răspundea bunicu-meu și apoi urma cu tâlc: "numai nu te duce prea sus, că-ți rupi țurloaiele, când vi înapoi, pe pământ.

—Te uită la el, cum se poartă, par'că ar fi fecior de ciocoi—spunea mama uitându-se cu admirație la hainele lui, frumos călcate și periate și apoi cu amărăciune la uniforma mea, care și când era nouă, era boțită și în curând ponosită. "Ai credea că el a la gimnaz, unde se învață carte, nu maimuțăreli, ca la școala lui, nu băiatul nostru", urmă mama, gândindu-se cu părere de rău și poate și cu nițică invidie, că Nicu își asimilează civilizația mai repede ca mine.

—Nu te supăra pe Victorel, Ileano—îi răspundea bunicu-meu—că faci faptă strâmbă și mânii pe Dumnezeu. Și nici nu căina copilul că nu e *dres* ca Nicu Țiganu. Uite, vedeți voi—urma sfătos bonicu-meu—țiganul poate el să se spele, să-i iasă și negreala tuciurie de pe obraz, să se înțoliască nemțește, de nu-l mai cunoaște rumânu cine e și ce negustorie învârtește; dar câinele îl cunoaște: pune tu un codru de mămăligă, pe obrazul țiganului și-l dă peurmă câinelui să-l mănânce și să vezi tu cum câinele îl mioase și ori cât de flămând să fie, lasă de izbeliște bunătate de mămăligă, fiind-că nici câinele nu mănâncă de pe țigan.

* * *

I-A venit în curând și lui Nicu rândul la oaste și cum socotia și doria și el, a nimerit la muzica regimentului 34 de infanterie, din Constanța, repartizat la flaut și piculină, din care cânta de adormia apele. Tot pe atunci și la aceiaș muzică, era și un trompetist, Bujor îl chema pe nume, și de fel de prin Moldova. S-au împrietenit de la început și ce-i apropia mai mult, era acel derivativ, care le da putința să evadeze din mediocritatea vieței de *grade inferioare* într'o muzică militară: Nicu își continua studile la Conservator și pregătia pentru examen monologul lui Hamlet, *a fi sau a nu fi*, iar Bujor era cel mai încercat și curagios acrobat al Societății de gimnastică, din Constanța, de sub conducerea profesorului și atletului Constantinescu Pană. Erau fericiți, că-aveau cu ce să varieze monotonia borșului de la cazanul trupei, a repetițiilor zilnice și producțiilor serale cu valsuri languroase, marșuri țopăite și romanțe leșinate, la cât se mărginește existența unui *gagist* și a unui *soldat în termen*, de la o muzica militară.

Șeful muzicei regimentului 34 infanterie, era peste măsură de activ. Nu știa ce să mai născociască, să mai poată coase încă o tresă la chipiul lui de locotenent. Incepuse să se creadă persecutat și neglijat sau în tot cazul neînțeles, fiind-ca toate valsurile și romanțele, opera lui originală, cu care tortura muzicele militare, pe unde trecea, nu-i aduseseră încă tresa mult dorită și așteptată. Deși descurajat de toată truda lui zadarnică, de până acum, totuși inspirația artistică nu-i secase și pentru împrejurari mai priincioase, a mai compus încă un vals. Prilejul favorabil s-a ivit curând: noul comandant al brigăzii avea două fete: una cu ochi albaștri, cu păr bălai, pestruiată și cu dinții scoși în afară—*englezoaica*, după cum i se spunea, și ca asemănarea să fie mai desăvârșită, fata se apucase să învețe englezește, cu un *teterist*, fost student la Oxford—iar cealaltă, cu ochi căprii și păr castaniu, cânta din gură, însoțindu-se la piano, romanțe sentimentale la ceaiurile și seratele de la Cercul Militar. Cum șeful muzicei nu-i dase încă nici un titlu, valsului și nici nu-l închinase, ca de obicei, unei soții sau fice de colonel ori de general, s-a chinuit o noapte întreagă, cum să intituleze noua operă și cui s'o dedice. Nu știa cum e mai bine: să-i dea titlul *Valurile mărei*, așa cum plănuise, pe când îl compunea și căutase să puie în muzica lui, aci vuetul mărei în furtună, aci liniștea și imensitatea ei sau, ca o replică națională la *Violettes de Parme*, să-l intituleze *Violete de Constanța*, după culoarea ochilor, fetei mai mari a generalului. Dar, în cazul acesta, fata mai mică, *șatena sentimentala*, cum i se zicea, s-ar fi supărat, văzându-se neglijată, mai ales că ea era muzicanta și romanțioasa familiei. In cele din urmă, după multă bătaie de cap, cu calcule complicate și modificări de melodie, șeful muzicei s-a oprit la titlul *Violete și privighetori*: în *violete* se va recunoaște *englezoaica*, fata cu ochi albaștri, cu păr bălai, pestrui pe față și cu dinții scoși în afară, iar în *privighetori*, *șatena sentimentală*, fata cu ochi căprii și păr castaniu, muzicanta și romanțioasa familiei.

Peste câte-va zile, șeful distribuia muzicei partitura nouei sale compoziții originale, *Violete și Privighetori*, Vals, op. 12, adică exact numărul comandanților de regiment și de brigadă, cu soții sentimentale și fete de măritat, întâlniți în lunga și zbuciumata sa carieră militară și artistică. In executarea valsului, Nicu avea în mai multe rânduri, câte un *solo* de piculină, alternând cu o gargară de copil mic și răsfățat, care mai mult țipă și gâgâie din gâtlej, decât își clătește gâtul. Repetițiile urmau una după alta, cu mare silință și supărare din partea șefului, care știa că, după inspecție, trebuia să vie inevitabila *masă comună*, în onoarea generalului, urmată de și mai inevitabilul bal, la "Cercul Militar". Masa comună era numai pentru ofițeri, dar la bal luau parte și soțiile lor și, invitați din garnizoană, oaspeți de onoare fiind domnul și doamna general, cu cele două fice ale lor.

Șeful muzicei tipărise valsul și câte-va exemplare erau trase pe hârtie frumoasă, velină. Plănuise ca, înainte de deschiderea balului, să ofere doamnei și domnului general și celor două fete ale lor, câte un exemplar de lux, însoțit de câte un buchet de violete, legat în panglică tricoloră, pentru doamnă și domnișoare.

Mai erau trei zile până la inspecția brigadierului și muzica făcea ultimele repetiții de ensamblu. Era dis de dimineață și muzicanții așteptau în cerc, cu partitura pe pupitre și instrumentele gata de execuție, când șeful sosi agitat și fără să mai aștepte *raportul* gagistului-adjudant, începu valsul, dând nervos din bețișorul de condus. Melodia se revărsa banală, în ritmul monoton, în trei timpi, al valsurilor când, apropiindu-se rândul trilurilor, șeful îndreptă bețișorul spre punctul unde era, în orhestră locul lui Nicu, în timp ce, cu mâna stângă, făcea un semn de pauză bruscă, restului muzicei; dar tot atât de brusc se așternu o tăcere generală. Șeful, în focul conducerei, după câte-va tacturi în aer, fără răspuns, începu să strige pripit: "Nicule, piculina. Repede trilurile..." Nicu, însă, nicăieri.

—Unde e Nicu? întrebă ca în pierzanie, șeful muzicei, care vedea năruindu-se, ca de un cataclism neașteptat, întreaga lui carieră militară și a treia tresă dispărând, la orizont, ca apa morților, când ia sfârșit mirajul.

—In dormitor, în pat, doarme dus—răspunse un gagist cu două reangajări.

E obosit mort, că nu l-am putut trezi din somn, cât îl zgâlțâiam și-i spuneam că ați trimis, la *deșteptare*, ordin de repetiție. Az' noapte, când ne-am întors de la nunta de la Anadolchioi, nu s-a fost culcat; a mai stat treaz până 'n zori și dimineața dormia, de-ai fi putut tăia lemne pe el.

—Dormia?—întrebă și mai îngrijorat șeful—. E bolnav, cum-va?

—Nici gând—adaugă un alt gagist—dar n'a dormit neam, toată noaptea, că a vorbit cu gamela, până aproape să sune *deșteptarea*.

—Cum a vorbit cu gamela? Ce? Și-a pierdut mințile? —întreba șeful topit, ca și cum i-ar fi dat cine-va o lovitură, cu patul armei, în moalele capului.

—Asta nu pot pentru ca să știu, domnule șef—mai spuse gagistul—; ce știu eu, e că Nicu citia pe o carte și pe niște foi de hârtie scrise, se încrunta, se repezea la pereți, striga tare, că eu chiar m-am trezit din somn, din pricina asta, pe la patru, după miezul nopței și l-am întrebat, ce e cu zgomotul ăsta. Zicea că e pentru Conservator, când i-am spus să tacă din gură și să se culce. Pe urmă l-am văzut, cum a luat o gamelă-și vorbia cu ea; o întreba, pe semne, dacă e gamelă sau nu e gamelă, că tot spunea mereu: *o fi sau n'o fi, asta e întrebarea mea*.

Nicu învățase de la un actor bătrân, în turneu, la Constanța, că atunci, când artistul vrea să se desbare de anumite gesturi și ticuri din mâini sau din umeri, să declame, ținând un obiect strâns bine, în pumni. Așa făcuse și el, dar în dormitorul cazarmei, luase, ce obiect găsise mai la îndemână, o gamelă, în timp ce repeta celebrul monolog al lui Hamlet: *a fi sau a nu fi? aceasta e întrebarea*.

Când șeful muzicei și-a revenit pe deplin, în fire, și-a zis că disciplina militară nu strică nici când e vorba de artă și talent și l-a scos pe Nicu la *Raportul* Comandantului de regiment. Vina lui o socotia prea gravă și meritând o pedeapsă severă și exemplară, mult de-asupra numărului de zile de închisoare, cât putea ordona el, în calitate de superior direct.

Comandantul regimentului 34 infanterie era, pe vre-

(*Urmează pagina 9.*)

Ctitorii

Acolo unde'n Argeș se varsă Râul Doamnei
Și murmură pe ape copilăria mea,
Ca Negru Vodă, care descălecând venea,
Mi-am ctitorit vieața pe dealurile toamnei.

Prin viile de aur ca banii dintr'o saltă
Pe al colinei mele împodobit pieptar,
Inchis-am fericirea în strâmtul ei hotar
De nuci bogați în umbră, umbrind o casă albă.

Acolo'n pacea nopții, pe drumuri de podgorii,
Am mers tăcut alături de carele cu boi,
Când neaua lunii ninge pe sălcii în zăvoi,
Când șopotește valea de cântecele morii.

Las altora tot globul terestru ca o minge,
Eu am rămas în paza pridvorului străbun,
Ca să culeg cu ochii livezile de prun
Când alb Negoiul toamna, de ceruri se atinge...

Și tot visând la vremea când înfloriră teii,
Pe când îmbracă țara al iernii alb suman,
Să deslușesc cum piere trecutul an cu an
Pe drumuri depărtate sunându-și clopoțeii.

Să stau, pe când afară se stinge orice șoaptă,
Privind cenușa caldă din vatra mea, de-acum-
Și să aud deodată cu'nfiorare cum
Trosnește amintirea ca o castană coaptă.

Ion PILLAT

* Din volumul "Pe Argeș în sus".

București 1923.

Murfatlar

mea aceia, colonelul Drăgălina, generalul și eroul de la Jiu, ani după aceia, căzut cu glorie, în războiul nostru pentru întregirea neamului. Militar desăvârșit, colonelul Drăgălina nu era numai un comandant sever, care cerea ofițerilor și trupei, muncă neostoită, disciplină de fier și precizie de cronometru, în serviciu, dar și un bun educator și îndrumator al ofițerilor si subofițerilor și pe cât se impunea ostașilor, pe atât era iubit de ei. Locotenenții și sublocotenenții de pe vremea aceia, din regimentul său, Dobre Gheorghe, Gherghe Radu, Mihail Gheorghe, Șteflea Ilie, Iliescu Aurel, Arghiropol și atâți alții au ajuns mai târziu, generali, comandanți de armate, miniștri de război și șefi ai Marelui Stat Major; iar subofițerii ieșiți din mâna și din școala lui, Grosaru, frații Mârșu, Enache, Tamșa, frații Tudor Marin și Tudor Nicolae, Geambec, tătaru, Mosor, Drăgan și mulți, mulți alții, puteau sta cu cinste alături de vagmistrul Werner, al lui Lessing ori *feldwebelii* nemți, despre care și un dușman a spus că sunt o "minume a naturei și faptele lor sunt mai presus de orice putință omenească".

Odată colonelul Drăgălina, care controla în fie-care dimineață, la poarta cazărmei, ieșirea companiilor, la câmpul de instrucție, vede pe căpitanul Niculescu, ieșind cu compania lui, cu un minut întârziere.

—Cât ai ora, căpitane?—îl întrebă colonelul Drăgălina, oprind compania cu arma la *pentru onor*, fiind-că după ceasul meu, ești în întârziere cu un minut. Căpitanul Niculescu, *căpitan cu gradații* își scoase ceasornicul din buzunar și când văzu că merge cu întârziere, a dat cu el de pământ, făcându-l țăndări. După un semn al colonelului, că poate să plece, a salutat încă odată cu sabia și a comandat, *înainte, marș*.

Disciplina fiind menținută cu atâta asprime în regiment. Se prezentă în poziție militară fără greșală, ceace și de la Conservator, cu situațiuni critice, cu drame, tragedii și dezastre, nu urca fără emoție, a doua zi, treptele, care duceau la cabinetul comandantului de regiment. Se prezentă în poziție militară fără greșala, ceace presupunea o mare sforțare și teamă, din partea lui și aștepta, cu îngrijorare în suflet, în timp ce colonelul Drăgălina citia pe foaia zilnică de *Situație și Raport*, poliloghia șefului muzicei, care desgropase toate *abaterile de la disciplină* ale lui Nicu—cum numia el *chiulurile* mărunte și nevinovate, atât de obișnuite printre ostași—și exagera însemnătatea ultimei isprăvi, calificând-o, după Codul de Justiție Militară, drept *refuz de serviciu*. Vină grea în ochii ori-cărui comandant de regiment și cu atât mai vârtos în ai severului colonel Drăgălina și putând duce la Consiliul de Război și de aici, foarte lesne, la Târgușor, al cărui drum—cum spune un trist cântec ostășesc—nu e bătut de boi și vaci, ci-i bătut de dorobanți, care duc la arestanți.

Nicu a căutat să se desvinovățiască: până la miezul nopței, cântase cu toată muzica militară, sub comanda gagistului-adjudant, la o nuntă, la Anadolchioi, satul vecin Constanței. Un cârciumar de acolo, își măritase fata cu un administrator—sublocotenent de la Manutanță și naș fusese intendantul—maior al Diviziei. La masa cu dar, ce nu ce mai sfârșia, cârciumarul, socru fericit, se cam trecuse cu băutura și crezându-se împrietenit cu nașul, îl luase de gât și începuse să i se spovediască la ureche: "Uite, domnule maior—spunea el, cu limba împleticindu-i-se în gură—cu brânză iute, cu pastramă împuțită și cu litra și cana de vin neumplute bine, cât era măsura plătită—îmi mărit fata cu ofițer. Ca mâine sunt socru de *ghindrar* și bunic de sublocotenent, cum e ginere-meu acum, dar de cavalerie.

Colonelul Drăgălina a ascultat cu atenție desvinovațirea lui Nicu, formulată de acesta în termeni militărești, fără greșeală: fusese în *serviciu comandat* până la miezul nopței și crezând, că a doua zi, nu va fi repetiție și muzica va fi lăsată să se odihniască și după *deșteptare*, cum se făcea de obicei, în asemenea împrejurări, a mai stat câte-va ore, după miezul nopței, pregătind materia, pentru examen.

Desvinovățirea lui Nicu a fost primită de colonelul Drăgălina, dar cum nimic nu scăpa ochiului său ager, l-a întrebat, de ce examen e vorba.

—Examenul de la Conservator, cu Maestrul Nottara. Sunt elev al Conservatorului de muzică și artă dramatică, de la București, răspunse Nicu, disciplinat, dar și cu o fărâmă de orgoliu în glas și privire.

—Elev la Conservator, dar asta ce rost are acum? de ce-ai făcut-o?—întrebă colonelul, fără severitate însă.

—Pentru că-mi place arta, domnule colonel—răspunse Nicu mai încurajat și crezând că un asemenea argument va fi hotărâtor.

Colonelul îmbunat și vrând să fie mai puțin aspru, aruncă o privire plină de îngăduință și de compătimire, din care nu lipsia însă o ușoară nuanță de ironie, asupra bietului țigan, în uniformă de soldat de muzică militară.

—Arta, spui—zise cu mila colonelul Drăgălina—arta; dar ști tu—și aici glasul lui își recapătă subit, obișnuita lui severitate—cu ce se mănâncă arta?

—Fără pâine, domnule colonel—raspunse Nicu trist, dar în poziție de *drepți* și privind țintă în ochii superiorului, așa cum scrie la "Regulamentul serviciului interior—. Găsise cuvântul care merge la inimă și e plin de adevăr, fiind-că artă, fie că o socotești ca o înaltă îndeletnicire și sublimă manifestare a spiritului celor înzestați cu har divin, de Dumnezeu, fie că, vrând să iei în derâdere pe cei nechemați, care se îndărătnicesc să necăjiască lumea cu neroziile lor, o socotești ca un fel de mâncare, fără pâine se face și se mănâncă fără pâine.

Colonelul Drăgălina rămase o vreme pe gânduri și pe dinaintea ochilor i se perindară icoane din viața lui: venise de peste munți, unde slujise în armata chesaro—crăiască a *drăguțului de împărat*, până ce ajunsese *obârlan*—cum spuneam noi—*oberleutenant*—cum suna comanda nemțească, iar dincoace se numia locotenent. Pe câți nu văzuse el stând *smirna*, în fața grofilor și nemeșilor, pe câți românași voinici și mândrii, dar ajunși acum sărmani *Valahi* bătuți de soartă și de oameni, uitați de Dumnezeu și de stăpânire și buni numai pentru munca, bir și razboi.

—"Bine, îi spuse autoritar colonelul, du-te acum la unitate și să te ceară mâine șeful muzicei pe *situație*, cu opt zile permisie și cașierul să-ți dea o *foaie de drum* pentru București și alta pentru întors. Pleci după inspecția domnului comandant al brigăzei.

Poartă din Tâlpășești-Gorj.

A venit razboiul din 1916, în ziua de Sfânta Măria mare.

Regimentul 34 infanterie din Constanța, la început în rezerva Marelui Cartier General, a fost trimis în grabă, la Turtucaia, unde lupta era în toi. Și fiind-că un general pornise de la Silistra, ca să despresoare Turtucaia înconjurată de bulgari, luând cu el și etuva diviziei, comandantul brigăzii, din care făcea parte regimentul lui Nicu, a trecut Dunărea, luând cu el și muzica militară. Atât numai că șeful ei avea grije de ea. Cum nu vrea să-și termine cariera artistică la *Violete și privighetori*, Vals, op. 12 și pe cea militară la gradul de căpitan, tre-

sa mult așteptată, sosind, în fine, s-a instalat cu muzica în oraș, intr'o cazarmă goală, în locul regimentului trimis în tranșee și a început repetițiile și exercițiile obișnuite, ca în timp de pace. Nicu însă neastâmpărat ca întotdeauma, vroia sa vază cu ochi lui, cum e războiul.

—"Mă duc, spusese el camarazilor, să audiez o simfonie cu *staccato* de mitraliere și *basso* de artilerie grea."

Urmat de un copil de trupă, toboșar, deci mai predispus, prin tradiție, la acte de curaj și eroism, a părăsit cazarma cam pe la apusul soarelui, după ce șeful comandase *ruperea rândurilor* și *liber*. Ieșiră din oraș și se îndreptară spre tranșee. Se auzia confuz și venind de departe, câte o bubuitură de tun, iar mai de aproape, țăcănitul unei mitraliere, ca o mașină de cusut, învârtită repede sau pocnetul în doui timpi și două tonuri, cel din urmă mai jos, pic-pac al descărcăturei unui *Manlicher* bulgăresc. Ajunseră la o creastă, unde aveau Dunărea, în spate; în față, câmpia nesfârșită, străbătută de tranșee și pe alocurea de coline, iar în dreapta, o pădure.

—"E frumos... e sublim"—exclama Nicu, privind ca în extaz și făcând gesturi largi, cu ambele mâini. "Privește"—urmă el, adresându-se copilului de trupă care se uita la el mirat—"privește câmpia imensă... pădurea plină de mister... Dunărea... e ca în...", dar nu termină, că se auzi un pic-pac de *Manlicher* bulgăresc și Nicu se prăbuși, lovit de un glonț, în frunte. Toboșarul, copil de trupă, a făcut un repede *stânga 'mprejur* și nu s-a mai oprit din fugă, până la cazarmă.

—"L-au împușcat bulgarii pe Nicu, domnule căpitan", raportă el șefului muzicei; "Nicu e mort acum".

—"Cum e mort? cum a murit?", întrebă nedumerit și îngrijorat șseful, văzând că în război, chiar fiind la muzica militară, poți muri de glonț.

—"Păi, a murit aiurind, cum a trăit aiurind" și acestea au fost singurele cuvinte rostite, la moartea în război, a lui Nicu.

Soarta haină însă, s-a înversunat împotriva bietului Nicu și i-a fost vrăjmașă și după moarte: pe monumentul ostașilor din Murfatlar, căzuți în războiul pentru întregirea neamului, în lungul șir de nume, al lui Nicu lipsește; al lui și al lui Calil Seit Isleam, un tătar, leat mai tânăr, căzut la Mărășești.

Monumentul e ridicat în cimitirul satului, alături de mormântul lui tatămeu, Dumnezeu să-l ierte și de câteori mă duceam să-i aprind candela de la căpătâi, întotdeauna mai citiam iarăși numele camarazilor din sat, căzuți pe toate fronturile, unde noi rumânii am purtat armele. Fie-care nume lua pentru mine, chipul unui prieten și-mi amintia întâmplări din copilărie. De câte ori vorbiam cu primarul—acum nu mai era primar, un veteran, ci un bogătaș, cu fabrică de ciment și moșie mare—îi spuneam că de pe monument lipsește numele lui Nicu și al lui Calil; dar primarul, când auzia de Nicu, mă întrerupea brusc: "ia mai lasă-mă în pace, cu Nicu al dumitale"—îmi spunea el—"că șade bine el, unde e. Asta-i mai trebuie acum țiganului: carte de vizită, la apartamentul de la sub-sol".

Și așa s-a încheiat viața pământească a unui biet țigan de la țară, căruia Dumnezeu, în nemărginita lui milă și îndurare, în sădise în suflet, un dram din harul Lui divin.

Șt. GEORGESCU-OLENIN

Va urma.

Casă din Ceauru-Gorj.

POEZII

de I. G. Dimitriu *

Nicodim Monahul

Văsduhul cerne fulgii de zăpadă
Și codri stau încremeniți sub nea,
Atât cât Domnul Sfânt o vrea
Belșug din ceruri preste țară cadă
Și ocrotească a Neamului său stea.

Cu ochi adânci, senini de heruvim,
Bătrân ca vremea suie către zări,
Să-și ducă crezul sfânt spre alte țări
Albit de ani, monahul Nicodim.

Ca să-și plinească'n veac de veac chemarea,
Acolo unde este așteptat
Și unde-și tinde binecuvântarea.

Pe culme sus, el fruntea și-a nălțat:
"Sloboade, Doamne, asupra-mai îndurare.

Să sui aci un schit, cum n'a mai stat!...

Posada

A strâns furtuna'n suflet domnitorul,
Căci Ungurul călcatu-și-a cuvântul...
Trufaș i-a năpădit din nou pământul
Trecându-i crunt prin sabie poporul
Și săvârșind urgie vadă-l Sfântul!...

Și vine Robert-crai cu mult norod,
Dar sus, pe culmi, Românii stau de strajă
Și-i vai și-amar de cei-ce cad în mreaja
Lui Basarab, viteazul voevod.

Mândria se răsfață'n trecătoare
Și muntele e darnic în pietroaie
Cu nemeșii gătiți de sărbătoare...

Ci, riga cel semeț, acum se moaie
El știe c'un viteaz ca el nu moare...

Fugind, o brazdă printre morți își taie.

Negru Voda

Negoiul spre ceruri cununa și-arată
Amlașul sclipește'n mantie de soare
Și curge molatec, bogata ninsoare...
Năframa întinsă și făr'de hotare.

Și neaua s'așterne pe plaiuri de munte...
Coboară la vale, pe Argeș, mulțime
De oaste aleasă, curteni, poporime...
Voevodu'și frământă înalta sa frunte.

El murgu-și oprește și cată în zare,
Cât vede cu ochii măsoară pământul
Vrea țara să-și tindă, puternică, mare,

Dușmanilor gliei să-și spună cuvântul
Cu spada vitează, să-și taie fruntare...

Le apere'n veacuri de hoarde, Prea Sfântul!...

Dragos Voda

Pădurea vuiește de svonuri de surle,
Și-alungă nebune, jivine turbate,
Arcași de-a călare țintesc spăriate
Puzderii de hiare ce'nceată să urle,
Dihanii focoase, cu coame rotate.

Prin râu'n vârteje aleargă în spume
Un zimbru năprasnic, ce-l mușcă-o cățea
Voivodul e'n urmă și parcă ar vrea
Suflarea sălbaticei hiare să curme.

Și cade bourul pălit de baltagul
Viteazului giude și ctitor de țară
In urmă, pe plaiuri, se'ntinde șiragul

Mulțimii de lume, de vite și care
Și apei va spune Moldova de dragul

Acelei cățele pierite'n vultoare

1942.

* Din ciclul "Letopiseț de veacuri".

Moartea lui Fra Geremia Valacco

de Gr. MANOILESCU

N anul dela Hristos 1625 Paştile au căzut devreme, aşa încât postul cel mare a început la 12 Fevruarie, când Fra Geremia nu ieşise încă din Quaresima Benedetta, postul început la Bobotează. Postea parcă şi mai aspru în anul acela, deşi era om bătrân de aproape şaptezeci de ani. Se simţea încă în putere şi doar cu puţin vin pus în apă, numai cât s'o înroşească, îşi mai îndulcea postul lui dus numai cu bob şi buruieni fierte în apă.

Se pregătea poate în chipul acesta pentru călătoria din urmă, fiind el în chip tainic vestit că i s'a scurtat firul zilelor şi nu mai are mult până să-i ajungă funia la par. Când şi cum anume i-a fost dată asemenea veste nu ştim, pentrucă nimănui n'a mărturisit-o limpede Fra Geremia; dar ştim sigur că avea cunoştinţă că i se apropia sfârşitul ba chiar—ne asigură unii—îşi ştia ziua şi ceasul morţii.

Miercuri, la o săptămână după Miercurea Cenuşei, luna lui Fevruarie în 19, fiind el în casa vechiului lui Prieten, "Ministro Regio Giovan Donato Turboli", îşi prezice întâia oară moartea. In casa aceasta nimic nu se mai întâmpla fără sfatul lui Fra Geremia de când se împlinise din cuvânt în cuvânt prevestirea lui şi după multe noi necazuri ieşise Turboli din închisoare. Ziceau unii că întru acesta mult ostenise şi Fra Geremia stăruind la principile de Bisignano, rugându-se de principesa de Stigliano, cicălindu-l pe regentul Aponte şi punând pe drumuri toate mărimile cetăţei Neapolului ca să pună ei vorbă bună pentru Turboli la noul Vice Rege aşezat după prăbuşirea ducelui d'Ossuna, cardinalul Antonio Zappatta. Fie în puterea prevestirei lui Fra Geremia, fie datorită stăruinţelor prietenilor lui, fapt este că fostul "Ministro Regio" nu numai că ieşise din închisoare, dar un an mai târziu fusese pus la loc în slujbă de duca de Alba, Antonio Alvarez de Toledo, vice regele trimis în Regatul Neapolului de noul Rege Catolic, Majestatea Sa Filip al IV-lea al Spaniei.

Aflându-se aşa dar Capucinul nostru în acea Miercuri în casa lui Giovan Donato Turboli şi stând de vorbă cu soacra lui, Iustina de Marino, îi spune bătrânei că "în puţine zile vom merge în patria noastră". Socotind că-i vorba de moartea ei şi să i-a venit ceasul din urmă, bătrâna se sperie, dar Fra Geremia o linişteşte spunându-i că e vorba numai de el. Domna Giustina povesteşte tuturor ai casei spaima prin care a trecut, având ea mare încredere în prevestirile Valahului. Şi nici n'au trecut două săptămâni şi s'a şi arătat că intr'adevăr nu pe ea ci pe Fra Geremia însuşi îl privea neagra prevestire.

Cel din urmă drum al lui Fra Geremia pe lumea ceasta îi era dat să-l facă tot întru călugărească ascultare de cei mai mari şi tot în tovărăşia lui Fra Pacifico de Salerno, aşa cum făcuse şi cel dintâi drum în lumea călugăriei când, cu patruzeci şi şapte de ani înainte, până a nu îmbrăca încă rasa, se ducea să-şi facă ucenicia în mânăstirea dela Sessa.

Dădea în primăvară dar, cum se întâmplă uneori în părţile Neapolului, după un şir de zile calde şi înflorite vremea se întunecase şi se înăsprise pe neaşteptate. In cea din urmă săptămână din Fevruarie, într'o Luni seara, l-a chemat pe Fra Gerenia părintele stareţ Bernardo da Napoli şi i-a spus că din porunca părintelui provincial Francesco da Caiazzo are a merge mâine disdedimineaţă la Torre del Greco, unde vrea numaidecât să-l vază don Giovanni d'Avalos care se află bolnav acolo.

E drept că nu prea era aceasta vreme de pus pe drumuri un om bătrân şi istovit de puteri cum era Fra Geremia, cu atât mai mult cu cât până la "villa" nobilului senior erau de mers opt mile, mai bine de o poştă. Dar cu neamul d'Avalos nu puteau glumi Capucinii. Don Giovanni era fratele mai mic al marchizului de Pescara, "Gran Camerlengo del Regno", nepotul renumitului căpitan de oşti al Impăratului Carol Quintul, Ferrante Francesco d'Avalos care învinsese la Rebec pe Bayard şi prinsese rob. în lupta dela Pavia pe Regele Franţei François I. Nu numai că fusese Don Giovanni totdeauna darnic cu Capucinii, dar era şi o cinste mare pentru mânăstire că nu chemase la boală un Teatin sau un Iezuit, ci tocmai un Capucin.

Fra Geremia nu ştia de asemenea socoteli şi el nu se speria de nici unul din boerii cei mari ai Neapolului, că era deprins cu ei, dar el ştia că avusese o poruncă dela părintele stareţ şi nu se întâmplase încă în toată viaţa lui de călugăr să ceară mai marilor lui să-l scutească de o osteneală. Şi, afară de aceasta, îl chema un om bolnav şi la bolnavi el cu tot atâta grabă şi tot atâta dragoste se ducea, fie că erau marchizi sau principi, fie că erau grădinari sau negustori de vite.

Şi-a luat el aşa dar tovarăş pe Fra Pacifico, au prins cei doi bătrâni toegile, au luat binecuvântare dela părintele stareţ şi au pornit la drum pe jos, cum se cuvine unui Capucin. Când au ajuns la "villa" neamului d'Avalos dela Torre del Greco se întuneca aşa încât după ce a mângâiat Fra Geremia cu vorbe bune pe bonav, după ce i-a însemnat cu semnul crucii locul durerii, aşa cum îşi dorise nobilul domn, n'au avut altă ce face cei doi capucini decât să rămână noaptea acolo. A doua zi dimineaţă ar fi făcut bucuros calea întoarsă, dar sufla un vânt aşa de rece şi vijelios încât au trebuit fraţii să-şi schimbe gândul rămânând şi ziua de Marţi pe loc. Miercuri dimineaţa vântul tot atât de aspru şi furtunos sufla, ba chiar se ivea din când în când şi câte un fulg muiat de lapoviţă, lucru tare rar în părţile acelea.

Vânt sau nevânt, Fra Geremia se hotărăşte să plece, căci avea la Napoli în bolniţa mânăstirei bolnavii lui de îngrijit şi nu se îndura să-i lase multe zile pe mâini străine. Avea mai ales grijă de padre Matteo da Napoli, care nimeni altul nu suferea să-i schimbe oblojelile decât numai Fra Geremia. Iară Fra Geremia avea osebită dragoste pentru el, fiindu-i şi duhovnic acest preot învăţat şi înţelept, venit la călugărie din neamul nobil Sorgente.

Işi strâng cei doi bătrâni mai tare funiile la brâu, adunându-şi în jurul trupurilor lor slabe rasele şi mantalele bătrâne, roase şi petecite, îşi ridică gluga pe cap, vestitul "cappuccio", ba mai pun peste el şi o a doua glugă anume pregătită pentru asemenea vreme "il cappuccio d'aqua", îşi iau toiegile, îşi fac cruce—una mică pe frunte cu degetul cel mare Fra Pacifico, trei cruci mari până la brâu Fra Geremia—şi pornesc la drum.

Cine face azi în mai puţin de jumătate de ceas drumul dela Torre del Greco la Napoli, fie lunecând cu trenul electric cum fac oamenii săraci şi Capucinii vremei noastre, fie în şi mai scurtă vreme, abia cât să fumezi două ţigarete în automobilul care lunecă fără sgomot pe autostrada netedă ca'n palmă, cu greu îşi poate închipui ce însemna un asemenea drum făcut pe jos, apostoleşte, de doi bătrâni osteniţi, pe o vifornită ca aceea. Adevărată vifornită o putea numi chiar şi Fra Geremia, aducându-i ea aminte de suflarea îngheţată a Crivăţului în Ţara Moldovii. Şi nu fără un pic de plăcere şi mândrie încerca el să vadă dacă mai este în stare să o înfrunte ca odinioară.

Povesteşte Fra Pacifico da Salerno că bătea aşa de aspru vântul cel rece dinspre munte, Tramontana, să răstoarne copacii şi mai multe nu. Deşi dădea în primăvară şi migdalii erau plini de floare, aşa frig se lăsase peste noapte încât s'au văzut chiar şi câteva firişoare de ghiaţă la fântâni. Cât au mers ei printre case şi pe subt zidurile grădinilor, străbătând Rezina şi Portici, apăraţi întrucâtva şi de coastele Vezuviului, a mai fost cum a fost, dar când au ieşit la gol spre San Giovanni, pe malul mărei care se sbuciuma cu valuri scurte şi învălmăşite, aruncând caiere întregi de spumă până la picioarele celor doi călugări, au crezut că-i ia vântul pe sus şi-i duce în apă, cum ducea frunzele şi crengile portocalilor şi smochinilor. Degeaba îşi strângeau rasele pe ei, că vântul le smulgea peticile învechite şi apa le pătrundea până le piele şi prin rupturile vechi şi prin cele noi.

Spre seară vântul se potolise şi parcă se muiase şi frigul, dar Fra Geremia arăta foarte ostenit şi mai la tot pasul se ruga de Fra Pacifico să mai îngăduie un pic să-şi tragă sufletul.

Când în sfârşit au ajuns cei doi călugări în cetate, cum urcau pe ulicioara Carmelitanilor Desculţi, mai la adăpost de vânt, le-a ieşit în cale Antonia di Barbato pe care de multe ori o sfătuise şi o ajutase Fra Geremia şi căreia îi potolise nişte dureri rele mai acum anul numai cât o însemnase cu semnul crucii. Antonia acesta veşnic avea ceva de spus şi de întrebat, că nu-şi vedea numai de necazurile şi de treburile ei, ci într'una se amesteca într'ale altora, dar cu bună inimă şi gând să facă bine. Acuma îl opreşte în drum pe Fra Geremia, care abia se ţinea pe picioare, şi îi vorbeşte de o nepoată a ei, Dinora Bianca, paralizată de câteva luni, rugându-l să facă ceva pentru biata fată. Dar cum Fra Geremia se vedea a fi grăbit şi ostenit şi cum Antonia di Barbato avea ca întotdeauna multe de spus şi de întrebat, îl roagă ea să-i îngăduie să vină într'o zi la mânăstire ca să-i poată vorbi pe îndelete.

—Când vrei să vii?—a întrebat-o Fra Geremia.

—Miercuri, de azi într'o săptămână.

—Degeaba vii atunci, că nu mă mai găseşti.

—Da unde ai de gând să te duci, Fra Geremia?

—Vreau să mă duc în ţara mea—i-a răspuns Valahul.

Dar cum biata Antonia nu înţelegea că e vorba de călătoria cea fără întoarcere şi ca să nu se amărască din pricina nepoată-sa când va înţelege, a învăţat-o s'o ungă pe faţă cu undelemn din candela de la biserica lor dela Nunziatella, că se va face bine şi fără să o vadă şi să o însemne el cu semnul crucii. Care vindecare aşa s'a şi întâmplat, cum dă mărturie la procese Antonia di Barbato, povestind o mulţime de minunăţii.

Când trecând de "Studij"—Muzeul Naţional de astăzi—cei doi capucini au început a urca dealul spre Sant' Eframo Nuovo, Fra Geremia sufla greu şi abia se urnea. Dacă în sfârşit au intrat pe înoptate în mânăstire, cu greu a urcat scările până la chilia stareţului ca să-i ceară binecuvântarea. Pe loc l-au prins nişte fiori de frig aşa pătrunzători şi o scuturătură atât de îndrăcită încât îi clănţăneau dinţii; după care, la scurt timp, i-a venit o fierbinţeală de ardea ca focul. A căzut la pat în chilia lui Fra Placido Piemonteze, acela care fusese de faţă la minunea cea dintâi, cu omizile. A venit îndată să vadă ce-i cu Fra Geremia mai marele bolniţei, părintele infirmier Giovan Battista Squillace, luându-l pe bolnav cu glume cum îi era obiceiul, râzând într'una în barba rară, arătându-şi toţi dinţii lui albi strălucitori de om smolit la faţă.

Cercetându-l însă pe Fra Geremia şi părându-i-se boala cu primejdie de moarte, n'a mai râs ci a trimis îndată după doctor. Doctorul i-a luat pulsul, l-a pus să scoată limba, l-a şi cercetat să vadă de are fierbinţeală mare, dar i-a spus şi lui Irimia, precum a spus şi părintelui infirmier şi chiar părintelui stareţ care a trimis anume să-l întrebe, că pot fi fără grijă fiindcă nu-i decât un "catar", un guturai adică, şi că nu moare un om voinic numai dintr'atâta boală.

Fra Geremia însă se arăta grăbit să se pregătească pentru moarte şi cu trupul şi cu sufletul. A cerut mai întâi un frate bărbier să-l tundă, pentru care treabă i-a fost trimis Fra Girolamo d'Avelino. "Io li feci il caruso" povesteşte acesta, dar cam în grabă, pentrucă pleca chiar atunci cu Padre Bonaventura da Potenza care se ducea să predice la Guardia Lombarda. Isprăvind cu tunsul a cerut Fra Girolamo să-l binecuvinteze Fra Geremia şi să se roage pentru drumul lui, urându-i să-l găsească sănătos la întoarcere. Bătrânul ştia însă el ce ştia, încât i-a răspuns limpede şi răspicat, cum dă fratele bărbier mărturie sub jurământ:

—Du-te cu bine, Fra Girolamo, că de văzut n'ai să mă mai vezi. Eu mă duc să-mi văd prietenii. Mă duc să mă odihnesc în ţara mea.

Şi tot în seara aceea, când au venit fraţii trimişi de părintele infirmier să-l mute din chilia lui Fra Placido Piemonteze, unde se întâmplase să-şi aibă atunci culcuşul, într'o sală mare şi luminoasă de-a bolniţei, cum se văita Fra Placido spunând: "Te duci şi mă laşi singur, Frate Irimie!", valahul îi răspunde vechiului prieten:

—Da, mă duc—stăpâneşte-te—mă duc într'altă ţară, mă duc în ţara mea şi n'oiu mai veni niciodată să dorm la tine în chilie.

"Şi aşa a şi fost, că eu viu nu l-am mai văzut!", dă mărturie mai târziu Fra Placido.

Noaptea a trecut-o tare greu şi sbuciumat Fra Geremia iar a doua zi dimineaţă, Joi, a văzut părintele infirmier că nu el ci doctorul cel cu multă ştiinţă de carte s'a înşelat. Nu era numai "febra catarele" ci "puntura" sau poate chiar "pleuritide", aşa încât era limpede pentru toţi că trece bătrânul valah prin primejdie de moarte.

Vestea bolii Capucinului sfânt se răspândeşte în oraş ca focul într'o mirişte şi "toate doamnele şi cavalerii îşi trimit pe întrecute medicii lor să-l cerceteze şi să ţină consult, încât se face o adevărată grămădeală". Grămădeală era cu atât mai mare cu cât mulţi nobili seniori veniseră şi ei împreună cu medicii lor şi asistau la consult, dându-şi chiar şi părerea. Dar cu cât veneau mai mulţi medici şi chirurgi de-l suceau şi-l învârteau pe rând pe bietul Fra Geremia, cu atât erau mai puţin înţeleşi asupra bolii şi asupra doctoriilor pe care trebuiau să i le dea.

La una erau însă cu toţii înţeleşi: i-au deschis îndată vâna cu stricneaua şi i-au luat atâta sânge până ce-a rămas bietul bătrân şi mai galben şi fără puteri decât era. Iară la acea luare de sânge întâmplându-se a fi de faţă Don Mario di Bologne duca di Palma, din neamul Beccadelli, face el ce face şi pune mâna pe vasul în care se scursese sângele lui Fra Geremia. Cum a ajuns anume să fure sângele capucinului valah ne povesteşte în mărturia dela proces însuşi "complicele" lui, medicul Martiale Mincolelli:

Vasul plin cu sângele curs din vinele lui Fra Geremia fusese pus pe fereastra chiliei. Don Mario îi face un semn medicului lui şi acesta îl scoate afară, ca şi cum ar vrea să-l examineze mai deaproape. Pe coridor îl varsă însă într'un ulcior de cristal "una giaretta di cristallo" pregătit din vreme. Ascunzând ulciorul într'o basma medicul scoate sângele afară din mânăstire şi urcă cu el în careta în care aştepta Ducele de Palma. Don Mario, care avea deja mantaua peticită pe care o purtase Fra Geremia 35 de ani şi mai avea şi un baston al lui, îşi întregeşte astfel colecţia de relicve dela valahul sfânt cu o alta de mare preţ: sângele curs chiar subt ochii lui din vinele lui Fra Geremia.

Aflând napolitanii dela medicii lor că nu mai e nici o nădejde omenească de scăpare pentru Fra Geremia, vine lume de pe lume la mânăstire să-l vadă, să-i aducă ceva bun de mâncare deşi era în post şi el de nimic nu se atingea, să-i spună sau să audă dela el [illegible] bun şi mai ales să capete dela capucini vre-un lucruşor de-al lui, cât de mic şi neînsemnat.

Zădarnic porunceşte părintele stareţ portarului să nu mai lase pe nimeni să între în mânăstire; trag de funia clopotului dela poartă feţe aşa mari şi nobile încât nici nu îndrăzneşte fratele portar să le pomenească porunca mai marilor mânăstirei.

Vin Principi şi conţi, duci şi marchizi—de care era plină cetatea Neapolului—vin miniştri şi slujbaşi ai viceregelui, vin judecătorii multelor tribunale, vin capii "sedilelor", vin negustori bogaţi şi darnici, vin călugări din alte ordne şi mulţi preoţi de mir. Şi, aminteşte unul din martiri, pe lângă fiecare personaj se strecoară pe poartă şi câte un om mai de rând, câte o rudă a fraţilor capucini, încât se umple de lume nu numai sala cea mare în care zăcea bolnavul, dar se umplu şi gangurile bolniţei şi alte săli din jur. Şi fiecare ştia să povestească cel puţin o minune făcută de bătrânul valah.

Iară Fra Geremia pentru fiecare avea o vorbă bună, un cuvânt de mângâiere şi mai ales un îndemn şi un sfat potrivit cu slujba, cu grijile şi cu necazurile lor. Aşa le cunoştea el la toţi nevoile şi amarurile încât, chiar după ce căpătase împărtăşania din urmă şi abia mai sufla, văzându-l lângă pat pe Giuseppe Capello despre care ştia că sufere de dureri de gât, îl însemnă cu semnul crucii fără să i-o fi cerut, şi-l scapă astfel pentru totdeauna de acea pătimire. E cea din urmă vindecare minunată făcută de Fra Geremia în cursul vieţei.

Povesteşte Don Cesare Balsamo, doctor în lege, în casa căruia făcuse Fra Geremia trei minunate prevestiri, că venind în timpul bolii să-l vadă împreună cu Giacomo di Salerno, Cesare Bologna şi alţii, le-a spus Valahul limpede:

—"De data asta s'a îndurat de mine Maica Precista şi mă face să mor." Dar le-o spune cu aceiaşi faţă senină şi cu acelaş glas vesel de totdeauna: "Ştiu că-i pas greu, dar mă încred în ajutorul Maicei Domnului", adaugă arătând cu degetul una din vestitele icoane ale "Madonei lui Fra Geremia", care se afla lângă pat, adusă de Duca de Palma ca să-l privegheze în ceasul din urmă.

Incearcă Don Cesare Balsamo să-l mângâie spunând că tot se poate să se facă bine, dar Fra Geremia nu avea nevoie de asemenea mângâiere:

—Questa volta non lo scapo.

Nici nu-şi dorea poate vindecarea, ştiind că alta e hotărârea de sus. Când vine să-l vadă Fra Tommaso da San Donato şi îl întreabă dacă n-are nevoie de ceva, îi răspunde împăcat:

—Ingrijirea e bună şi doctoriile nu-mi lipsesc, dar de nici un folos nu-mi sunt. Eu din boala asta nu mă mai ridic, ci am să mor şi am să mă duc la prietenii mei.

Dacă înserează se mai răreşte în cele din urmă mulţimea, dar tot numai cu mare greutate ajung călugării să poftească afară pe cei mai încăpăţânaţi oaspeţi nepoftiţi, ca să lase bonavul să se odihnească.

In zilele următoare îmbulzeala începe dela capăt, ba încă şi mai rău, fiind pentru toţi limpede că acum e clipa cea mai potrivită pentru dobândit relicve dela Capucinul valah cu nume de sfânt. De dimineaţă până seara, nu numai Padre Francesco da Caiazza, căpetenia tuturor mânăstirilor capucine din regat, şi Padre Bernardo da Napoli, stareţul, au de făcut faţă necontenitelor ce-

(Urmează pagina 11.)

reri ale doritorilor de relicve, dar toți părinții și frații capucini sunt întâmpinați pe toate gangurile de vânătorii lucrușoarelor lui Fra Geremia.

Toți cereau să vadă chilia în care a trăit, cu nădejdea că vor putea lua pe ascuns ceva de acolo: crucifixul din perete, cărțile de rugăciune, o bucată de haină sau de rufă purtată de el, ulcica din care bea apă, sau cel puțin o așchie din scaunul lui sau din patul pe care se odihnea. Dar Fra Geremia nimic din toate aceste nu avea, că nici măcar nu se cunoștea o chilie a lui anume, ci dormea pe unde apuca. E drept că în vremea din urmă dormise mai mult în chilia lui Fra Placido Piemonteze, ca să-l poată îngriji noaptea la boala lui, dar crucifixul din perete nu era al lui Fra Geremia, cărți de rugăciune nu avea fiindcă nu știa să citească, de băut bea din ce ulcică se întâmpla, iar de odihnă n'avea vreme. Așa fiind doar varul de pe peretele chiliei care-i primise răsuflarea îl puteau zgâria doritorii de relecve.

Afară de Mario Bologna, mai are noroc Ottavio Lanaro, judecător regesc, care îl înduplecă pe Padre Francesco da Caiazza să-i dea voie să ducă cu el o iconiță pe care o găsise pe perete lângă patul lui Fra Geremia. Padre Girolamo da Nola, ca cel mai cu trecere dintre capucinii bătrâni, predicatorul vestit în toată țara, care făcuse odată sute de oameni, o biserică întreagă, să-și mărturisească păcatele cu glas tare în fața tuturor, ia funia cu care era încins Fra Geremia și-i pune alta în loc, ba îi mai taie pe furiș și o bucățică din rasă.

Fra Francesco de Napoli, fostul marchiz de Gagliati, ne mai având se vede ce relicvă lua, sau poate prețuind mai mult rugăciunile călugărului cu nume sfânt decât căpețelele de sfoară cu care își lega sandalele, îl roagă ca atunci când va binevoi Cel de Sus în marea lui îndurare să-l cheme la dânsul în cer, să nu uite să-i fie apărător și sprijinitor. Ceeace "sommamente humiliandosi"—"smerindu-se cât se poate"—îi făgăduiește Fra Geremia.

• • •

Fra Vincenzo Raguzeo, ucenicul cel mai tânăr din "școala lui Fra Geremia", nu putuse sta ziua întreagă lângă el cum l-ar fi îndemnat sufletul, ci fusese nevoit de călugăreasca ascultare să umble prin târg după pomană. Luni seara căpătă însă îngăduința să stea să-l vegheze toată noaptea ca să-i așeze din când în când perina, să-i dea o ulcică de apă când îl va răzbi setea, să-i spună un cuvânt bun dacă se vaită de dureri, să nu se simtă valahul singur și părăsit, ci să se vadă și el măcar o singură noapte îngrijit așa cum o viață întreagă îngrijise de alții. Dar Fra Geremia n'avea somn. După ce s'a potolit zarva mirenilor veniți la căpătâiul lui ca la teatru, după ce s'a risipit grămada de oameni cari foiseră toată ziua fără rost subt ochii lui înfierbântați de friguri, după ce se sting și cei din urmă pași ai călugărilor pe gangurile întunecate, cade în sfârșit pacea și asupra patului în care zăcea Fra Geremia.

Care îi vor fi fost gândurile, cum și pentru ce se va fi rugat, Fra Vincenzo Raguzeo nu putea ști; dar vedea bine că valahul nu doarme ci-i cufundat în gânduri și în rugăciuni. Și poate ca o încheiere a acestor gânduri l-a auzit deodată vorbind cu glas tare:

—Mó si, che ne volemo andare a trovare li zoppi e sciancati nostri.

—Deacuma să ne gătim să mergen să-i întâlnim pe șchiopii și șontorogii noștri.

Și tot în noaptea aceea i-a povestit lui Fra Vincenzo taine din viața lui pe care până acum față de toți le tăcuse.

Intre altele i-a povestit—ceeace saptesprezece ani ținuse ascuns în sufletul lui!—că atunci când a fost bolnav de "febra pestifera" după ce făcuse pe băiașul la Pozzuoli, având el într'o noapte o sete grozavă—atât de mare încât se întreba cum putea el răbda focul Purgatoriului dacă nici o arșiță pământească nu poate răbda—s'a trezit deodată spunând cu glas tare:

—Doamne, nu mă fă să mor de sete!

Nu isprăvise bine vorba și iată că i se arată un înger cu o lanțetă în mâna dreaptă și cu un ștergar alb ca zăpada în mâna stângă. Fără un cuvânt începe îngerul să-l înțepe cu lanțeta în tot capul și de unde-l înțepa se scurgea o apă galbenă. Fra Geremia se sperie văzând că-i ciopârțește tot capul cu lanțeta și-i spune, cu tot atât de puțină încredere, după cât se pare, ca și într'un doctor pământesc:

—Vezi să nu-mi faci vreun rău!

—Assai ti curi tu di questa testa!

—Multă grijă mai ai de căpățina asta!—îi spune îngerul cu glas cam supărat. Și, uscându-l cu ștergarul, pe loc i-au trecut durerile. Dar setea tot nu-i trecea; i-a dat atunci îngerul un ulcior mare plin cu apă proaspătă și rece, dar Fra Geremia nu îndrăznea să bea din el, că așa era porunca doctorului celui pământesc.

—Bevi quanto vuoi, Fra Geremia!—îl îndeamnă îngerul, iar el, fără să aștepte mult poftit, a băut cât îi cerea inima arsă. Și nu numai că n'a pățit nimic, dar când s'a trezit a doua zi îi trecuseră și frigurile și durerea de cap.

• • •

Intr'un târziu, când a ostenit de povestit, Fra Geremia s'a lăsat să doarmă și neștiind de se mai trezește viu a spus bătrânul socotit de toți ca sfânt, călugărului aceluia care abia trecuse de treizeci de ani:

—Te rog să mă ierți, Fra Vincenzo, de câte ți-am greșit și îți mulțumesc pentru pilda bună pe care mi-ai dat-o întotdeauna. Eu am să merg în țara mea.

Și în ceasul din urmă arăta astfel Fra Geremia că el dela orișicine socotea că are ceva de învățat, decât toți mărturisindu-se mai mic, mai prost și mai păcătos.

Marți dimineață s'a spovedit lui Padre Matteo da Napoli, s'a împărtășit și a primit merindea duhovnicească pentru drumul din urmă. Dar cu toată lucrarea sfintelor Taine, nu se arăta a fi deplin liniștit. Il prinsese deodată frica. Frica de Iad și de veșnicia lui, tot așa ca acum cinzeci de ani acolo departe, la el acasă, în țara Moldovei.

Se ferise el sau mai bine zis îl ferise Maica Domnului de păcatele cele de moarte, mari și urâte, dar câte alte păcate n'a făcut "cu știință și cu neștiință"! Păcate făcute cu știință n'a putut aduna prea multe adineaori când s'a străduit să nu uite nici unul la spovedania din urmă. Căutând bine abia va fi aflat sau i se va fi părut că află ceva păcate ale lăcomiei la mâncare sau chiar la băutură poate, păcate ale mândriei pentru darurile pe care i le dăduse Dumnezeu fără să le ceară și fără să le merite, câteva sfinte slujbe la care a lipsit când tot ar fi putut fi de față dacă și-ar fi dat și mai multă osteneală, alte sfinte slujbe pe care, pentru lucrarea

Geremia Valacco

diavolului, le ascultase numai cu o ureche sau la care moțăise chiar dealbinelea, suferind el din pricina slăbiciunei firei omenești o lunecare ca aceasta. N'ar fi fost asemenea păcate lucru mare pentru un om din lume sau chiar pentru un alt călugăr, dar pentru el cu care așa de bun și darnic fusese Dumnezeu încât trimisese chiar și îngeri să-l învețe și să-l dojenească, pentru el căruia în marea ei bunătate, i se arătase însuși Sfânta Fecioară cu preacuratul ei chip... El era mai dator decât alții față de Dumnezeu. Și nu-și plătise întreaga datorie. Lui nici cea mai mică lunecare nu-i era iertat să sufere. Și lunecase chiar și cu știință. Lunecări care par mici în ochii oamenilor, dar cine știe cât de greu vor fi cântărind ele în balanța Dreptului Judecător! La Scaunul Judecății nu se măsură doară cu măsura mărginită a minții omenești!

Și apoi în câte păcate nu va fi căzut el fără știință. Dacă s'ar îndura Maica Domnului să arunce bunătatea și milostivirea ei în talerul balanței lui, când va fi judecat...!

"Dumnezeu e bun și îndurător, dar e și drept. Maica Domnului e toată numai milostenie..." Așa învățase el pe alții o viață întreagă și așa era să i se arate în curând adevărul. Oare cum altă ar putea el da "răspuns bun la înfricoșatul Județ al lui Hristos"? Greșelile și păcatele ce le va fi făcut, el le-a făcut și el are a răspunde pentru ele, iar vreun bine de-l va fi făcut l-a făcut urmând poruncile sfinte și rânduiala mânăstirească și nu din vrednicia lui. Tot veșnicia Iadului îl pândește!

Văzându-l părintele Bernardo, starețul, cum se frământa tăcut și îngândurat a vrut să-i mai mute gândurile și l-a întrebat:

—De ce taci, Fra Geremia, și nu spui nici un cuvânt?

—De-acuma s'a sfârșit cu gluma, părinte stareț, deacuma-i chiar de-adevărat!

Degeaba se străduiește și, Padre Francesco da Napoli, Severini, să-i dea mai multă încredere în el și în marea milă a lui Dumnezeu spunându-i că după socoteala lui deadreptul în Rai va merge, fără a avea să îndure nici o clipă dogoarea focului aceluia ce curăță păcatele. Cu buzele zicea și Fra Geremia "Da!... da! se vedea bine că nu i se risipește îngrijorarea. Un păcătos socotea el că a fost toată viața și oricât a fugit de păcat tot păcătos a rămas, cu toate că i-a scos lumea nume de sfânt. Că tocmai de aici îi va veni lui osânda...

—Ce bine ar fi să se îndure Dumnezeu de mine și să mă așeze în focul cel nestins al Purgatoriului până la Judecata de Apoi—spune el lui Fra Francisco da Turzi—. Orice și oricât să rabd pentru păcatele mele, numai să nu fiu surpat pe vecie în fundul Iadului!

—In vecii vecilor în Iad! In vecii vecilor în Iad!

Teama din tinerețe i se arăta în ceasul din urmă deși mulțime de marturi, mireni și călugări vrednici de crezare, care l-au cunoscut deaproape ani de zile, dau mărturie sub jurământ că nici odată n'au văzut la el nimic care să-i facă să poată bănui măcar că ar fi căzut în vreo vină cât de mică.

Tot în rugăciunile Maicei Domnului era toată nădejdea. Nu-l va lăsa "înstelata lui" în ceasul acesta. Nădejdea în bunătatea ei i-a limpezit mai mult sufletul decât toate vorbele frumoase ale călugărilor învățați și toate citatele lor latinești din Sfinții Părinți, pe care el numai pe un sfert le înțelegea.

Dacă au început a năvăli din nou în mânăstire domnii cei mari ai cetății și mulțimea preoților și călugărilor de tot soiul l-au găsit iarăși cu fața lui senină de totdeauna. Junghiurile nu-l lăsau, frigurile îl ardeau, răsufla tot mai greu, dar nu se lăsa doborât de boală și la toți le dăruia cel puțin un zâmbet, dacă nu mai avea putere să le spună o vorbă bună.

In ziua acesta, Marți, nici nu mai era în odaia în care zăcea valahul îngrămădeala și zarva de până acum, că străjuiau cu strășnicie la uși capucinii și rar lăsau să intre câte o față deosebit de cinstită. Inainta nobilul în vârful picioarelor până la marginea patului, săruta mâna bolnavului, îi spunea un cuvânt bun, căpăta asupra lui un semn al crucii abia îngăimat de mâna slabă care cu greu se ridica din lungul trupului topit subt faldurile țapene ale rasei peticite, și se trăgea încetișor înapoi spre ușă tot în vârful picioarelor cum intrase.

Către amiază, când bolnavul ațipise puțin, au intrat cu și mai mare grijă doi meșteri zugravi care cu condeie grăbite s'au silit să prindă pe hârtie chipul sfântului adormit. Pe unul îl trimisese Don Mario di Bologna, duca de Palma, cel care furase carafa de sânge. Pe celălalt îl mânase Mario Costa, negustorul acela florentin pe care doar cu câteva vorbe îl întorsese odată Fra Geremia dela păcatul de moarte pe care se pregătea să-l facă; în loc să-l lase să se arunce în valurile mării, îi dăduse puteri să înfrunte din nou dârz pe cele ale vieții.

Cei doi pictori lucrau grăbit și tăcut, făcând schițe și desemne pe care și le fereau unul de ochii celuilalt. După vifornița de săptămâna trecută soarele se ivise iarăși și năvălea cald pe ferestrele bolniței. Jos, în zare, dincolo de Castel Nuovo care înnegrea albastrul mărei cu zidurile întunecate ce-i legau cele patru turnuri, sclipea apa aurită de dunga soarelui. O corabie înainta domol spre port cu pânzele abia umflate de un strop de boare. Sub fereastră, în portocalii plini de rod din grădina mânăstirei, fluiera o mierlă. In odaia bolniței nu se auzea decât foșnetul cărbunilor care lunecau umplând una după alta foile de hârtie.

Irimia Valahul dormea răsuflând liniștit, cu un zâmbet de copil înflorit pe buze. Visa. Se va fi visat băețandru crud bătând prundurile, tânăr pribeag slugărind prin țări străine, călugăr stingher în haină necunoscută și în loc depărtat, ostenindu-se veșnic să nu fie prea rău... Cine știe? Dar dacă zâmbea prin somn era poate semn că se împleteau în visul lui fie maică-sa Mărgărinta, fie Maica Domnului sau poate amândouă deodată, topite într'acelaș chip nelămurit de vis.

Dacă în odaia în care Fra Geremia se pregătea de bună moarte izbutiseră călugării să facă liniște, în schimp în restul mânăstirei și până jos în drum zarva creștea din ceas în ceas. Forfota cea mai mare era în biserică și pe tăpșanul din fața porții. Sute de oameni din popor, femei cărora Fra Geremia le dăduse un sfat bun într'un ceas greu sau pe care le învățase să-și rabde cu smerenie necazurile, păcătoși întorși de el pe calea cea bună, bolnavi de ieri și de azi pe care de pe patul de boală și de moarte îi adusese din nou pe drumul vieții, socoteau cu toții de datoria lor să nu se afle prea departe de capucinul sfânt în ceasul acesta. Și mai era mulțime nenumărată de oameni cărora nici un alt dar nu le dăduse Fra Geremia decât gândul că au văzut cu ochii lor un sfânt, că între ei, în cetatea cea plină de păcate a Neapolului a putut trăi un sfânt, că mai sunt sfinți pe lume...

Așteptau cu ochii la ferestrele mânăstirei și povesteau, povesteau, iară faptele lui Fra Geremia tot mai mult creșteau și se umflau trecând din gură în gură. De câte ori se oprea câte o caretă sau o lectică aducând o nobilă doamnă care nu mai avea răbdare azi să trimită numai slugile după vești, ci venise singură să le afle și să se roage în biserica mânăstirei, cât mai aproape de capucinul sfânt care-și aștepta moartea, mulțimea frămâta, se da la o parte și uita o clipă pe Fra Geremia ca să vorbească de nobila doamnă, să-i cântărească prețul rochiei și chiar să amintească cel din urmă svon care a umblat pe socoteala ei. Dar tot cu glas încet—grea încercare pentru Nopolitani!—ca în casa unui bolnav.

Femeile, nobile sau din popor, bogate sau sărace, se uitau toate cu invidie la acei bărbați cărora din când în când li se deschidea ușa mânăstirei. Dincolo de zidurile bisericei și de încăperea îngustă a "vorbitorului" femeilor nu le era îngăduit cu nici un preț să treacă, așa încât nici celor mai credincioase "devote" ale lui Fra Geremia nu le mai era dat să-l vadă în viață. Pleca atât de pe neașteptate în lumea cealaltă, încât nici o vorbă nu puteau să-i mai spună, nici un sfat nu puteau să-i mai ceară, deși avea fiecare atâtea de spus, atâtea de întrebat.

Dar și mai amărâte decât ele erau călugărițele închise pe viață în mânăstirile din care nici odată nu le mai era îngăduit să iasă. Ele nici până la poarta mânăstirei în care murea Fra Geremia nu puteau veni. La Santa Chiara și la Santa Maria in Gerusaleme, "Trentatre" cum îi spuneaa napolitanii, plângeau surorile cu lacrimi că nu le este îngăduit să vadă sfântul, deși multe din ele niciodată nu-l văzuseră, ci îi auziseră cel mult glasul printre gratiile cu țepi. Dar între ele se aflau și acele fete și femei pe care glasul lui Fra Geremia le smulsese din o viață de păcate și le îndrumase pe calea mântuirei.

A mai trecut o noapte și a mai trecut o zi de așteptare.

Miercuri seara, Fra Tommaso di San Donato, întârziat pe drumurile ascultărei, urca ostenit dealul mânăstirei. N'apucă însă să treacă de Studij, că văzu coborând spre oraș mulțime de tot felul. Treceau nobile doamne plângând înfundate în perinele caretelor, treceau femei din popor ștergându-și lacrimile cu colțul fustei, treceau cavaleri călări cu chipurile încruntate, slujbași regești și negustori bogați ferindu-se ca nu cumva să se amestece cu mulțimea de rând, și mai ales cobora dealul această mulțime de rând care se revărsa spre oraș de parc'ar fi ieșit dela o sfântă slujbă sau s'ar fi întors dela o strălucită serbare. Dar se vedeau a nu fi purtând duh de sărbătoare, că nu cânta și nu striga nimeni, ci se văitau cu toții:

—A murit sfântul!

—A murit sfântul!

Și Fra Tommaso a înțeles că-i murise bunul lui prieten și dascăl Fra Geremia Valacco.

Fra Geremia se stinsese senin, surâzând morții "con quella bella facia allegra e gioconda come stava sempre", "cu același chip frumos, surâzător și vesel de totdeauna".

Erau de față mai marii mânăstirii, domnii mari ai Neapolului care de trei zile se tot învârteau prin bolniță ca să nu piardă clipa aceasta, capucinii cei de neam mare și învățați. Și mai erau de față călugări din alte ordine care își uitaseră azi neînțelegerile dintre ei, preoți de mir, nobili, slujbași regești și negustori bogați.

Dar din prietenii cei buni, din smeriții frați laici capucini "din școala lui Fra Geremia" nu era de față nici Fra Pacifico da Salerno care îi purtase cei dintâi pași pe drumul călugăriei, nici Fra Tommaso da San Donato, care un veac de om îi fusese cel mai bun prieten și tovarăș de drumuri, nici Fra Placido Piemonteze care fusese de față la cea dintâi minune, nici un altul din adevărații lui tovarăși de viață, afară doar de unul singur, cel mai tânăr dar poate cel mai drag, Fra Vincenzo Raguzeo, acela care era "cam de o limbă cu el".

Pe chipul băetanului venit și el de peste mare, din țări îndepărtate, s'a oprit cea din urmă privire a sfântului călugăr capucin Geremia Valacco, feciorul lui Stoica Costiă răzăș din Țara de Jus și a Mărgărintei lui Barbat, vrednică și cuvioasă femeie.

A răsuflat odată adânc, a strâns mâna pe cruce și a lăsat să-i lunece capul spre dreapta. Fra Geremia pleca "în țara lui".

Era Miercuri, în ziua de cinci a lunei lui Martie, anul una mie șase sute douăzeci și cinci, în ceasul al douăzeci și doilea.

Grigore MANOILESCU

Desen de Eug. Drăguțescu

Cuncursul de Nuvela

GHERASIM

de Faust BRADESCU

PREGATIŢI centurile!

Ordinul venise brusc, ca o sfichiuială de bici. Ochii lui Gherasim se împăienjeniră, trupul avu o svâcnitură dureroasă. Un nod, cât o nucă bătrână i se opri în gât, sufocându-l. Ca un automat întinse o mână spre centura de siguranţă; cealaltă încerca disperată să smulgă nuca din gâtlejul sec ca un cuptor încins. Răsuflarea i se prelingea vâscoasă printre buzele tremurânde. Oare mai răsufla?... Prins de panică, se încleştă cu gândul în măruntaie, acolo unde-l sfredelea leşinul. Ah! Cum îl durea trupul! Cum se simţea sfârşit!... O moleşeală năprasnică se'ntindea peste el şi lume ca o pânză deasă. Mâna-i aspră şi osoasă se strecură grăbită sub tunica de piele. Pumnul strâns într'o supremă încordare se înfipse sec în golul de sub coşul pieptului.

Işi reveni anevoie. Cu ochi obosiţi se uită în jur ca la o lume de vis. Uruitul motoarelor părea un sforăit de motan fericit. Ceilalţi şase camarazi din echipă, aşteptau încordaţi ordinul de lansare în vid. Pe feţele lor o hotărâre nestrămutată săpase brazde adânci. In sfârşit, sosise clipa cea mare! Clipa pentru care luni întregi se pregătiseră fără cruţare. Sub ei, la numai câteva sute de metri, pământul suferind al Patriei, îşi astepta feciorii. De câte ori n'auziseră ei aevea, geamătul năbuşit al acestui pământ, strecurat peste graniţi, adus de vânturi sau înfipt în rănile încă neînchise ale celor câţiva scăpaţi de gloanţele miliţienilor...

Ani de-arândul, geamătul fu numai geamăt surd, strivit sub cisma grea a cotropitorului. Apoi, deveni strigăt. Şi'nsfârsit, chemare... Chemare către fiii să liberi. Avea oare cineva dreptul să nu asculte svârcolirile neamului? Putea care cineva să nu răspundă la chemarea desnădăjduită?... Mulţi foarte mulţi, n'auziră nici geamătul...

Gherasim însă, simţise într'o zi, în fundul sufletului, o înţepătură ca de ac. Ceva nelămurit, dar persistent şi cald, ca o doină străbună. Se înfipsese acolo, în străfunduri, ca o căpuşe. Ii chinuia gândurile, îi răscolea visele... Ca un îndemn venit din veacuri, un dor de ducă îl năpădea ori de câte ori veştile arătau îngrozitoarele mizerii ale neamului. O mânie năbuşită îi răscolea sângele şi pe faţa lui voluntară se aşternea vălul marilor deciziuni.

* * *

AVIONUL sbura nestăpânit în noapte... Numai câteva secunde şi hăul de sub picioare, îi va înghiţi unul câte unul... Numai câteva secunde!... Ah!... câte pot trece prin mintea omului în aceste câteva secunde!... Capilărie, viaţă, păcate... Nimicuri uitate în fund de inimă se perindă toate pe dinaintea ochilor ca în ceasul judecăţii din urmă... Te agiţi cu furie. Ai vrea să prinzi măcar una din vechile imagini, s'o reţii ca pe un scut. Imposibil! Totul alunecă printre degete ca argintul viu. Te sbaţi dezarmat în faţa inexorabilei fatalităţi şi-apoi înfrânt, aştepţi sfârşitul...

Chircit pe banca avionului, Gherasim îşi muşcă buzele să nu-l prindă leşinul. Pe dinaintea ochilor înpăienjeniţi revine mereu aceeaşi imagine ridicolă, aşa de ne la locul ei: câinele lui moş Dobrică, care n'avea decât trei picioare, i-a luat locul şi-aşteaptă semnalul să sară din avion... Stupid gând! Câinele lui moş Dobrică! Auzi, câinele lui moş Dobrică, să-i ia locul!... Locul pentru care a suferit atât de mult, locul pentru care timp de şase luni n'a ştiut când e zi şi când e noapte... Nu! Asta niciodată!... Echipele speciale nu-s pentru câini, chiar dacă au trei picioare. Locul lui nu i-l va lua nimeni. El este cel mai bun dinamitor. Fără el echipa e în pericol şi misiunea periclitată. Un câine! Să-i ia locul un câine! Lui, Gherasim!... Nu, pentru nimic în lume...

Sângele începu să-i fiarbă, obrajii se îmbujorară brusc. Gândurile se limpeziră. Priveşte în jur cu oarecare teamă. Oare ceilalţi ştiu ce s'a petrecut cu el? Dintr'o ochire i-a cântărit. Nici o primejdie. Slavă Domnului! Deacum, nici toţi câinii cu trei picioare din lumea întreagă nu-l vor mai putea turbura. De va fi să-şi încheie destinul în saltul ce va face, dece să nu şi-l încheie lângă ai lui, în pământul ce l'a chemat de atâtea ori...

—Gata. Acum.

Una câte una, umbrelele încărcate de arme şi aparate, intrară în noapte. Ca nişte păsări uriaşe fâlfâiră încet spre poiana dintre brazi. Gherasim calm, lucid, urmări umbra avionului ce se pierdea în beznă. De acum totul depindea de ei. Şi reuşita misiunei şi vieţile lor. Dar greul ce-i aştepta îl lăsa rece. Intrase în horă. Trebuia să ducă bătuta până la capăt. Ce s'ar putea întâmpla după aceea n'avea nici o importanţă. Doar pentru asta se pregătise.

* * *

CU gesturi sigure împătureaază paraşuta. Işi pregăteşte apoi pistolul-mitralieră şi ghemuit în josul unui val de pământ ierbos, aşteaptă semnalul de adunare.

De abea acum, pitit în umbră, simţi Gherasim mirosul pământului. Un miros tare de iarbă grasă, amestecat cu mireasma fină şi un pic înţepătoare a bradului. Aspiră cu nesaţiu de câteva ori. Ca o sevă binefăcătoare i se strecoară în carne, sufletul pădurii, sufletul Ţării... Mâinile mângâie buruienile dinprejur. Pământul plin de ghimpi de brad îi pare un covor de mătase. O stranie comuniere are loc între om şi natură. In noaptea, crudă, fără stele, cele două suflete se regăsesc, se recunosc, se înfrăţesc din nou sub semnele aceluiaş destin în veac... Destin de suferinţă şi sacrificiu, de răbdare şi încredere în viitor...

Nu-i mult de când a părăsit acest pământ şi totuşi i se pare nesfârţită vremea scursă. Ca ieri se hârjonea cu copiii prin hârtoapele Ghimeşului, printre stâncile colţuroase ale Trotuşului... Ehe! De câte ori n'a înnoptat el singur prin văgăunile trecătorii ... Pasul Ghimeş e pumnul lui de pământ al copilăriei. Nimeni nu-l cunoaşte mai bine ca el. Dela Saline şi până'n creerii munţilor transilvani nu-i cotitură, nu-i arbore, să nu-i amintească ceva. Uite, spre pildă, la Cotul Goruna, acolo unde apele Trotuşului vuiesc ca o gură de iad, a plesnit drept în ochi primul lui mistreţ. Ce bucurie a avut ... Şi cu ce mândrie l'a arătat lui taică-su!...

Gherasim surâde fericit. Şi-a regăsit echilibrul sufletesc. E din nou pe meleagurile copilăriei. Mâna mângâie fără'ncetare pământul ca o sărutare. Trotuşul trebuie să fie la doi kilometri mai spre dreapta, ascuns între brazi. Hăt, departe în spre Nord, Bicazul şi şantierul hidrocentralei. Vreo 80 de kilometri dus şi întors. Şi numai 6 zile pentru împlinirea misiunei!... Destul, destul! gândeşte Gherasim surâzând. Mai mut decât destul. Doar el e de pe aici. Cunoaşte cărările ca'n palmă. Apoi mai sunt şi ceilalţi pe care trebuie să-i întâlnească. Toţi flăcăi crecuţi şi oţeliţi pe piscuri de munte. Chiar în noaptea asta, până'n ziuă, vor ajunge la stâna lui Prodan. Acolo nu-i nici un pericol. Odhină, hrană, şi cartuşele de dinamită. După aceia, prin hăţişurile pădurilor, spre Bicaz, cu Prodan, Eremia şi Pletosu... Vor fi zece. Impreună, nu e poteră să-i poată prinde. Vor reuşi... Trebuie să reuşească. De misiunea lor depinde dezorganizarea a cel puţin opt fabrici de armament ale comuniştilor. Sunt lucruri deja ştiute. Intreaga regiune bistriţeană a fost împănată de industrie de răsboi. Toate fabricele vor primi energia dela hidrocentrala Bicaz. Deaceea, aceasta trebuie să sară în aer fără întârziere. „Şarpele să fie sdrobit în ou, înainte de a da prima muşcătură", spusese totdeauna instructorul dela echipele speciale. Şi iată că în curând le va fi dat să întâlnească şarpele...

—Il voi isbi în frunte, chiar de va fi să mor cu el. Şarpe hain, şarpe roşu...—murmură Gherasim, înfierbântat. Fălcile i se încleştară. Din cauza şarpelui roşu a luat drumul pribegiei, din cauza lui aşteaptă în noapte, la numai câţiva paşi de căsuţa părinţilor fără să-i poată vedea. Nici semn de viaţă nu le poate da... E un străin pe meleagurile copilăriei. Şi străin trebuie să rămână până la urmă... De-ar putea şti măcar dacă sunt în viaţă. Poate dela Prodan să afle ceva... Sărmanii! Erau aşa de buni!...

Un şuierat de pasăre de noapte, repetat de patru ori, îi întrerupse gândurile. Era semnalul lui Axente, şeful echipei. Gherasim ciuli urechile. Nici o mişcare. Se ridică cu precauţie. Svârli parasuta pe umăr şi cu puşca-mitralieră pregătită, porni către locul convenit. El îl cunoştea cel mai bine. Dar nu voia să se grăbească. Poate pentru ultima oară păşea pe sub brazii Ghimeşului. Brazii lui ... Păreau aşa de falnici, înfipţi printre stânci... Gherasim îi priveşte cu admiraţie şi dragoste. De-ar putea, s'ar desprinde toţi din coaja pământului şi-ar veni să dea o mână de ajutor. Pădurea întreagă s'ar urni din loc şi s'ar năpusti peste viperele roşii...

—Stai. Cine-i?—răsună în întunerec.

—Călin trei — răspunse Gherasim, ascuns după un copac.

—Aici. Călin unu. Vino.

Gherasim se strecoară printre hăţisuri. Ceilalti sunt deja strânşi sub o tufă. Axente, cu o lanternă ascunsă sub o paraşută, studiază harta.

—Gherasime, cunoşti drumul?

—Cu ochii închişi

—Foarte bine. Atunci, verificaţi armele, ascundeţi paraşutele. In zece minute pornim. Andrei! Vezi dacă aparatul de radio n'are vreun defect. Dar numai atât cât să-i auzi fluieratul. Băeţi, fiecare ne cunoaştem misiunea. Ordinele mele le veţi primi în ultimul moment. De acum, mai mult prin semne. Gherasime, treci în frunte. Andrei, cu aparatul, în spatele meu. Iliuţă, încheie plutonul. Armele veşnic pregătite. Nu uitaţi că, deşi suntem fiii acestei ţări, miliţia ne consideră duşmani. Nu există cruţare pentru noi. Dar nici noi n'o putem da. La drum.

* * *

CÂND au ajuns la stână, se'ngâna ziua cu noaptea. Lui Axente i se păru curioasă liniştea ce-i întâmpină. Nici un behăit. Nici un lătrat. Nu mirosea a bine. Trebuia să cerceteze mai întâi situaţia locului. Prin semne dădu ordin de oprire, apoi chemă mai aproape pe Gherasim şi pe Iliuţă.

—Ce crezi, Gherasime?

—Nu ştiu, dar nu-i a bună. Mă duc să văd.

—Iliuţă merge cu tine. Nu vă lăsaţi surprinşi. Trageţi primii de-i nevoie.

—Nici o grijă. Dacă nu-i primejdie, două fluerături scurte repetate de două ori.

—Daţi-i drumul. Or ce-ar fi, noi vă protejăm retragerea. Lăsaţi aici sacii de spate.

Ca două umbre, Gherasim şi Iliuţă, se strecoară prin tufăriş. Zorile s'au ivit. O ceaţă uşoară acoperă vâlcelele, dar vederea-i perfectă. Inimile celor doi luptători bat cu putere. E primul lor contact cu realitatea, după luni de antrenament cu teme organizate. Acum, inamicul nu va mai trage cu cartuşe carbe. De nu ştii să te aperi, îţi primeşti fără "amin" suta de grame de plumb!...

Dar mirarea lor e pusă la grea încercare. Ocolurile sunt goale. Câinii plecaţi. Totul dă impresie de părăsire.

Să fi uitat Prodan venirea lor!... Nu-i posibil! Prodan e vechi luptător, din primele clipe ale invaziei. El ştie ce înseamnează o misiune. I s'a întâmplat ceva cu siguranţă. Deci, prudenţă, cât mai multă prudenă. Nu poţi şti de unde sare iepurele...

S'au apropiat la numai 30 de metri de stână. Tupilaţi în dosul unei stive de lemne, ascultă încordaţi, cu ochii ţintiţi asupra ferestrelor oblonite. Parcă li s'a părut un sgomot curios, venind dinspre casă... Da, da, un sgomot slab...

Iliuţă făcu o mişcare, ca şi cum ar fi vrut să se repeadă spre uşă. Gherasim îl opri la timp.

—Incă nu, Iliuţă. Să nu fie vreo cursă. Pregăteşte-ţi puşca-mitralieră. Vedem noi îndată.

Apoi, apucând o piatră, o svârli cu toată forţa în adăpătoarea oilor. Sgomotul fu ca o lovitură de biciuşcă. Câteva clipe după aceea, poarta stânii se deschise brusc şi doi miliţieni, cu armele gata, apărură în prag. Gherasim văzu roşu înaintea ochilor. Deci Prodan fusese prins... Geamătul fusese al lui... Ah, bestiile! Uită de consemn şi de tot. Ridică puşca-mitralieră.

—Ce-o fi o fi. Vreau să mă răcoresc.—îşi zise în gând.

O rafală scurtă culcă pe prag pe cei doi miliţieni. Apoi, înfierbântat, ne mai ţinând seamă de primejdie, se repezi spre casă. Iliuţă, se didică picioare fără să înainteze, gata să-l susţină. Gherasim pătrunse în odaie ca o furtună. Nu se auzi nici un foc. Iliuţă însă, rămase neclintit, atent la orice sgomot. Câteva clipe mai târziu, Gherasim apăru în uşe, tunând şi fulgerând:

—Iliuţă, vino repede... Bestiile! Ticăloşii! Vino să vezi de ce sunt capabili. Păcat că n'au fost mai mulţi... Să-i distrug până la unul...

Iliuţă se apropie cu mersul lui domol. Păşeşte indiferent peste hoiturile celor doi miliţieni şi pătrunde în casă. Tresare fără vrere. O sudoare rece îi umezeşte fruntea. O şterge repede cu mâneca.

—E mort?—întreabă cu vocea sugrumată.

—Cred că da—confirmă Gherasim, dând din cap.

Prodan e de nerecunoscut. Legat de mâini şi de picioare, zace, massă informă şi sângerândă, pe duşumea. O ureche atârnă pe jumătate ruptă. Ochii sunt două pete vinete. Pe pieptul desfăcut sângele s'a închegat în zeci de locuri. Din gura-i întredeschisă se prelinge încă o şuviţă roşietică.

Iliuţă se pleacă şi-şi lipeşte urechea de pieptul martirului.

—Trăieşte, Gherasime, trăieşte. Repede să-i desfacem legăturile.

In câteva clipe, omul e întins pe laviţă. Puţină apă între buzele plesnite de lovituri, îl readuce la viaţă. Respiră. Dar tot inconştient rămâne. Nu vede. Nu înţelege. Fără'ncetare, repetă aceiaşi frază, aproape imperceptibil:

—Nu ştiu nimic... Nu-i cunosc... Eu nu-s decât un biet cioban! Nu ştiu nimic... Nu-i cunosc... Eu nu-s decât un biet cioban!...

Gherasim îl priveşte cu milă. Nu mai e nimic de făcut. Mai bine îl găseau mort! Chiar dacă scapă, tot mort va fi printre cei vii. Se cutremură. Doamne, nu-mi da soarta lui Prodan! De va fi să cad, fă-mă să pier dintr'odată!...

Tresare.

—Iliuţă, să nu ne pierdem cu firea. Aşa e lupta. Unul cade, altul îi ia locul. Axente trebuie să fie pe ghimpi. Du-te'n sbor şi adu-l aici.

Iliuţă o sbughi spre pădure fără un cuvânt. Gherasim rămase gânditor în faţa celui ce-i fusese prieten din copilărie. Cine-ar fi crezut că'ntr'o zi, Prodan va privi lumea fără s'o vadă şi fără s'o mai înţeleagă!... Moldoveanul acesta, cu ochi de cer şi suflet de isvor!... Incă un martir pe răbojul nesfârşit al bestiilor roşii... Doamne, va mai trece mult pân'la ziua judecăţii lor?...

Se apropie de rănitul ce aiurează ş-i mângâie fruntea învineţită de bătaie.

—Nu ştiu nimic... Nu-i cunosc...—începu din nou rănitul, cu o tresărire dureroasă.

—Te vom răsbuna, Prodane... Te vom răsbuna, chiar de va fi să ducem lupta înc'o sută de ani...

Un sgomot furişat în spre tindă îl reduse în fire. Se lipi de perete cu faţa la uşa de lemn, cu arma pregătită. O ciocănitură cunoscută îi acceleră pulsaţiile. Era un vechi semnal al vânătorilor.

—Cine-i?

—Gherasime, sunt eu, Pletosu.

Gherasim se însufleţi. Un vechi prieten, pe care nu-l văzuse de mult.

—Intră, intră repede.

Pletosu îşi făcu apariţia, abătut, urmat de Eremia. Işi strânseră mâinile în tăcere.

—Ştiu, Gherasime. Ştiu tot ce s'a petrecut aici. Sărmanul Prodam! Şi noi la numai câţiva metri, ascunşi în pădure... I-am auzit urletele, apoi gemetele... Dar nu puteam face nimic. N'aveam nici o armă, afară de cuţite. Cum să lupţi contra pistoalelor-mitraliere? Cum, spune şi tu? Au fost patru. Doi au coborât s'aducă o targă să-l ridice. Noi, n'aşteptam decât o clipă prielnică să-i spintecăm pe cei rămaşi. Intre timp aţi sosit voi. Te-am recunoscut îndată. Am vrut să-ţi facem semn, dar tu le-ai curmat sorocul. Sărmanul Prodan! Aşa i-a fost lui scris. De-acum va trebui să luptăm fără el.

—Il vom răsbuna, Pletosule, n'avea grijă... Chinurile prin care a trecut, nu vor rămâne uitate. Mi s'au înfipt aici în măruntaie, mă'nţelegi? Şi cât voi avea măruntaie, le voi aduce aminte şi eu celor fără Patrie şi fără Dumnezeu... Cu glonţul şi cu săcurea, cu pumnul şi cu dinţii, cu tot ce-oi putea. Şi de n'oi mai putea, cu ochii şi cu blestemul... De-acum îmi cunosc menirea. Iertarea numai după biruinţă. Până atunci să domnească răsbunarea şi pieirea...

(Urmează pagina 13.)

Gherasim

—Suntem cu tine, Gherasime—strigară aproape în același timp cei doi tineri, cu ochii în flăcări.

Prodan, ghemuit între rogojini, cu respirația șuierătoare și fața mutilată, șoptea neîncetat, trista și inutila-i apărare:

—Nu știu nimic... Nu-i cunosc... Eu nu-s decât un biet cioban!...

Dar vorbele îi erau din ce în ce mai slabe. Se stingea văzând cu ochii.

* * *

AXENTE înfipse o cruce făcută în pripă la căpătâiul celor trei cadavre, îngropate în mijlocul pădurei, lângă o stână singuratecă. Apoi, se întoarse către grup. Era trist și îngândurat.

—Gherasime, rău ai făcut că i-ai doborât. De-acum vom avea milițienii pe urmele noastre. Trebuia să-i lăsăm în pace și să ne vedem de misiune. Ei n'aveau nici o siguranță asupra noastră. Acum o au. Știu bine că Prodan a căzut ca un erou. Nu uitați însă că în lupta pe care o ducem vom mai avea pierderi. Dar pentru a le răsbuna n'avem voie să sacrificăm echipa. Misiunea noastră e alta. De-am putea măcar s'o ducem la împlinire, fără să fim stingheriți!...

Gherasim ar fi vrut să-i spună că Prodan era un vechi luptător, un prieten din copilărie, aproape un frate. Câte n'ar fi vrut să-i explice, de n'ar fi fost pârdalnica asta de disciplină! Axente însă îi reteză scurt gândurile:

—In lupta pe care o ducem, n'avem voie să ne înduioșem. Cu inima frântă de durere, trebuie să trecem pe lângă un frate, fără să-i vorbim. Suntem în misiune, băieți. Nu ne putem abate dela țelul urmărit, orice s'ar întâmpla. Nu-i lipsă de milă sau de compătimire din partea noastră. Dar nu putem face altfel. Ințelegeți? Mai mult chiar. Va trebui să ne grăbim. In curând alarma va fi dată și gărzile întărite. Deci atenție înzecită. Cel rănit știe ce are de făcut pentru a nu cădea viu în mâinile milițienilor.

Axente vorbea apăsat, dar fără emoție. Parc'ar fi explicat o temă de luptă într'un exercițiu pe planșetă. Il ascultau însă atenți, știind că fiece cuvânt era un ordin.

—Tu, tu, tu, echipa A. Tu, tu, tu, echipa B. Voi doi și eu, echipa C. Cunoașteți bine harta. Cunoașteți bine situația pe teren. Greutatea este eliminarea santinelelor fără sgomot. Acțiunnea de curățire e pentru echipa A. Gherasim cu echipa B va dinamita centrala electrică. Noi vă apărăm retragerea. Să n'aveți nici o teamă. Toate instalațiile administrative și barăcile deținutilor politici sunt de cealaltă parte a Bistriței. Și-acum, la drum.

* * *

FĂRĂ nici un incident ajunseră la locul convenit. Ascunși între brazi, pe-un vârf de deal, contemplară digul uriaș și clădirea hidrocentralei, zidite cu atâta suferință și sânge românesc...

—Măcar de-ar fi fost construită pentru binele Țării! —își zise în sine, Gherasim.

Ca și cum i-ar fi ghicit gândul, Andrei murmură, dând din cap:

—Când te gândești cui și la ce va folosi forța acestei uzini!

—Las'că le ajustez eu curentul...—interveni Iliuță calm, mai calm ca oricând, mângâind sacul plin de dinamită. Patruzeci de kilograme fiecare sac. Și-avem trei specialiști. Nu vă bateți capul să ghiciți. V'o spun eu: în doi timpi și trei mișcări, bummmm. Și gata. Fără curent, uzinele stau. Și după câte știu eu, când stau, nu produc, nici tu tancuri, nici tu arme. Și vor sta așa până când o altă echipă specială le va trimite și pe ele să se odihnească prin nori...

—Ușurel, Iliuță—zise zâmbind Matei. Așteaptă măcar să curățim noi mai întâi calea.

—Să vă vedem, fraților, să vă vedem ce puteți. Numai să fie repede, că n'am timp de pierdut. Mâine seară vreau să mă duc la cinema...

—Bă, Iliuță—mormăi Dănilă cu vocea-i de bas, îmi plătești și mie, că n'am mai fost de mult?

—Dacă-mi duci dinamita până la poalele digului, răspunse Iliuță râzând.

—S'a făcut, frăție! Pentr'un cinema, pun și foc la fitil.

—Nu, asta nu. Asta-i partea mea. Dar te oblig să mă aduci înapoi în cârcă.

—Mă!... Da lenevos te-ai mai făcut!...

—Cu binevoitori ca tine nu-i de mirare, mă Dănilă.

—O să vezi tu cum îți piere lenea când te-or dărui cu ceva plumbi binevoitorii de prin apropierea digului...

—Aia, vere ¡Oho!... Așteaptă să le pun focul meu de artificii sub călcâie și-ai să vezi dănănaie...

* * *

CONVERSAȚIA continua calmă și glumeață, sub crengile de brad, ca și cum n'ar fi existat nici un pericol. Axente și Gherasim urmăreau ceva pe o hartă, ascunși pe brânci în-dosul unei stânci.

Eremia și Pletosu ascultau în tăcere, strângând cu căldură puștile mitraliere ale celor doi milițieni doborâți. Acum erau ale lor. In sfârșit, puteau și ei să înfrunte dumanul la egalitate. De când începuseră haiducia, numai cu arme de doamne-ajută luptaseră. Cu ghioage, cu cuțite, până și cu arcuri ca pe vremea strămoșilor. Acum însă aveau arme de foc. Ce încredere și ce curaj îți poate da o armă, ce într'adevăr te poate apăra!...

Dar nu aceste pistoale cu încărcător cât o roată îi minunau în aceste clipe. Alte gânduri le frământau spiritele aproape în acelaș timp. In orice caz, în acelaș sens. Se întrebau în sinea lor, nedumeriți, ce putere i-a putut îndemna pe acești flăcăi, să se întoarcă pe plaiurile Țării în clipe așa de grele? Să vină să lupte și poate să moară... Nimeni nu-i putea obliga. Ce îndemn tainic i-a împins?... Ei doi, se'nțelege. Erau simpli țărani, deprinși cu greul și primejdia. Și-apoi, capul le era pus de mult la mezat. Dar acești tineri, plini de viață, de glumă și de voie bună?!... Domne, mari sunt minunile Tale! Să vină ei din lumea tihnită și liberă din Apus, unde puteau aștepta nestingheriți clipe mai bune, ca să ne ajute pe noi, cei năpăstuiți și copleșiți sub puhoiul roșu!... Să-și lase liniște, familii și viitor, ca să se alăture nouă, în această horă a iadului din care nimeni nu scapă teafăr... Te uiți la ei, de ți-i mai mare dragul. Chipeși și neînfricați. Și ei știu că merg la moarte. Domne, mari sunt minunile Tale! De prin părțile noastre, numai Gherasim este. Ceilalți, mai toți, par orășeni. Și totuși, au venit lângă noi, să lupte cu noi, să cadă cu noi, de va fi nevoie... Uite, Dănilă, ăla de vorbește gros ca un urs, spunea pe drum că-i pentru prima oară că pune piciorul pe pământul României. Că s'a născut prin munții Albaniei, dar că neamul lui e peste tot locul unde-i grai românesc. Un om ce-i gata de jertfă numai că cei de pe aici vorbesc ca și el românește și cred în aceleași doine!.. Cu așa oameni vom învinge, fără dor și poate. Asta-i semn de sus. De ne vor ucide, alții vor veni în urmă-ne. Și de vor cădea și ei, vor răsări alții și alții, până'n ziua biruinței. Când românimea de pretutindeni simte chemarea pământului străbun, nu mai răsbește urgia dușmanului. Când muncitori, studenți și țărani, se înmănunchează sub semnul acelorași speranțe și cot la cot merg pe drumul jertfei, nepăsători de moarte dar pătrunși de învierea neamului, degeaba urlă politrucii că Patria socialismului e de neînfrânt... Se va prăbuși ca tot ce-i clădit pe ură și nedreptate. Nisip îi învățătura ei și ca nisipul se va irosi în cele patru vânturi.

Ochii celor doi pădurari lucesc de bucurie, ca și cum dușmanul fusese deja răpus. Inimile încălzite de gânduri bat mai aprig în piepturile lor, ce-au cunoscut prea adesea oftatul. Se simt întăriți. Nu-s singuri. Lângă ei și'n lumea întreagă mai sunt suflete românești ce luptă și-s gata să le vină în ajutor... Nu se mai simt fugăriți pe-un drum fără nădejde. Sunt verigă tare într'un lanț fără sfârșit... Sunt soli ai unei lumi ce crede în ei și'n lupta lor... Doamne, mari sunt minunile Tale!...

* * *

UN șuierat îi smulse din minunata visare. Glumele celorlalți se opriră. Ochii tuturora se ridică spre bradul, în vârful căruia, Grigore făcea de pază.

—Ce-i Grigore?—întreb Axente.

—Cred că-s forțe de întărire. Departe pe șosea au apărut patru camioane. Trei sunt pline de milițieni. Al patrulea pare să fie cu muniții.

—Nu-i pierde din ochi. Voi ceilalți, în stare de alarmă. Gherasim și Matei, veniți lângă mine să punem la punct...

Dar nu-și termină vorba. Un țiuit prelung de sirenă, spintecă văile împădurite. Fără voie, toți își îndreptară privirile spre digul din vale. O forfoteală neașteptată se zarea dincolo de dig. Fiecare își ajustă binoclul să vadă mai bine. Spectacolul era întristător. Deținutii politici erau împinși cu sutele în niște țarcuri de sârmă ghimpată. Se auzeau chiar strigăte de comandă amestecate cu înjurături. Mitraliere erau instalate peste tot locul cu înfrigurare. Două cât două, așezate spate în spate, una vizând exteriorul șantierului și cealaltă țarcurile cu deținuți.

—Ehe, fraților! Dar domnește o încredere oarbă în mâna de lucru socialistă pe acest șantier—nu se putu abține să nu comenteze, Andrei.

—Nătăral, tăvarășe politriuc Andrei, că doar de-ia-i mâna di roboteală vólintiră—se schimonosi Dănilă, trăgând și-o suduială printre dinți la adresa comuniștilor.

—Lăsați glumele triste, băieți—zise Axente, fără să-și deslipească ochii de binoclu. Andrei, poți prinde vreun post de radio?

—Pot capta orice post pe-o rază de 3.000 kilometri.

—Atunci, nu pierde timpul. Pregătește aparatul. Trebuie să vedem despre ce-i vorba.

Andrei începu să facă legături și să mânuiască butoane. Intre timp camioanele sosiseră pe șantier. Vreo sută de milițieni se aliniară în fața postului de comandă. Alții descărcară în grabă munițiile. Un nervozism neobișnuit îi stăpânea pe toți.

Andrei, ascuns în dosul unui trunchi de brad, făcu semn c'a prins postul dela Bod. Axente se strecură lângă el, urmat de ceilalți. Grigore rămase în pom, de veghe. Atenți, ascultau transmisiunea ultimilor știri din Țară. Numai înfăptuiri colosale, în cifre, procente și diagrame ascendente. In industrie, sport, agricultură, învățământ, etc., nu exista un singur punct slab. Fericirea, prosperitatea și progresul, nu mai aveau margini, grație glorioaselor armate sovietice, etc., etc...

"Și-acum—accentua vorbitorul nevăzut—o știre senzațională. O rețea de spioni și sabotatori, ce-și stabiliseră vizuina în regiunea Trotușului, a fost complect zdrobită, grație vigilenței poliției populare. Ultimile elemente ale acestei rețele sunt urmărite de forțele polițienești. Capturarea lor este iminentă. Toate posturile de Miliție și Șantierele din regiune sunt în alarmă. Forțe proaspete au fost trimise pentru întărirea garnizoanelor. Vom reveni cu informații."

—Ne-am lămurit—zâmbi Matei. Nu știu nimic de noi. Nici câți suntem, nici unde suntem.

—Cu siguranță—răspunse Axente. Măsurile de pe șantier sunt măsuri de rutină. Dar nu trebuie să uităm stâna lui Prodan. Acolo-i un punct slab pentru noi. De-acolo ne pot urmări sau pe acolo ne pot tăia retragerea. Deci, dacă reușim, întoarcerea o vom face mai prin apus, prin creerii munților. E mai lung, dar e mai sigur. Cine se pierde, întâlnire la Cotul Goruna.

—Axente!—se auzi vocea lui Grigore. Mișcare de trupe pe santier.

Axente privi câteva clipe coloana în marș. Apoi surâzând se întoarse către ceilalți.

—Băeți, s'ar putea să reușim mai ușor decât credeam. Coloana ce iese acum din șantier merge să întărească posturile din jur. O vom urmări prin ocheane și vom nota exact locurile unde au santinele. Așa, la noapte, mergem la sigur. La lucru, băeți.

O oră după aceea, locurile periculoase erau cunoscute și marcate pe hartă. Se înșirau în jurul șantierului din 50 în 50 de metri, destul de bine camuflate. Nu mai prezentau însă nici un pericol de surpriză. Iar distanța dintre ele era mai mult decât favorabilă. Cu scoaterea din luptă a unui singur post se spărgea o breșă suficientă pentru acțiunea lor.

—Situația pare bună pentru noi. Dar să nu ne pripim—vorbi din nou Axente. Acum e ora cinci. La nouă intrăm în acțiune. Echipa lui Matei reduce la tăcere postul ce-i just în fața digului. Fără sgomot, bine'nțeles. Apoi, ne face semn cu lanterna. Eu, cu Andrei și Grigore, luăm locul santinelelor și acoperim retragerea. Echipa Matei continuă deschiderea drumului spre Centrala electrică și nu se mișcă de lângă ea înainte ca echipa lui Gherasim să fi dat foc la fitile. Totul în cea mai mare liniște.

—Și dacă suntem descoperiți?—întrebă unul.

—Trageți în morman fără teamă. Numai îndepliniți-vă și misiunea. Acum la odihnă.

Dar cine avea poftă de odihnă! Strânși sub o cetină de brad, începură să povestească din viața haiducilor și-a altor echipe ce mai fuseseră prin Țară în misiune.

* * *

TRECUSE mai bine de-o oră de când Matei, Eremia și Pletosu, intraseră în acțiune. Noaptea părea propice. Cerul era încărcat de nori și timpul mirosea a ploaie. Cei șase camarazi așteptau cu înfrigurare semnalul, strânși în jurul lui Axente și fără un murmur. Numai respirația lor precipitată dădea viață poeniței...

—Uite semnalul!—murmură Dănilă. In sfârșit, le-au pus capac.

Intr'adevăr, în vale, un licurici de lumină clipi de patru ori.

—Ne-a venit rândul, băeți. După mine fără sgomot —ordonă Axente.

Ca o omidă uriașe, grupul celor șase începu coborârea. In zece minute ajunseră lângă ceilalți. In fața lor, la numai 30 de metri se deschidea intrarea marelui dig, ca o gură de balaur. Nimeni nu scotea o vorbă. Fiecare căuta să-și îndeplinească misiunea după planul stabilit. Echipa Matei porni din nou la drum. De data aceasta, aveau de înfruntat partea deschisă a văii și nu știau nimic din ceeace îi va întâmpina. Mai mult pe brânci, înaintau cu precauție, profitând de orice umbră. In spatele lor, la câțiva metri, echipa Gherasim se furișa cu aceeași prevedere. Incărcătura ce purtau în spate era mai mult decât prețioasă. De ea depindea îndeplinirea misiunei. Obiectivul era partea deja construită a hidrocentralei ce trebuia să intre în funcțiune peste câteva zile. Trebuiau distruse instalațiile înainte de a începe să producă curent. Orice întârziere de funcționare a fabricelor de armament era o victorie asupra comuniștilor. N'aveau voie să rateze lovitura. Cu orice sacrificiu. Dealtfel, sufletele lor erau deja pregătite. Și-acum, integrați în decorul unde avea să se joace drama, o singură problemă le domina spiritul. Era problema reușitei, mult mai puternică și mai imperioasă decât cea a instinctului de conservare.

Echipa lui Matei înainta fără sgomot, fofilându-se pe lângă balustrada digului. In față, cât puteau cuprinde cu ochiul, nici o vietate. Pe cer, norii se îngrămădeau buluc, de data asta binefăcători pentru misiunea lor. Ca la vreo 40 de metri spre mijlocul digului se ridica partea exterioară a hidrocentralei, deja terminată. Câteva becuri svârleau prin ferestre o lumină palidă. Erau ținta spre care se îndreptau. Trebuiau să ajungă acolo cu orice preț. In spatele lor, la numai câțiva pași, echipa Gherasim, urmărea mersul și opririle celor ce-i precedau. Drumul era anevoios. Orice greșeală putea deveni fatală.

Deodată Matei făcu semn de oprire. Rămaseră împietriți, cu răsuflarea tăiată. Luna svârlise câteva raze printr'o spărtură de nor, luminând slab clădirea hidrocentralei. O umbră se răsfrângea pe zidurile albe. O santinelă! Matei făcu semn lui Pletosu să-l urmeze. Ceilalți nu se clintiră. Lipiți de piatra sgrunțuroasă a drumului, trebuiau să îndure calvarul așteptării. Mulțumeau însă cerului pentru norii ce le erau un adevărat scut. Nu trecu mult și-un horcăit slab anunță că drumul era liber. Ca la o comandă nevăzută, se puseră din nou în mișcare, de astă dată aproape în fugă. Știau că până acolo unde ajunsese Matei, nu mai era primejdie. Acesta îi aștepta chiar intrarea clădirei. Pe Pletosu îl trimisese deja să ia poziție pe o margine a digului, în dosul unor tuburi de fontă.

—Gherasime—șopti el, ți-a sosit rândul. Fă cum știi și n'ai teamă. Cât oi putea ține arma 'n mână, nici un milițian nu trece acest dig. Noroc.

Apoi, se strecură, urmat de Eremia, spre partea cealaltă de unde se găsea Pletosu. Lăsă pe Eremia în spatele unui morman de piatră și el se avântă mai departe până în dreptul unor butoaie cu smoală.

In acest timp Gherasim se apropie cu precauție de poarta de fier a clădirei. O încercă ușor. Era încuiată pe dinnăuntru. Asta complica totul. Trebuia spartă, altfel nu era chip de pătruns în măruntaiele uzinei. Se întoarse către ceilalți doi să le expună cazul. Dar n'avu timp să deschidă gura. O răpăială de gloanțe ciurui întunerecul în spatele lor, acolo unde rămăsese Axente. Impietriră. Ecoul nu se pierduse bine prin păduri, când întreg șantierul se lumină ca ziua și-o sirenă țipătoare își începu tânguiala.

—Dănilă, sparge repede poarta—urlă Gherasim. Iliuță, ajută-mă să trag sacii lângă zid.

Ordinele se executară instanatneu. Dănilă trase o rafală în închizătoarea de fier. Apoi, cu o împinsătură de picior, o deschise larg, pătrunzând în încăpere. Răpăiala de gloanțe ce urmă fu asurzitoare. Cei trei milițieni și Dănila căzură în acelaș timp. Dar drumul era liber.

Afară, vacarmul începuse. Șuierau gloanțele de mitralieră înfigându-se ciorchine în zidurile clădirei. Gherasim, ajutat de Iliuță, strecură sacii cu dinamită în încăperea plină de fum. In clipa însă în care pășea peste prag, Iliuță simți două arsuri în pulpa dreaptă. Piciorul nu mai răspunse la comanda lui și se se prăbuși peste corpul lui Dănilă.

—Iliuță!—strigă Gherasim. Ce-i?

—Nu-s mort, frate. Dar nu te mai pot ajuta. Am două gloanțe 'n pulpă. Coboară singur. Eu apăr intrarea.

Nu era timp de pierdut. Gherasim îi întinse și pușca lui mitralieră. Apoi, începu să coboare sacii spre inima uzinei, atent și cu revolverul pregătit. Nu întâlni nici o ființă. Era singur și trebuia să termine repede. Cât mai repede. Cu înfrigurare începu să plaseze pachetele de dinamită în locurile cele mai importante. Singur printre mașinăriile gigantice își recăpătase calmul. Iși cunoștea camarazii. Știa că numai peste trupurile lor vor putea trece milițienii. Dar cât timp vor putea rezista? Nu-s decât trei și Iliuță rănit. Măcar zece minute! Zece minute, și-apoi, fie ce-o fi... Mâinile înfrigurate mânuesc cu dibăcie fitile și legături. N'avea de pus decât șase pachete în locuri diferite. "Fără grabă, Gherasime—își spunea în gând. Dacă ai ajuns până aici, apoi să nu te faci de râs. Baraca asta trebuie să sară în aer, chiar de-ar fi să sări și tu cu ea. Uită-te bine unde pui pachetul să-și atingă scopul..." Și mâinile continuau febrile să-și facă datoria.

(*Urmează pagina* 14.)

Gherasim

AARĂ, tabloul era cu totul diferit. Sirena se tânguia fără'ntrerupere. Mitralierele trăgeau fără ţintă, deoarece nu se vedea nici un atacant. Echipa Matei, pitulată, aştepta apropierea miliţienilor. Aceştia nu se lăsară aşteptaţi. Două grupe în formaţie de luptă, porniră din partea cealaltă a digului spre clădirea hidrocentralei. In pas alergător se apropiau ca o vijelie. Matei, care se găsea în punctul cel mai înaintat, îi lăsă să se apropie până la asvârlitura unei pietre. Atunci numai, smulse o granadă şi-o lansă în mijlocul lor. Aceasta nici nu-şi terminase traiectoria când răpăiala celor trei puşti mitraliere reduse la jumătate prima grupă de atac. Granadă sfârtecă încă câţiva. Restul, în debandadă cumplită, fugiră spre corpul de gardă urmăriţi de gloanţele celor trei. Urlete, înjurături, ordine, se încrucişară sălbatec în tabăra comunistă. Răpăitul mitralierelor se înteţi. Pe dig, nici o mişcare. Focul încetase. Păreau nevăzuţi şi invulnerabili. Fiecare la locul lui, n'aveau nevoie de ordine pentru a lupta.

Deodată, mitralierele tăcură. Un ordin transmis prin megafon le oprise scurt. Dar ţăcănitul lor fu înlocuit cu uruit de motor. Un tanc îşi făcu apariţia, măturând cu mitraliera-i grea tot latul digului. Eroii noştri se adânciră în ascunzişurile lor. Erau pierduţi! Impotriva tancului nu mai puteau lupta. Nici granadele n'aveau vreun efect. Dar erau decişi să-şi dee scump viaţa. Trebuiau cu orice chip, să întârzie sosirea forţelor comuniste la clădirea hidrocentralei, până ce Gherasim punea foc la fitile. Nimeni nu schiţă o mişcare de retragere. Tancul înainta încet, scuipând plumbi şi foc. Şi cum nimic nu mişca, trăgea orbeşte.

Matei însă nu dormea. Un gând îi încolţise în creer. Un gând ce-i salvase de multe ori viaţa, lui şi celor din compania sa, în timpul răsboiului. Trebuia numai să-l repete cu aceeaşi dibăcie.

Când monstrul de oţel ajunse în dreptul lui, ieşi ca un fulger din ascunziş şi se avântă sus pe tanc. Cu dinţii smulse piedeca granadei, cu mâna liberă ridică capacul de fier şi-o svârli năuntru. Apoi, ca un viezure, sări pe piatra drumului, rostogolindu-se până la balustradă. O bubuitură zgudui tancul. Necontrolat, se'ndreptă spre marginea digului şi se opri brusc. Manevra lui Matei fusese atât de rapidă, că deabea acum cei de pe marginea digului îşi dădură seama. O răpăială îngrozitoare de mitraliere se abătu peste presupusele ascunzişuri ale atacanţilor. Ordine noi erau date prin megafon. Atacul următor, cu siguranţă, nu mai putea fi oprit.

Matei se afla acum aproape de Eremia. In spatele lor, la numai trei metri, tancul, proptit cu botul în balustrada de ciment.

—Eremia—şopti Matei, eu ştiu să manevrez balaurii ăştia. Dacă tu poţi stinge lumina ce-i deasupra lui, eu mă bag în el. Şi-apoi lupta-i câştigată.

Eremia făcu semn de aprobare. Intinse arma şi sparse două becuri. Nu era însă de ajuns. Erau prea multe şi prea departe de el. Atunci se întoarse către Matei şi-i şopti:

—Pregăteşte-te. Mă duc să le sting pe toate.

Matei n'avu timp să-l oprească. Eremia îşi svârlise deja arma de-o parte şi cu cuţitul între dinţi se căţăra pe stâlpul subţire înalt, de vreo trei metri, înfipt în balustrada digului. Cu o dibăcie ne mai pomenită ajunse în vârf. In juru-i vâjâiau gloanţele comuniste. Unul i se înfipse în coastă. Puterile începură să-l părăsească. Cu o sforţare intinse mâna armată spre firele negre. Le prinse între tăiuş şi plăsele. In aceeaşi clipă însă, alte câteva gloanţe îl intrară în carne. Incleştat cu picioarele pe stâlpul de fier, prinse cu cealaltă mână lama de oţel. Capul îi vâjâia, ochii i se înfundau în dosul unui văl negru... Işi dădu drumul în vid... Sud greutatea trupului firele se rupseră, svârlind tot digul în întunerec. Eremia pădurarul, îşi îndeplinise misiunea. Fără un murmur, fără un suspin, se prăbuşi în hăul de dincolo de dig.

Matei nu rămase pe gânduri. Dintr'un salt fu pe tanc. Intră în gaura sumbră şi pe'ntunerec începu să manevreze turela. Cu iuţeală o întoarse spre mitralierele comuniste. Dar nu deschise focul. Trebuia aşteptat momentul prielnic. Avea în raza lui tot şantierul. Zarva era de nedescris. Comenzi scurte se repetau neîncetat. Un reflector puternic scruta clădirea hidrocentralei, întrebător şi nedumerit. Un alt tanc îşi făcu apariţia, gata de atac. Matei zâmbi. Puteau veni. Era pregătit să-i înfrunte.

GHERASIM tocmai terminase de fixat ultima încărcătură de dinamită, când se stinse curentul. Cunoştea acum însă bine locul. Fără ezitare înşfăcă cele şase fitile lungi de mai bine de zece metri şi porni pe scări. In sala de sus, Iliuţă scruta întunerecul lipit de poarta de fier, cu cele două puşti mitraliere lângă el.

—Gata, Gherasime

—Gata, Iliuţă.

—N'am tras nici un glonţ. Lasă-mă să pun eu focul. Măcar atât...

Fitilele sfârâiră şi-şi începură drumul lor nestăvilit spre adâncuri.

—Cum o vrea Dumnezeu—şopti Gherasim. Apoi îl prinse pe Iliuţă şi-l svârli aproape pe spinare. Prinde-te bine, frate. Nu-i lung drumul.

Scoase capul pe uşe şi şuieră în noapte. Pletosu şuieră şi el. Apoi începu să se retragă pe brânci. Matei auzi semnalul şi zâmbi. Era rândul lui. Sosise momentul să garanteze retragerea celorlalţi. Şi din fericire putea s'o facă. Fixă mitraliera spre reflectorul ce stânjenea pe camarazii săi şi-i trimise un ciorchine de gloanţe. Reflectorul se stinse brusc în zăngănit de geamuri sparte. Mitralierele reîncepură. Megafonul urla ordine pe care mai nimeni nu le înţelegea. Tancul comunist porni la atac scuipând rafale sgomotoase. In spatele lui o grupă compectă înainta armată până'n dinţi. Situaţia devenise critică. Matei voi să urnească şi el tancul, ca un fel de contra-atac. Acesta abea se mişcă. Ceva se stricase în mecanism. Cu mare greutate îl manevră până'n mijlocul drumului. Era şi asta ceva. Putea cel puţin, întârzia trecerea celuilalt tanc. Incepu să mitralieze locurile de unde vedea svâcnind focuri în noapte. Când nu mai avu muniţii, ridică capacul şi se avântă în întunerec, pe dinapoia tancului. Dar nu făcu doi paşi şi se prăbuşi. Un glonţ rătăcit îi găurise teasta.

Intre timp Pletosu sosise lângă Gherasim. Impreună fugeau urmăriţi de gloanţele trase în neştire. In spinarea lui Gherasim, Iliuţă îşi stăpânea durerea, gândind la Dănilă:

—El trebuia să mă aducă în cârcă... I-am promis un cinema... Prinde-te bine, frate, prinde-te bine... Nu-i lung drumul... Nu-i...

O svâcnitură în ceafă îi curmă pentru totdeauna gândul. Gherasim simţi şi el o arsură la ureche. Dar nu-i dădu nici o atenţie. Primii copaci îşi deschideau braţele primitoare în faţa lor. Gâfâind, se înfundară în bezna pădurii de brazi. Frânţi de oboseală se lăsară pe covorul mirositor. De dincolo de dig, gloanţele continuau să curgă peste tot locul. Lor, însă, li se păreau aşa de departe!... Gherasim privi fruntea găurită. Poate că această frunte jertfită i-a salvat viaţa... Dece oare Doamne, cade unul şi trăieşte altul?!...

O bubuitură îngrozitoare îi opri gândirea. Altele urmară, infernale, şase la număr. Părea că măruntaiele pământului voiau să-şi scuipe veninul... Hidrocentrala Bicaz, mândria planului cincinal, sburase în aer.

Gherasim surâse, respiră profund şi-şi făcu cruce. Deacum puteau pieri, misiunea fusese atinsă. Se'ntoarse pe-o coastă şi-i zâmbi lui Pletosu, deşi acesta nu-l putea vedea în întunerec.

—Pletosule, dă semnalul. Să nu creadă ai nostri că nu nu mai venim.

Acesta imită o pasăre de noapte. Din dreapta veni un răspuns asemănător. Pe dibuitelea, se îndreptară spre acel loc.

Vacarmul pe şantier depăşea orice margini. O panică nebună pusese stăpânire pe autorităţile răspunzătoare. Dar asta nu mai interesa pe Gherasim. Era problema comuniştilor, nu a lui.

Ajunseră repede lângă ceilalţi. Dar nu mai găsiră decât doi: Andrei şi Grigore, rănit la un braţ. Axente zăcea mort lângă patru miliţieni, ciuruiţi.

—Ce s'a întâmplt, Andrei?

—Era grupul de inspecţie al posturilor. Axente i-a înfruntat singur,—răspunse Andrei trist.

Gherasim dădu din cap, îngândurat.

—A căzut aşa cum a vrut el totdeauna: în luptă cu tiranii Ţării. Să-i fie ţărâna uşoară...—şopti. Băeţi, n'am mai rămas decât noi patru. Ajung sacrificiile făcute azi. Aici nu mai avem ce căuta. Incărcaţi sacii pe spate şi la drum. Poate ni-i dat să trăim pentru a înfrunta alte misiuni. Fiecare când îi vine ceasul...

Cele patru umbre urcă din greu poteca lunecoasă. Pădurea pare fermecată, învăluită în ceaţa deasă a dimineţii. Plouă. O ploaie deasă, neîntresuptă. Monotonă, ciocăneşte frunzişul nemişcat şi glugile de cauciuc ale singuraticilor călători.

Nu mai e nici o primejdie. Posturile de radio au anunţat cu amănunte moartea tuturor atacanţilor. Iar ploaia a şters cu siguranţă orice urmă a celor scăpaţi. Din partea Miliţiei n'au ce teme. Şi totuşi, înaintează tăcuţi, absorbiţi fiecare în gândurile lor. De-abea acum îşi dau seama ce dureros e să laşi în urmă un camarad căzut!...

Sunt obosiţi, foarte obosiţi, dar nu se opresc. Ii apasă prea greu amintirea celor dispăruţi. Inainte, mereu înainte, spre avionul ce-i aşteaptă în poiana de lângă Cotul Goruna...

In faţa lor, cărarea şerpuitoare a destinului, se pierde în ceaţă ca un gând neîmplinit!...

Gherasim, în frunte, rumegă simţăminte noi. Aude vorbe venite din neînţelesul mister al naturei ce-l înconjoară. Pădurea, munţii, râurile, parcă-i şoptesc îndemnuri... Murmurul ploii pare o doină, un cântec de leagăn, o şoaptă de dragoste... Miresmele pădurii îi readuc în minte crâmpeie din trecut... Vântul îl mângâie ca în vremea copilăriei... Aerul acela, sbârcit de ploaie, parcă-l roagă să rămână, să nu mai părăsească pământul ţării... Insăşi clisa potecii umede încearcă să-l reţină...

In cugetu-i sbuciumat frânturile de gânduri se răsboiesc năvalnic... Un dialog neauzit, dar cu atât mai aprig şi mai chinuitor, îi macină sufletul...

"Dece, dece să rămân pe aceste meleaguri? Am luptat, am văzut moartea. Şi de nu mi-a fost scris să mor, de-acum am dreptul să trăisc..."

"Dar oare avem dreptul să trăim în tihnă, când în pământul Patriei sângele martirilor fumegă în fiece clipă, ca o jertfă neterminată?..."

"Eu mi-am făcut datoria. E rândul altora..."

"Au locul nostru nu-i acolo unde suferinţa cere mângâiere şi sufletul înbărbătare?..."

"Nu vreau să ştiu de nimic. Eu mi-am făcut datoria..."

"Ce linişte vei putea avea în lumea de dincolo, când cugetul îţi va fi veşnic plin de chinurile lui Prodan, de curajul lui Dănilă, de sacrificiul lui Eremia, de fruntea găurită a lui Iliuţă?..."

"Viii cu viii şi morţii cu morţii..."

"Vii sau morţi, noi aparţinem acestui pământ. Legată ni-i soarta de soarta lui, unde-am fi şi orice-am gândi..."

"Dar dece tocmai eu? Dece?"...

"Rândurile luptătorilor de răresc. Locul lor trebuie luat de altii, mereu, mereu, până la biruinţă... Dece n'ai fi tu unul dintre ei?..."

Turburat, Gherasim îşi repetă fără încetare ultimele fraze, ca şi cum ar fi vrut să le înfigă pentru totdeauna în creer: "Rândurile luptătorilor se răresc... Locul lor trebuie luat de alţii, mereu, mereu, până la biruinţă..."

* * *

DIN poiana de lângă Cotul Goruna, avionul şi-a luat sborul spre libertate. In câteva clipe, umbră şi sgomot s'au pierdut în beznă...

Descătuşată parcă, de insolita prezenţă, natura, şi-a recăpătat milenara-i măreţie. Trotuşul mugeşte neîmblânzit prin valea stâncoasă. Luna mângâie crestele munţilor cu aceeaşi, nestinsă duicşie...

Dar, peste brazi şi stânci fâlfâie o nouă speranţă...

Pe piatra cea mai înaltă dela Cotul Goruna, sub vuiet de vâltoare nestăpânită, patru suflete fac jurământ de înfrăţire, de luptă şi sacrificiu... Cu mâna întinsă spre cerul înstelat, par primii cavaleri ai unei noi şi grele cruciade.

Şi astfel, rândurile luptătorilor nu vor fi niciodată rărite, căci locurile celor căzuţi, vor fi mereu, mereu, luate de alţii, până la biruinţa cea mare.

Faust BRADESCU

IOAN RAŢIU

de G. A. PORDEA

"Raţiu a fost pentru mine unul din cei trei sau patru Români simbolici."

Take IONESCU

RIMELE decenii ale veacului al XIX-lea vesteau marea renaştere naţională a tuturor Românilor. Şcoala istorică transilvană îşi dădea roadele stimulând, prin cultură şi conştiinţa naţională redeşteptată, rezistenţa activă în toate ţinuturile româneşti greu încercate.

Bucovina fusese anexată în 1775 la ţările coroanei de Habsburg, Basarabia cedată Rusiei prin pacea dela Bucureşti (1812), Banatul supus colonizării masive cu Şvabi, încă din timpul împăratului Carol IV. In Principate, stăpânite de fanarioţi, nemulţumirile şi agitaţiunile sporeau treptat pentru a da naştere unui puternic curent anti-grecesc, culminând în Muntenia cu revoluţia Olteanului Tudor Vladimirescu, în Moldova cu mişcarea similară a spătarului Sturza din ţinutul Neamţului, pornit "să izgonească numaidecât pe tâlharii ceştia (Greci) din pământul nostru". In "Marele Principat" al Transilvaniei, tirania nemeşilor unguri devenea pentru Români tot mai apăsătoare.

Domniile naţionale instaurate la Bucureşti şi Iaşi în 1822 şi întărite prin pacea dela Adrianopol, nu reuşiseră încă să însenineze spiritele, să liniştească turburările xenofobe, ca aceea—imitând *Eteria*—a "cărvunarilor" din mica boierime munteană, sau răsvrătirea împotriva Regulamentului Organic a ţăranilor din Săbăoanii Moldovei. Rivalităţile ruso-turce şi expansionismul austriac continuau să se desfăşoare cu o intensitate sporită peste Dacia românească încercuită, pângărită, stoarsă.

Aceasta era, în trăsturi mari, situaţiunea neamului românesc—în Transilvania mai tristă ca oriunde—în anii când Ioan, fiul lui Grigore Raţiu, îşi petrecea copilăria în Turda natală (1), în apropierea Câmpiei unde zace—după cum scrie "jupânul Radu Buzescul" pe lespedea dela Mănăstirea Dealul—"cinstitul trup al creştinului Mihai Mare Voevod, ce au fost Domn Ţării Româneşti, Transilvaniei şi Moldovei".

Deopotrivă majorităţii familiilor româneşti de elită din Transilvania, familia Raţiu (2) îşi poseda "diploma de nobilitate", decernată de principele Mihail Apafi I în 1680—distincţiune care arareori a înstrăinat pe cei ce o primeau. Astfel de promoţiuni erau în general acceptate, fie ca un complement inevitabil al funcţiunilor bisericeşti înalte (Şaguna, Micu), fie doar pentru "privilegiul" ce-l acordau beneficiarilor de a se stabili în oraşe, într'o vreme în care—pentru motive lesne de înţeles—"Valahii" erau, în propria lor ţară, împiedecaţi prin "hotărârea nobililor" şi "sub blestem" de a-şi părăsi satele.

Destinat preoţiei, Ioan Raţiu îşi urma studiile teologice la Blaj, apoi la seminarul din Budapesta, când anul 1848, "anul nebuniei", răspândi şi asupra provinciilor româneşti fermenţii mişcărilor de liberare politică şi naţională. Pătruns de simţul patriotic şi însufleţit de pateticele chiemări ale lui Bărnuţiu, tânărul Raţiu devine tribun în oastea "prefectului" Simion Balint, în care luptă efectiv la Ocolişul-Mare, la Hurducate şi până în Abrud unde Avram Iancu îşi concentrase legiunile.

Apoi, după potolirea viforului, după capitularea Ungurilor la Şiria—renunţând la cariera sacerdotală, Raţiu primi o bursă românească pentru studii juridice la Viena, unde se promovă doctor în drept. De-acum calea îi era deschisă pentru adevărata sa vocaţiune de luptător îndârjit şi neînfricat pentru drepturile "naţiei".

* * *

Cursul vieţii active a lui Raţiu se întinde asupra întregei a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea, epocă a

(Urmează pagina 15.)

Ioan Rațiu

celor mai mari transformări politice, economice și sociale, într'o Europă care își întreține temporara supremație mondială.

E era victoriană a "splendidei izolări", ilustrată de Gladstone și Disraeli, cari cimentează considerabila putere economică și navală a Marei-Britanii. Napoleon III în Franța își desfășoară cu fast generoasa întreprindere de sprijin a tendințelor unioniste de peste tot, precum și politica orientală corespunzând unei importante expansiuni coloniale; Thiers, care reprimă Comuna, e urmat de autoritarul Mac-Mahon; însăși pierderea Alsaciei-Lorenei prin amara pace dela Frankfurt, nu pare să afecteze imensul prestigiu de care se bucură Republica a treia. Bismarck desăvârșește unitatea Germaniei, construindu-și cu măestrie puternicul său sistem de alianțe, care va rezista până la deplorabila "Weltpolitik" a lui Wilhelm II. Cavour domină virța politică a peninsulei, pregătind joncțiunea provincilor italiene.

In această configurație generală, Occidentul, strălucit reprezentat pe plan politic și diplomatic, mărturisește un interes tot mai viu pentru Răsărit, unde—în mijlocul "crizelor" ce se succed într'o cadență rapică—îndârjește, prin ingenioase intrigi și contra-intrigi, concurența între marile Puteri care își dispută preponderența asupra unui mozaic "inextricabil" de mici popoare menținute în diviziune și luptând pentru independență și unitate. Interpozițiunea occidentală va fi decizivă în organizarea lentă a unei noui structuri politice continentale.

După criza revoluționară, nelipsită de urmări profunde, Transilvania "autonomă" pare chiemată a urma o nouă orientare, fiind supusă—dimpreună cu Croația, Voivodina sârbească și Confiniile militare—conducerei directe a Habsburgilor. Guvernatorii Ardealului nu mai sunt unguri: Wohlgemuth, Schwarzenberg, Liechtenstein, Folliot de Crèneville. Insăși Ungaria suportă o severă disciplină; arhiducele Albrecht, guvernator din 1851, administrează din Buda districtele maghiare, iar acțiunea lui Kossuth, care militează în comitetul dela Londra, precum și în general vetustele veleități unguresti, sunt contracarate prin toate mijloacele de care uzează fără milă regimul de autoritate și de centralizare a lui Bach.

Dar vigilența austriacă se circumscrie în realitate doar pe un plan politic-administrativ ridicat. Pseudo-victime ale represiunei habsburgice, Ungurii umiliți dispun de suficientă libertate de acțiune locală pentru a se răsbuna pe Români, răsbunare ce îmbracă dublul aspect al pedepsirei lor pentru mișcarea revoluționară și al salvgardării unei hegemonii amenințate de tendințele de liberalizare.

Până la apariționea Diplomei constituționale, timp de mai bine de zece ani, o vastă operațiune este întreprinsă de nobilii unguri pentru exproprierea Românilor din pământurile lor, despuiere organizată cu începere din 1854 de faimoasa "patentă urbarială" stabilind cele mai revoltătoare favoruri pe bază de drepturi feudale. Când nu sunt spoliați cu forța, țăranii români sunt târâți în fața judecății. Acolo, bravând umbra Eszterházilor, a Károlyi-lor, a Andrássy-lor, al căror bun plac a decis să adauge la sutele de mii de hectare pe care le posedă petecele de pământ, o dată "răscumpărate", ale lui Mitru sau Gligor—se ridică avocatul Rațiu. Tânăr, dar plin de autoritate, apărătorul persecutaților din ordin impune respect. Pătruns de justețea cauzei pe care o susține, impetuos, abil în analiza juridică, talentul său surprinde și captivă. Multe procese a câștigat astfel Rațiu, în lupta sa dezinteresată pentru valorificarea și proteguirea drepturilor țărănimei românești.

E un om simplu, de acea simplitate care întovărășește de cele mai multe ori caracterul. Ponderat în vorbă, măsurat în gesturi, privirile-i agere observă. Lipsit de complexe, judecă rapid și definitiv: situațiunile ca și oamenii. Arguțiile și sofismele îi sunt necunoscute. Animat de un entuziasm inteligent și reținut, binevoitor dar rezervat, malițios adesea, poate socialmente nu îndestul de suplu—reamintește fără vreme pe Coriolan-ul lui Plutarc. Astfel apare Rațiu din notele celor ce i-au fost prieteni (Bariț în deosebi) sau l'au apropiat, astfel îl descriu biografii săi.

Spirit practic întreprinzător și om de acțiune prin excelență, Rațiu nu a lăsat scrieri de proporțiuni însemnate; în schimb, s'a cheltuit cu o predilecție neascunsă în numeroase articole bine inspirate, publicate în "Gazeta Transilvaniei", în "Federațiunea", "Tribuna" sau "Foaia Poporului", precum și în discursuri și cuvântări. Conștient de unitatea poporului român, ca și de drepturile sale încălcate asupra Ardealului, totdeauna atent la desfășurarea politicei europene și examinând efectele directe și indirecte ale acesteia, Rațiu a militat cu dragoste, cu sârguință, pentru păstrarea limbei, a legei și a datinelor ce formează patrimoniul românimei, convins fiind că rezistența la opresiune, alături de ridicarea culturală a maselor țărănești, sunt condițiunile victoriei naționale finale, în care a avut o încredere întreagă și nezdruncinată toată viața lui.

Pe linia acestor preocupări, una din realizările cele mai de valoare ale lui Rațiu a fost întemeierea "Asociațiunii Transilvane pentru literatura română și cultura poporului român" (*Astra*). Lui Rațiu, care nutrea încă dela Viena ideea unei astfel de organizațiuni culturale, îi revine într'adevăr meritul de a fi obținut, prin efortul său prealabil, adeziunea și sprijinul în acest scop atât a Mitropoliților Șaguna și Sterca-Șulutiu, cât și a tuturor fruntașilor români din Ardeal.

* * *

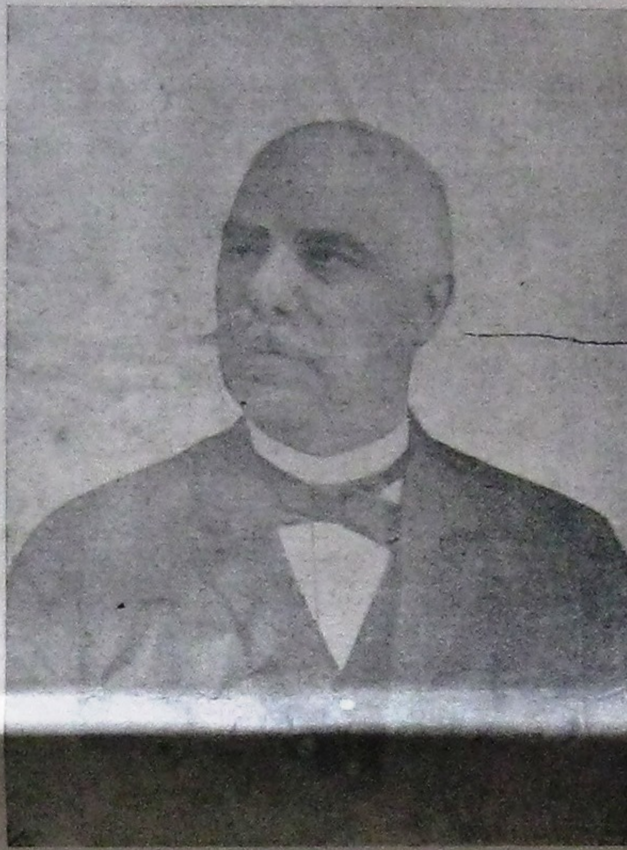
După epoca propriu-zis absolutistă, care ia sfârșit odată cu căderea lui Bach în 1859, Austria inaugurează prin Goluchowsky perioada zisă a încercărilor constituționale, perioadă care va dura până la compromisul dualismului din 1867.

Diploma împăratului din 20 octombrie 1860 este completată de "Constituția" lui Schmerling din 26 februarie 1861; ambele instrumente prevăd pe viitor un parlament unic la Viena, parlament ai cărui membri erau să fie desemnați de dietele *reprezentative* ale provincilor. Pe baza a astfel de dispozițiuni, era firesc că Transilvania urma să fie reprezentată la Viena de deputați în mare majoritate români. O măsură atât de radicală putea și trebuia deci să aibă repercusiuni fundamentale în virța publică a Principatului—dacă nu ar fi fost de natură a suscita cea mai vie opozițiune a nobilimei maghiare, amenințată a deveni pe viitor politicește minoritară. Pe de altă parte, sistemul feudal era atât de înrădăcinat în Transilvania, încât aplicarea pe teren a unui principiu liberal socotit "revoluționar", necesita un studiu aprofundat și o judicioasă reglementare prealabilă.

O conferință mixtă fu întrunită spre acest scop la Alba-Iulia, dar proporția între delegații români și unguri fiind menținută inechitabil, rezultatele ei fură negative.

In aceste circumstanțe, Rațiu împreună cu Ilie Măcelariu și cu Iacob Bologa, formară o deputațiune având în frunte pe Mitropolitul Sterca-Șuluțiu, deputațiune care se deplasă la Viena, spre a interveni pentru facilitarea și grăbirea constituirei dietei transilvane în spiritul nouilor directive. In acelaș sens, Rațiu a mai înaintat memorii atât împăratului cât și președintelui Consiliului, și a accelerat desigur astfel convocarea dietei care urmă, pentru întâia oară, să asigure justa preeminență românească. In această dietă (Sibiu 1863), ca și în aceea care îi va urmă imediat, Rațiu fu ales deputat și luă cuvântul în diverse ocaziuni, printre altele pentru a pretinde abolirea sau cel puțin amendarea "patentei urbariale" și pentru a preconiza reorganizarea sistemului judiciar existent în imperiu.

Din nefericire însă, evoluția politicei internaționale împiedecă prelungirea acestei situațiuni oarecum favorabile.

I. Rațiu

Bismarck găsi pretext în administrarea ducatului de Holstein, care revenea Austriei în urma convențiunei dela Gastein (1864), pentru a precipita un răsboiu ce trebuia să se sfârșească cu dezastrul dela Sadowa (1866). Necesitatea în care se afla astfel Austria înfrântă de a se îndrepta înspre Ungaria și Balcani, iar pe de altă parte alarma ce a constituit pentru Maghiari situațiunea creiată în Transilvania de dietele din 1863-64—au grăbit încheierea compromisului dualist, negociat de Beust, Deák și Apponyi.

Rațiu acceptase—nu însă fără serioase reticențe—a lua parte în dieta maghiară disidentă din Cluj (1865), aceasta din condescendență față de stăruințele insistente ale Mitropolitului Șaguna; el a considerat însă că participarea românească constituia o mare greșală politică pe care nu și-a iertat-o niciodată, deoarece—după cum spunea el-însuși—"Românii se asociau astfel la propria lor înmormântare". Pentru această eroare (deși se ridicase în sânul adunării împotriva ilegalității dietei însăși) a încercat să se amendeze ulterior, prezentând în numele Românilor personal împăratului un memoriu de protest, redactat în asociațiune cu Gheorghe Bariț (1866). Apoi, în 1869, a susținut energic formula pasivității parlamentare și a contribuit cu elan la constituirea Partidului Național.

* * *

Perioada a cărei preludiu îl constituise "Ausgleich"-ul aducea oarecari schimbări în politica europeană, contribuind—pe marginea obsesiei echilibrului continental—la gruparea progresivă a forțelor ce se vor înfrunta în 1914. Niciodată poate, ca în acest ultim sfert de veac, activitatea diplomatică nu s'a desfășurat, dela Londra până la Petersburg, cu atâta intensitate și spectaculară ingeniozitate. O adevărată deslănțuire de stratageme, mai mult sau mai puțin subtile, înnoadă și desnoadă rețeaua de alianțe între cancelariile marilor Puteri.

După realizarea definitivă a unității germane, Bismarck consolidează tratatul austro-german din 1879 cu înțelegerea celor trei împărați (1881) în care intră pentru câțiva ani țarul—apoi cu Tripla Alianță (1882), prin care Italia, inițiatoarea sa reală, își canalizează iritațiunea față de ocuparea franceză a Tunisiei, asigurându-și totodată, cel puțin în aparență, securitatea. Temând izolarea pe care tinde să i-o prepare "sistemul bismarckian", Franța își atrage prietenia Rusiei (tratatele politic și militar: 1891-1892). In așteptarea revirimentului englez care nu va mai întârzia și va conduce la Ințelegerea Cordială, Austro-Ungaria, devenită o mare putere economică, țintește spre cucerirea piețelor balcanice, îndreptându-se politicește definitiv spre Germania, după eșecul înregistrat în partajul de influențe cu Rusia, eșec care va întreține de-acum în mod permanent rivalitatea între Habsburgi și Romanowi.

In realitate, indicele decisiv al acestui gigantic joc politico-diplomatic și al evoluțiunei istorice pe care îl va determina, îl constitue în largă măsură "Chestiunea Orientului", adică ansamblul problemelor care se referă la Europa orientală, la Orientul mijlociu și la Mediterana răsăriteană, probleme care își au origina în sleirea progresivă a forțelor Imperiului otoman, cu toate consecințele ce ar putea rezulta depe urma prăbușirei inevitabile a acestui "om bolnav". Chestiunea Orientului privește deci în mod principal și pozițiunea micilor popoare din Est, în plină redeșteptare națională și animate de o hotărâtă voință de emancipare.

Scrutând ca de obiceiu cu scrupulozitate aceste fluctuațiuni ale politicei internaționale, Rațiu acordă cel mai viu interes situațiunei, nu fără un optimism lucid pe care îl va împărtăși mai târziu colaboratorilor săi. Gândul lui, într'adevăr, se îndreaptă din ce în ce mai stăruitor, din ce în ce mai entuziast, înspre "Țara" fraților liberi, care într'o ascensiune cu adevărat fulgerătoare a realizat, după răsboiul Crimeei, primul nucleu al unității Neamului, apoi independența și regatul. In Țara aceasta, *Țara lui*, pe care o simte aevea în zvâcnirile inimei de fiece dată când răsună o încântare și o sfâșiere grațiosul, proaspătul nume "Predeal"—poporul al cărui fiu este își construește o viață modernă liberă, demnă și prosperă, viață ce va fi într'o zi aceea a milioanelor de Români subjugați, de a căror soartă și-a legat indisolubil propria sa existență.

Dualismul a modificat simțitor și pozițiunea Transilvaniei, încorporată la Ungaria de-odată cu Slovacia, Croația-Slovenia și Fiume. (Banatul va fi anexat în 1873.) Naționalitățile a l o g e n e, care constituesc majoritatea populațiunei, ajung sub o draconiană tutelă nemijlocită a Maghiarilor. Parlamentul din Budapesta numără 450 deputați aleși prin sufragiu censitar pe baza impozitului funciar, dintre cari 87 % reprezintă marea propietate și marele capital maghiar.

Românii sunt, din 1869, în pasivitate parlamentară, atitudine protestatară care nu a micșorat întru nimic rezistența lor națională. Pasivitatea românească indispune Budapesta, căci dificultățile interne nu lipsec în Monarhie. Mișcarea socialistă progresează în Austria paralel cu industrializarea, în timp ce regimul feudal din Ungaria devine tot mai anacronic, tot mai artificial, față de nouile concepțiuni și forme pe care le îmbracă Statul în Occident. Deák, Eötvös, Andrássy, cari guvernează până în 1875, când partidul lor va fuziona cu acela "liberal" al detestabilului Tisza—ar vrea să fascineze și să adoarmă într'o formă oarecare și pe Români, după exemplul celor concedate în aparență Croaților prin amăgitorul "Compromis" din 1868.

Președintele Consiliului ungar Lónyay Manyhért se adresă deci în 1872 în mod confidențial Mitropoliților români, formulând candida rugăminte de a-i comunica doleanțele românești. In conferința care se întruni consecutiv spre redactarea acestora, Rațiu le resumă astfel: "individualitatea națională", *obținută prin următoarele mijloace: recunoașterea limbei române ca limbă oficială*, votarea unei legi electorale noui uniformă pentru toate clasele sociale, accesul Românilor la funcțiunile de Stat, libertatea confesiunilor românești și reciprocitatea de drepturi cu celelalte confesiuni, autonomia bisericei române greco-catolice și a școlilor confesionale românești, dotarea clerului român din fondurile publice și subvenționarea de către Stat a școlilor românești lipsite de mijloace de existență. Rațiu declarând că acestea constituiau revendicările minime ale Românilor, solicitudinea subită manifestată de stăpânirea maghiară rămase fără urmări.

De altfel, cu începere din 1875, prin venirea la guvern a lui Tisza Kálmán, politica de maghiarizare deveni excepțional de violentă și glasul Românilor fu înăbușit prin teroare.

In cursul acestor ani zbuciumați, cariera politică a lui Rațiu este în plină ascensiune; prestigiul lui crește mereu, în conferințele naționale din Sibiu și în sânul Partidului Național în care personalitatea sa domină și pe care îl va prezida cu un dinamism a cărui lipsă se resimțea, din 1892, anul apogeului pe care îl aduce *Memorandul*.

Ceeace ne-a silit pe noi—va declara cu bărbăție Rațiu în fața juraților maghiari din Cluj, în cursul procesului acestui manifest național—*precum și pe întreg poporul român, să facem acest demers, este faptul că atât legislatiunea cât și Guvernul ne-au adus la convingerea nestrămutată că în fața lor, pentru noi, vorbă de dreptate nu poate fi. Exclusivismul de rasă a declarat răsboiu de exterminare limbei și naționalității noastre. ... Fată cu acest act* (Memorandul), *care nu conține decât curatul adevăr și este icoana credincioasă a suferințelor și nedreptăților seculare ce le îndură poporul român din Transilvania, trebuia ca regimul ori să se desvinovățească, ori să se răsbune. Desvinovățirea ne fiind cu putință, a ales calea răsbunării! ...Ceeace se discută aici este însăși existenta poporului român. Dar, existenta unui popor nu se discută; se afirmă! ...Ati proclamat sus și tare că forța birue dreptul și nici nu ati mai căutat să mascati în fața lumii ceeace nu mai e judecată, ci execuțiune. ...Dacă nu sunteți competenti să ne judecați, este însă un alt tribunal, mai mare, mai luminat și desigur mai nepărtinitor, care ne va judeca pe toți: e tribunalul lumii civilizate, care vă va osândi odată mai mult și mai aspru decât până acum. Prin spiritul de intoleranță, printr'un fanatism de rasă fără seamăn în Europa, osândindu-ne pe noi, veți izbuti să dovediti lumii că Maghiarii sunt o notă discordantă în concertul civilizațiunei.*

Extrase din această cuvântare curajoasă, odată cu biografia lui Rațiu și cu frânturi din activitatea sa politică, au fost publicate în presa din Apus, care relata nu fără consternare, fezele precesului.

Condamnat la doi ani de închisoare, Ioan Rațiu a fost arestat la 25 iulie 1894 și internat la Seghedin. Acolo, timp de mai bine de un an, până când va fi grațiat la 15 septembrie 1895—el a consemnat notațiuni zilnice într'un jurnal personal și a întreținut o abundentă co-

(*Urmează pagina 16.*)

Ioan Rațiu

respondență cu fruntașii români din Ardeal și cu diverși oameni politici din București (Barbu Delavrancea în deosebi). E regretabil că aceste documente nu au fost niciodată, măcar parțial, publicate.

Părăsind închisoarea, Rațiu, împreună cu Pop de Bășești, Coroianu, Mihali, Patiția, Domide și Barbu, lansară un manifest prin care se anunța continuarea luptei; textul spunea în încheiere: "Din istoria popoarelor știm că în toate timpurile forța și tirania s'au opus ideilor înalte umanitare și fără jertfe nici o națiune nu și-a câștigat și asigurat libertatea..." Pentru acest manifest, Rațiu a fost pedepsit cu zece zile de arest. La fel, în 1896, a mai fost condamnat, pentru a fi înfruntat ordinul ministerial prin care Comitetul central al Partidului Național era desființat; convocând acest comitet în ciuda oprelіștei edictate, Rațiu spunea că ordinele ministeriale sunt neputincioase în fața drepturilor imprescriptibile ale unei națiuni.

* * *

Publicitatea pe care o aduse procesul Memorandului cauzei românești peste hotare, împlinea una din cele mai vii dorințe ale lui Rațiu. Mărturiile de simpatie care îi parveneau fără număr din Franța, Anglia, Belgia, Italia, ecoul meeting-urilor organizate în Occident pentru luminarea opiniei publice asupra durereoasei situațiuni a poporului român din Transilvania—îi consolau cu adevărat, reanimându-i speranța în izbânda dreptății. Increzător în sprijinul necesar al marilor Puteri occidentale—sprijin pe care a căutat zeci de ani să-l provoace—satisfacțiunea lui creștea când Clémenceau își publica în ziarul *La Justice* răsunătorul său articol "Lupta de rase", în care expunea esența problemei naționalităților din Monarhia austro-ungară, sau când primea mai târziu în Sibiu pe sir Donald MacKenzie Wallace, redactorul politic al ziarului *Times*, venit să se informeze asupra condițiunei generale a Românilor.

Rațiu a rămas totdeauna fidel ideei acesteia atât de juste conform căreia soarta poporului român este direct legată de problemele de politică internațională. Problema poporului român devenise o "chestiune europeană", de care cancelariile țineau seamă, devremece necesitatea creerii unui front solid contra Habsburgilor era recunoscută, tot astfel ca și importanța "constituirei la Dunăre a unei națiuni puternice, formă politică a latinității orientale și barieră opusă expansiunei rusești spre Constantinopol". (N. Iorga.)

Interventiunea marilor Puteri apusene, Rațiu nu o considera însă ca un act de liberalitate, de filantropie politică, ci ca o asistență protectoare venită să se asocieze la eforturile proprii de emancipare spre independență și unire ale poporului însuși. Acest obiectiv reclama uniunea forțelor existente, menținute în dispersiune. Pentru aceasta, el a militat cu ultima energie, pe de-o parte pentru a stabili relațiuni cât mai strânse cu Slavii din imperiul habsburgic, iar pe de altă parte pentru pregătirea unirei celei mari printr'un contact frățesc permanent cu Țara liberă.

Intelegerea cu Slavii din Monarhie a găsit astfel în Ioan Rațiu un neobosit susținător. El a determinat pe Eugen Brote să întreprindă o călătorie în centrele slave, pentru a lua contact cu fruntașii politici slovaci (Dr. Paul Mudrony), croați (Arhiepiscopul Strossmayer), cehi (Masaryk) și sârbi (Dr. Polit și Miletici); aceștia au îmbrățișat cu entuziasm ideea solidarității popoarelor asuprite, care pregătea Mica Intelegere de mai târziu.

Sub conducerea efectivă a lui Rațiu s'a hotărât astfel organizarea de congrese, redactarea de memorii, întreținerea unei atmosfere încordate cu autoritățile, pentru obținerea drepturilor și libertăților ce erau refuzate de către Unguri.

La Viena în 1893, în cursul unei consfătuiri cu Slovacii și Sârbii, Rațiu, de comun acord cu reprezentanții acestora, stabili un program de acțiune comună. Cu această ocaziune, într'o întrevedere cu ministrul de interne Hyeronymi Kàroly, Rațiu atrase atențiunea acestuia asupra dificultăților ce va creia Ungariei politica națională a guvernului maghiar; răspunsul fu insolit: guvernul maghiar avea chestiuni mai urgente de rezolvat decât să se ocupe de doleanțele Românilor...

In august 1895 se ținu "Congresul naționalităților nemaghiare", la care Rațiu nu putu lua parte. Șefii slovaci îl vizitară însă în temniță, la reîntoarcerea lor din București unde luaseră prelabil contact cu D. A. Sturza. Pop de Bășești înlocui pe Rațiu la această importantă manifestare, care fixă următorul program politic: alianța româno-sârbo-slovacă, solidară întru toate, urmărește apărarea comună pe căile legale împotriva opresiunei; în Statul ungar pluri-național, națiunea maghiară neputându-și aroga toate drepturile, congresul reclamă autonomia națională a popoarelor alogene, reprezentarea lor în guvern prin câte un ministru, și drepturi egale pentru limbile lor respective; se pretinde deasemeni modificarea legei electorale pentru a asigura reprezentarea proporțională în parlament; în sfârșit, presa europeană va fi informată în mod constant și amănunțit asupra activității "Comitetului central executiv al naționalităților ne-maghiare din Austro-Ungaria", comitet care fu înființat atunci.

Congresul mai redactă o "adresă comună" către opinia publică europeană (adresă care fu înaintată Coroanei), prin care denunța sistemul de guvernare maghiar, exclusivismul de rasă ce-i sta la bază și tentativele de maghiarizare a populațiunilor alogene—și desvăluia primejdia pe care situațiunea nedreaptă ce exista în consecință o constituia pentru pacea și stabilitatea în basinul dunărean.

In toate aceste notabile manifestări, inițiativa revenea mai ales Românilor, ca urmare la creditul și stima de care se bucurau în urma acțiunei întreprinsă de Rațiu.

Intre timp, pregătirile pentru serbarea "Mileniului" unguresc (comemorarea a o mie de ani dela stabilirea Ungurilor în Panonia) fiind în plină desfășurare la Budapesta *și în Ardeal*—Comitelul central al celor trei naționalități a decis să protesteze împotriva acestui abuz, a acestei veritabile falsificări istorice. Manifestul lansat cu acest prilej începea în acești termeni: *Actualii depozitari a puterilor publice în Ungaria..., printr'un curent artificial și prin risipirea unor sume enorme de bani, au inscenat pentru ochii Europei o serbare care, pe de-o parte este lipsită de orice temeiu istoric, iar pe altă parte trebue să fie considerată ca o jignire adusă milioanelor de cetățeni—majoritatea popoarelor—care alcătuesc Statul. ...Prin această inscenare, Maghiarii vor a dovedi înaintea Europei că popoarele Ungariei sunt unite și îndestulite, deși adevărul este contrariu. ...Astfel cum se inscenează astăzi serbările așa-numite milenare, nu se poate vedea în ele decât un nou atentat contra existenței naționale a celor oprimați.*

Serbările mileniului avură—în ciuda unei acțiuni diplomatice austro-ungare ce se voia convingătoare—un răsunet foarte palid în străinătate, unde opinia era edificată asupra adevăratei situațiuni. De altfel, nu numai Românii și Slavii, dar chiar și Sașii refuzară a participa sub orice formă la o celebrare festivă caricaturală.

Cât despre legăturile lui Rațiu cu frații din Regatul liber, acestea nu au așteptat pentru a se manifesta anii de sfârșit ai scecolului, când desigur prezența României în Tripla Alianță preocupa deopotrivă și în cel mai înalt grad pe toți conducătorii ardeleni. Corespondența lui Rațiu atestă de multe prietenii, în deosebi cu C. A. Rosetti, cu Papiu-Ilarian, care plecat din Ardeal devenise membru al Academiei Române și ministru de Justiție, cu Doctorul I. C. Drăgescu din Craiova, unul din cei mai devotați amici ai săi, cu Delavrancea, apoi cu Sihleanu, N. Filipescu și Virgil Arion.

In 1892, Rațiu întreprinse o călătorie la București, împreună cu părintele Lucaci și cu Iuliu Coroianu, în cursul căreia avu întrevederi cu toți exponenții vieții publice românești. Lupta comună, stimularea reciprocă, Rațiu le considera firești pentru a grăbi atingerea unui acelaș ideal, astfel cum Valeriu Magdu consemna mai târziu în versurile populare ale "Doinei lui Rațiu":

Verde-i bradul și stejarul,
N'a fi tot cum vrea dușmanul;
Pune-om umeri doi cu doi,
Și-a mai fi cum vrem și noi!

Dimitrie Sturza, șeful partidului liberal, purta deasemeni lui Rațiu mult respect și un interes foarte pronunțat. Răspunzând invitațiunei acestuia de a se stabili în București, Rațiu scria: *Gândiți-vă bine ce va zice țărănimea neștiutoare de combinațiunile diplomației, când conducătorii se vor dosi și se vor răsfăța în onoruri în România, iar cei mici, sărmanii, vor intra în temnițe? Țara ar fi cuprinsă de o amorțire din care mai multe generațiuni nu ar putea să o trezească.* Câtă dragoste de neam, ce resurse morale inflexibile, cât de înalt simț al răspunderilor, ascund aceste câteva rânduri, mișcătoare în profunda lor simplitate!

Acțiunea pe care Rațiu o desfășura astfel cu perseverență dincolo de "granița" Carpaților, nu fu lipsită de roade însemnate, cu toate dificultățile pe care le creia atât pe plan diplomatic, legațiunea austro-ungară intervenind adesea pentru a zădărnici politica de ajutorare a Ardelenilor, cât și pe plan politic intern în disputele între partide. Lui Ion Brătianu îi revine meritul de a fi propus încheierea unui acord cu șefii celorlalte partide, acord care hotăra ridicarea de-asupra luptelor politice, a cauzei naționale a Românilor ardeleni.

Sumele de bani pe care Liga Culturală le trimitea periodic în Ardeal erau adesea neîndestulaătoare pentru a suplini multiplelor necesități existente în domeniul școlar și bisericesc, ca și în acela al presei. In deosebi presa, al cărei rol era, trebuia să fie, preponderent într'o vreme când opoziția parlamentară era suspendată, lupta cu dificultăți mari: persecuțiuni din partea autorităților, amende impuse arbitrar de guvern, lipsă de abonați suficienți în număr. Grație lui Rațiu mai ales, care culegea sârguitor fondurile de trebuință și făcea apel periodic la V. A. Urechiă, președintele Ligii Culturale, ziarele *Tribuna* și *Foaia Poporului* au putut să-și asigure existența între anii 1884 și 1893.

* * *

Congresul dela Berlin, care modificase condițiunile păcii dela San-Stefano, recunoscuse independența și suveranitatea României în dreptul public. Prestigiul tânărului Stat crescuse simțitor, după succesele dela Plevna, Grivița și Rahova, și însuși Bismarck era nevoit a-și revizui opinia dispretuitoare după care România nu era altceva decât o biată "aventură orientală a unei rude a regelui Prusiei"...

Românii din Transilvania participaseră ei-înșiși numeroși, ca voluntari, la răsboiul din 1877-78. Soția lui Rațiu, "Doamna Emilia", cum se spunea în Ardeal ca o reminiscență iberică—fiica preotului ortodox din Brașov Dimitrie Orghidan, care i-a fost toată viața o distinsă și înflăcărată tovarășă—, organizase în acele împrejurări comitetele ardelene pentru ajutorarea răniților, a orfanilor și a văduvelor acelora ce s'au jertfit în Sudul Dunării pentru independența Neamului.

Apoi, Carol I fusese încoronat în 1881 ca primul rege al țării. Cuvintele rostite de monarh cu acest prilej răsunau încă tumultuoase în inima și cugetul lui Rațiu, cu o exhortațiune izbăvitoare: *Primesc cu mândrie, ca simbol al independenței și al tăriei României, această coroană făurită dintr'un tun luat dela Plevna, stropită cu sângele vitejilor noștri și sfințită ca o comoară prețioasă, amintind momentele grele și timpurile glorioase ce am străbătut împreună. Să ne unim deci în fața acestor steaguri care au strălucit pe câmpul de onoare, să ne unim cu toți Românii în strigarea scumpă inimilor noastre: să trăiască iubita noastră Românie, astăzi încoronată prin virtuțile sale civile și militare.*

Ardealul întreg vibra, de-alungul acestui sfârșit de veac, sub semnul înviorător al promisiunilor, al garanțiilor de vremi mai bune, ce veneau de peste Carpați.

Viziunile unei mărețe epopei naționale, la care visase din tinerețe și care urma să se împlinească, au populat cei din urmă ani ai lui Rațiu, când, deși bolnav, aproape imobilizat, era prezent la toate posturile care îi fuseseră încredințate. "*Soartea popoarelor*—spunea el într'un interview acordat în 1901 "României Ilustrate" din București—*este în mâna lui Dumnezeu. In El ne-am pus noi toată credința și nădejdea. Să avem încredere deplină în desvoltarea evenimentelor, căci și ele își au logica lor...*"

Comemorând un an mai târziu pe Ioan Rațiu, Parlamentul român aducea prinosul de gratitudine ce se cuvenea unui om care își servise până la ultima suflare Neamul.

---

(1) Născut la 19 august 1828, Ioan Rațiu a murit în Sibiu la 4 decembrie 1902.
(2) Cf.: Prof. I. Georgescu: Dr. Ioan Rațiu, Sibiu 1828.

G. A. PORDEA

SOBIESKI ȘI PLAEȘII

O publicație din exilul românesc scria recent că propaganda românească nu are eficiență și își exprima părerea că ea nu e necesară. In ceiace mă privește, în repetate rânduri, am scris că propaganda este o armă subsidiară, principale fiind acțiunile de genul echipei lui Alexandru Tănase sau al grupului dela Berna.

Propaganda care nu se sprijină pe acțiuni de acest gen e ca diplomația care nu se sprijină pe un număr suficient de baionete. O diplomație, oricât de străluciți ar fi reprezentanții ei, nu obține nimic dacă nu are în spatele ei o forță militară care să dea greutate talentului. Exemplele lui Briand, Benes și Titulescu sunt concludente, după cum concludente, în sens contrar, sunt exemplele furnizate de diplomația sovietică.

In scrisul meu am pus deci accentul pe acțiunile de sacrificiu, singurele care mai pot sgâlțâi o opinie publică internațională înclinată spre lașitate. Cu toate acestea nu pot fi de acord cu părerile revistei la care mă refeream și nu cred că propaganda nu are nici un efect și, mai grav, nu este necesară. Propaganda este necesară și, din acest punct de vedere se poate afirma că exilul românesc este la înălțime. Dacă s'ar face un bilanț al acțiunii de propagandă—sprijinită pe acțiunile de sacrificiu—, s'ar constata că Românii ocupă primul plan în concernul popoarelor ocupate de Rusia sovietică. Și este necesar să accentuăm că Românii din exil sunt inferiori numericește altor popoare și că nu au situația privilegiată a Polonezilor sau Sârbilor. Românii pot fi și sunt luați de guler, arestați, svârliți sau obligati să părăsească țările în care s'au stabilit dacă acțiunile lor jenează calculele negustorești ale celor ce se intitulează campionii libertății.

Totuși s'ar putea face mai mult și este necesar să se facă mai mult. Sfârșitul tragic al echipei lui Alexandru Tănase nu a fost exploatat deloc din punct de vedere propagandistic, deși actul lor a fost o generoasă dăruire exact în acest scop, iar gestul eroic al celor dela Berna nu a fost explotat—evident în interesul Țării—în măsura în care s'ar fi putut. In momentul în care punem sub presă, s'a dat sentința la Berna. Felul în care a fost exploatat propagandistic actul de sacrificiu al celor cinci va da desigur naștere la discuții, se vor aduce critici, dar noi nu venim să criticăm pe nimeni, nu acesta este rolul revistei noastre. Nu criticăm pe nimeni dar ne exprimăn părerea că trebuia să se facă mai mult. In afară de activitatea depusă de grupul de Români care și-a asumat organizarea apărării, era necesar ca toți Românii din exil să participe la efortul comun de propagandă. Există în exilul românesc o categorie—majoritatea—care se desinteresează de cele ce se întâmplă pe plan internațional și, mai ales, pe plan românesc. Românii din această categorie caută să-și explice atitudinea pe desgustul produs de certurile din exil când, în realitate, explicația ar trebui căutată în egoismul care-i domină și, mai grav, în pierderea speranței întoarcerii acasă. Din fericire există câțiva Români, împrăștiați pe tot globul, care nu-și găsesc astâmpărul, care caută orice prilej pentru a face ceva pe plan românesc, sunt într'o continuă agitație. E normal ca în această continuă agitație să se comită și greșeli dar, oricât de mari ar fi greșelile ce se comit, ele sunt preferabile unei renunțări la acțiune. In rândurile ce urmează, voiu căuta să aduc la cunoștința cititorilor revistei noastre câteva acțiuni și pe autorii lor.

Paris, 9 Martie 1956.

Domnule,

Președintele republicii mă însărcinează să vă anunț că a primit scrisoarea Dvoastră care i-a reținut toată atenția.

Binevoiți a primi expresia distinsei mele considerații.

Ajutorul Directorului de cabinet.

ss. Indescifrabil.

26 Martie 1956.

Iubite Domnule Frunză,

Am primit cu plăcere scrisoarea Dvoastră și am înregistrat cu satisfacție zelul și tenacitatea pe care le puneți în apărarea libertății poporului român.

(*Urmează pagina* 17.)

Nu avem prea multe ocazii de a vorbi de Români în special, dar în mai multe articole colaboratorii noştri au căutat să ţină pe cititori în curent cu ştirile din ţările ce se află sub dominaţia comunistă.

Puteţi fi încredinţat că vom continua a face eforturi similare în viitor.

Multe mulţumiri pentru scrisoarea Dvoastră şi pentru plicul comemorativ.

ss. Indescifrabil.

Wellington, 29 Februarie 1956.

Dragă Domnule,

Dl Prim ministru ne-a transmis scrisoarea Dvoastră din 23 Februarie la care este anexată o scrisoare tipărită de Liga Românilor liberi.

Puteţi fi încredinţat de simpatia Guvernului nostru pentru cauza tuturor popoarelor lipsite de libertate şi dreptate.

Al Dvoastră devotat.
ss. Indescifrabil.

TIME

VIA AIR MAIL

"... Credem că, mai mult sau mai puţin, am putut arăta încă odată acestei Lumi Libere, că poporul român nu este comunist şi că marea suferinţă a lui îl face să izbucnească furios şi crud contra acestor păgâni fără credinţă şi fără Dumnezeu, fie în Ţară, fie în Apus...."

Extras din scrisoarea unui luptător dela BERNA.

INDEPENDENŢA ROMÂNIEI

BASARABIA

"...Dela vechea graniţă a Poloniei, de-a lungul Nistrului trecând prin Hotin, Soroca, Tighina, şi până jos, la Cetatea Albă, pe unde stăruie mărturiile istoriei Moldovei, este şi va rămâne de-apururi pământ românesc. "Vremelnicelor uzurpări noi opunem neclintită credinţă în dreptatea, ce va să vină."

"Şi va veni"

Iunie 1950
P. Şeicaru

"Cinste şi Glorie tuturor Eroilor şi Mucenicilor Neamului Românesc, care s'au jertfit şi sacrificat pentru dreptatea ROMÂNIEI şi poporului Ei."

"Moarte şi ură tuturor vânzătorilor şi trădătorilor de Neam şi Ţară..."

Edilor

WELLINGTON
NOUA ZELANDĂ

APEL

Către toţi cei ce binevoesc a ajuta apărarea luptătorilor anti-comunişti dela Berna.

24, Ianuarie 1956

În curândul apropiat va avea loc procesul celor cinci viteji luptători anti-comunişti Români dela Berna. Cinci Eroi, care urmăriţi de cea mai mare dragoste şi sentimente nobile - de un adevărat patriotism, şi-au riscat viaţa şi azi libertatea cu dorinţa ferbinte de-a arăta întregii Lumi Libere, suferinţa şi tragedia Poporului Român, cât şi-a celorlalte popoare ocupate cu forţa de acel ce-a fost, este şi va fi pentru întreaga omenire cel mai mare duşman de moarte: "COMUNISMUL RUSESC".

Procesul acestor cinci neînfricaţi luptători anti-comunişti, va fi cel mai mare proces al Neamului Românesc, în aceste timpuri, contra cotropitorilor cruzi, care în dorinţa lor nebună de-a inscăuna o idiologie satanică, sugrumă Neam după Neam, Ţară după Ţară.

Destinul timpurilor ce-le trăim a încredinţat, dat putere şi curaj neîntrecut celor cinci fraţi de-a da un semnal de alarmă lumei întregi.

Fapta eroică dela 14-15 Februarie 1955, va rămâne pe veci o pagină de Glorie, Cinste şi Onoare în Istoria Românilor şi a lumei poate?, dar în acelaş timp Ea este şi-o mare lecţie de morală, dată nouă tuturor celor liberi, cari de aproape doisprezece ani n'am făcut nimic, cât şi celora cari ne-au adus aici.

Cei cinci, şi-au făcut datoria. Datorie Sfântă, care trebuie să-ne preocupe pe toţi românii azi. Mai departe ne este rândul nostru!

Ajungând deci la aceste consideraţiuni, credem căci este de datoria noastră mare a tuturora celora ce ne-am născut, crescut, iubit şi iubim acea frumoasă şi bună Ţară România, azi ca niciodată, uitând orice rău dintre noi care ne roade, uniţi dela mic la mare, sărac la avut, să sărim cu toţii şi în limita posibilităţilor să ajutăm apărarea vitejilor luptători dela Berna.

Să dăm dovadă căci am înţeles această chemare a timpurilor de grea răscruce pentru Neam şi Ţară, alături de ei, să-ne spunem şi noi durerea mare şi grea ce ne macină: "Libertate, Independenţă şi dreptate ROMÂNIEI şi VITEJILOR EI FII dela BERNA".

Prin aceasta noi vom pune cu adevărat o piatră la temelia unei ROMÂNII libere şi democrate în plin înţeles al cuvântului, unde să domnească o adevărată dragoste între fraţi, nu, lupta de clasă, teroarea lagărului de muncă forţată, deportările sau închisorile.

Aşa să-ne ajute Dumnezeu!

Trăiască România Liberă!
Trăiască Neamul Românesc!

BERNA
14 şi 15 FEBRUARIE 1955
LIBERTATE ROMÂNIEI

Comitetul de iniţiativă
Semnatarii de mai jos

(ss) Spiridon Maudas
(ss) Ion Fotialis
(ss) H. Gross.

Dragă Domnule şi Doamnă Brezean,

Vă transmit toate mulţumirile mele pentru ultima Dvoastră comunicare. Vă sunt recunoscător pentru faptul că mi-aţi adus la cunoştinţă punctul Dvoastră de vedere, deoarece este important pentru membrii Congresului să primească păreri asupra diverselor probleme pe care trebuie să le avem în vedere.

Am luat note asupra celor spuse de Dvoastră şi doresc să fiţi convinşi că punctele Dvoastră de vedere sunt luate în considerare de mine personal.

Cu multe mulţumiri rămân sincer al Dvoastră,

ss. William Knowland.

United States Senate
COMMITTEE ON APPROPRIATIONS

5 April 1954

Mr. and Mrs. Joseph Brezean
1051 Foothill Blvd.
La Canada, California

Dear Mr. and Mrs. Brezean:

I do want to acknowledge with thanks your recent communication. I appreciate your taking the time to advise me of your views, as it is important for Members of Congress to receive comments on the various problems we face.

I have noted what you said, and I want to assure you that your views are receiving my personal consideration.

With kind regards, I remain

Sincerely yours

William F. Knowland

După cum se vede mai sus, sub impulsul dlui Alexandru Frunză, în Noua Zeelandă, un grup de Români a crezut că este necesar să participe la acţiunea de propagandă în jurul actului dela Berna. Au conceput deci apelul reprodus de noi şi l-au trimis tuturor personalităţilor socotite de ei susceptibile să fie interesate de problemele noastre. E probabil că apelul nu a avut ecoul dorit la toţi cei cărora li s'a trimis, dar după cum se vede, dlui Frunză şi grupului de Români i s'a răspuns de un număr destul de mare—nu am reprodus tote răspunsurile primite—de personalităţi străine, pentruca să se considere efortul depus încoronat de succes.

Mai jos dăm răspunsul primit de Doamna şi Dl Brezean, la o scrisoare trimisă senatorului Knowland.

Desigur vor fi mulţi care să spună că aceasta nu e mare lucru, că răspunsurile primite sunt de pură formă, pur convenţionale. E posibil să fie şi aşa-mai ales răspunsul tipic anglo-saxon primit de Dl şi Dna Brezean ar fi un argument-dar, dacă în loc de o scrisoare senatorul Knowland ar fi primit 20-30.000 de scrisori dela Românii din exil şi mai ales dela cei din America—să nu se uite că aceştia sunt şi alegători—, desigur că altele ar fi fost răspunsurile şi altele rezultatele. Acţiunea de propagandă dusă de Românii împrăştiaţi pe glob poate fi considerată, individual, ca acţiunea unei picături de apă. O singură picătură de apă nu produce nici un efect dar milioane şi milioane de picături găuresc stâncile.

La sugestia grupului dela "Carpaţii", Liga Românilor liberi a emis o serie de vignete şi a imprimat nişte cartoane de prezentare, cuprinzând un apel adresat lumii libere, apel emoţionant, prevestitor al furtunii ce ameninţă să turbure liniştea coexistenţialiştilor aparent ins-

(Urmează pagina 18.)

talată pe holocaustul a milioane de oameni abandonați tiraniei comuniste.

Aceste cartoane au fost trimise în mii de exemplare, expediția lor făcându-se de câteva grupuri de Români din Statele Unite, Canada, Noua Zeelandă, Franța, Germania și Spania.

E probabil că atât președintele republicii elvețiene cum și președintele tribunalului federal au primit câteva sute de scrisori cu vignetele ce reprezentau alegoric pe cei cinci, dar, socotim noi că personalitățile citate mai sus s'ar fi pus pe gânduri dacă ar fi primit 10.000 de scrisori dela 10.000 de expeditori. Ideia celor ce au sugerat emiterea vignetelor a fost ca ele să devină o obsesie pentru cei în mânile cărora se găsea soarta eroilor noștri, dar rezultatul obținut nu a fost cel scomptat, tocmai din cauza desinteresului majorității Românilor din exil.

In Spania există o colonie românească de mai puțin de o sută de membri. Acțiunea de propagandă dusă de aceștia este totuși deadreptul uimitoare. In 1952 Comunitatea Românilor din Spania a participat la Congresul eucharistic de la Barcelona, cu care ocazie a reușit să devină ținta atenției generale.

Acum trei ani s'a organizat o săptămână românească, s'a participat la o expoziție internațională de artezanie unde s'a obținut pentru România marele premiu de onoare-medalia de aur-la cel de al doilea Congres al Uniunii latine s'au împărțit broșuri, vignete evocând plaiurile noastre și cele trei momente mărețe din Istoria Neamului românesc, Traian și Decebal, Mihai Viteazul și Regele Ferdinand, toate însoțite de acelaș apel adresat Occidentului de a ajuta România în lupta ei de eliberare. Cu ocazia săptămânii românești s'a organizat o expoziție de pictură, un festival aerian la care a fost aplaudat cunoscutul aviator Constantin Cantacuzino și s'au ținut conferințe de către savanți spanioli și germani, prieteni ai României.

Cu ocazia celei de a 43-a reuniuni a Consiliului executiv al lui U. N. E. S. C. O. la Madrid, s'a emis o nouă serie de vignete, marcând protestul Românilor împotriva admiterii Republicii populare române în Organizația Națiunilor Unite și cerând în apelul reprodus ca deciziunea O. N. U.-lui să fie implicit respinsă de U. N. E. S. C. O. care, consecventă cu atitudinea dela Paris în 1946 și cu decizia Adunării generale din 1955 la Montevideo, să opună un categoric NU! cererii de admitere în asociație a marionetelor culturale reperiste. Vignetele, în culorile dradelului românesc, "foarte expresive, spune o revistă filatelică din Madrid, caută să demonstreze că lumina culturii occidentale, reprezentată printr'o torță, nu poate pătrunde în interiorul imensei ocne care este Republica populară română, unde durerea, tenebrele și opacitatea doctrinii marxiste sunt stăpânii absoluți"... "Cortina de fier" este reprezentată printr'un lanț care izolează România de lumea liberă... "Din acest tiraj, cu ocazia serbărilor ce au avut loc în luna Mai la Freiburg (Germania) pentru a comemora a șaptea aniversare dela crearea Bibliotecii românești de către exilații din numita localitate, în scopul de a salva operile importante ale patrimoniului cultural românesc, astăzi sistematic mistificat și jefuit de caracteristicile sale latine de către instrumentele Moscovei, au fost surșarjate 100.000 de serii cu textul: "10 Mai 1956. Șapte ani de existență a Bibliotecii române din Freiburg". S'a legat Jubileul dela Freiburg de protestul către U. N. E. S. C. O. pentru a evidenția faptul că această splendidă realizare culturală a exilului românesc a fost posibilă cu sacrifiul personal al unui mănunchiu de patrioți români, în ciuda indiferenței acestui organism international, reprezentant al spiritului lumii libere, creat în scopul de a salva cultura occidentală de rugul marxist.

Nu a existat eveniment internațional, nu a existat o personalitate străină care să fi trecut prin Madrid fără să afle de existența acestei Comunități turbulente, fără să-și primească porția de broșuri, vignete și memoriul respectiv. Aceasta bineînțeles, gratuit.

Ca să-și dea seama cititorii noștri de activitatea Comunității românești din Spania, este suficient să povestim următoarea întâmplare. Un preot român a fost primit în audiență de Episcopul Madridului care l-a întrebat:

—Câți Români sunteți în Spania? Și fiindcă răspunsul întârzia, a venit a doua întrebare:

—Sunteți vreo 10.000

Incurcat, preotului care-i venise în minte povestea "Sobiesky și plăeșii", a răspuns, îngroșând cifra.

—Numai vreo 500 Prea Sfinție.

—Cum? Numai 500 și ați reușit să faceti atâta vâlvă în jurul Dvoastră?

Sobiesky și plăeșii! Așa am fost totdeauna. Puțini. Câțiva. Dar totdeauna acești puțini au făcut fapte ce au pus lumea în mirare. Numeric, exilul românesc este extrem de redus și totuși, prin actele lui, se află, ca activitate, în fruntea tuturor exilurilor popoarelor de după cortina de fier.

La a III-a Feria Internacional del Campo (Expoziție agricolă internațională), care a avut loc la Madrid între 23 Mai și 23 Iunie anul acesta, Comunitatea românească-singura dintre toate care reprezintă popoarele subjugate de comuniști-a avut un Stand. Modest, fără îndoială, dar tricolorul românesc, tricolorul României libere, fără secere și ciocan, a fluturat o lună de zile la poarta expoziției, alături de ale Spaniei, Germaniei, Angliei și Statelor Unite. S'a tipărit o broșură, s'au expediat sute de scrisori cu vignetele emise de Comunitatea românească și Liga Românilor liberi în toate părțile lumii-era în preajma și în timpul procesului dela Berna-și s'a făcut un mic restaurant românesc unde Românii din Spania au găsit o atmosferă românească iar străinii, în afară de savoarea câtorva specialități românești, țuică, chiftelușe, mititei și frigărui-au putut să aprecieze ospitalitatea românească.

La efortul Comunității și-a dat concursul și dl Lt. Colonel de aviație Mircea Petru care, deși nu face parte din Comunitate ,a imprimat un plic și o carte postală de propagandă.

Ziua de 22 Iunie-15 ani dela intrarea Neamului nostru în războiu contra hidrei comuniste-a fost închinată în a III-a Feria Internacional del Campo dela Madrid, României. S'a emis muzică românească, s'au publicat articole în "Gazeta feriei" dintre care pe unul din ele îl reproducem mai jos iar seara s'a dat o recepție la care au participat personalități spaniole, bulgare, etc., și majoritatea coloniei românești din Madrid.

SOBIESKI SI PLAESII

RUMANIA LIBRE, PRESENTE

en la III Feria Internacional del Campo

Guardando siglos tras siglos el delta del Danubio y la puerta de la Europa central, Rumania, antigua Dacia de Decebal y Zamolxis, tomó carácter de país latino después de la conquista de esta tierra por el sevillano emperador romano Trajano, en el año 107 después de Jesucristo.

Testimoniando el valor de estos antepasados del pueblo rumano, sigue todavía en pie en Roma la Columna Trajana erigida en el año 112 después de Jesucristo para glorificar al ilustre emperador y sus proezas guerreras contra los dacios.

Profundamente ligado a la tierra que, generación tras generación, ha heredado desde más de tres milenios, el pueblo rumano nunca ha podido ser desplazado de estos lugares ni por las invasiones bárbaras, las que, sin excepción, en su avalancha hacia Occidente han enfrentado estas piedras, resistentes como el granito de los Cárpatos, ni de la ocupación turca, ni de las once invasiones y ocupaciones rusas.

Asimilando a los más débiles, eliminando a los fuertes o retirándose en los bosques del baluarte carpático cuando los asaltantes superaban en número, el pueblo rumano ha estado siempre en las barricadas como defensor del Occidente europeo y del cristianismo. A base de sus sacrificios, este Occidente ha podido construir y evolucionar tranquilamente, y el haberle abandonado en las garras del comunismo ha sido, mas que una injusticia, una traición que por el momento ha costado a Europa la mitad de su territorio, perdido detrás del llamado «telón de acero».

Rumania está situada entre el cruce del meridiano 25 con el paralelo 45, extendiéndose por el Norte hasta el 48 y hasta el paralelo 43,8 por el Sur, teniendo un clima de inviernos largos en la parte del Norte y un clima más suave en la parte del Sur. El país tiene una vegetación característica de Europa central y occidental y muy parecida a la de Galicia, Asturias y provincias vascas de España.

País agrícola y ganadero, Rumania no tiene tradición industrial, aunque desde 1928 se ha notado un impresionante desarrollo industrial, debido a las dificultades del cambio.

La superficie de Rumania en 1940 era de 295.000 kilómetros cuadrados, igual que la de Italia, con una población de habitantes 21.452.000. Las tierras agricolas representaban una extension de 145.000 kilómetros cuadrados, donde vivía la clase campesina, es decir, el 80 por 100 de la poblacion.

Campesinos rumanos de Transilvania (*Fresco de Justa Pagès*)

El censo general hecho en 1930 muestra una poblacion rural de 14.420.700 habitantes, de la cual 12.489.700 vivian sólo de la explotacion del suelo.

La agricultura pone en valoración el 62,23 por 100 del territorio del país. El resto era ocupado por bosques. Hasta 1940 la explotación del terreno agricola se hacia por 3.280.000 explotaciones individuales, y la estructura de la economia agraria rumana era de la pequeña propiedad.

El principe Alexandro Ion Cuza I hizo la primera reforma agraria en 1864, cuando, por un golpe de Estado, emancipó y convirtió en propietarios a los campesinos, que hasta entonces eran colonos, excepto los «mosnenis» o «razesi», clase de pequeños propietarios libres que existian desde el siglo XVII. Se entrega a cada uno un lote en propiedad de 6,4 y dos hectáreas, según el número de cabezas de ganado de que disponía. El crecimiento de la población obligó a una distribucion de tierras en 1889, seguida por la gran reforma agraria del 16 de diciembre de 1918 hecha por el rey Ferdinand I, que reparte el 92 por 100 de la superficie agricola del pais a los campesinos, dejando solamente el 8 por 100 para la gran propiedad. Para atraer a la clase campesina al regimen comunista implantado por violencia y fraude el 23 de agosto de 1944 en Rumania, el partido comunista hizo aparatosamente la tercera reforma agraria en el pais, repartiendo, el 25 de marzo de 1945, lo que quedaba como gran propiedad. Pero el engaño duro poco. Llevándose como «recuperación de perjuicios de guerra» todo el ganado y el material agrícola del país, los soviets hicieron prácticamente imposible el laboreo de las tierras. El hambre saqueó dos años seguidos al pueblo rumano, haciendo perecer centenares de miles de víctimas. Los comunistas acusaron de sabotaje a los campesinos, lo que sirvió de pretexto para una ola de multas e impuestos arbitrarios que superaban el valor de los bienes que poseian. De esta forma, la verdadera intención comunista —la colectivización de las tierras— parecía a los dirigentes mas realizable. Pero no estuvo así. El amor del campesino rumano a la tierra que le pertenecia y trabajaba hizo imposibles todos los intentos en esta dirección, y toda la propaganda, los planes quinquenales y el ejemplo de las antiguas granjas modelo del ministerio de Agricultura, no pudieron determinar la renuncia a la tierra de sus antepasados. Rebelándose cada vez que las autoridades comunistas buscaban tomar por fuerza las recoltas o las tierras, pagaron con sus vidas por millares este amor sacro a sus terruños y hasta que, al fin, vencieron. Despues de una lucha tremenda de diez años, Rumania es el unico pais detrás del telón de acero en donde los comunistas han sido obligados a renunciar a la colectivización de las tierras y a la implantacion de los *koljoses* tipo sovietico.

En homenaje a estos campesinos rumanos, martires de la lucha para la libertad de sus tierras y de la patria rumana, que resistieron tan eficazmente a la opresion comunista sovietica, la Comunidad de los Rumanos de España organizo el *stand* de artesania popular, presentando lo mas especifico de las provincias y del genio creador del campesino rumano.

Deseamos sinceramente que para la proxima Feria Internacional del Campo la presencia de este pais hermano—nuevamente libre y dueño de su destino—sea posible en un propio y definitivo pabellón, en el cual sean presentadas las riquezas del suelo y del arte popular rumanos.

ROMANIA LIBERA, PREZENTA LA A III-a EXPOZITIE INTERNATIONALA AGRICOLA

"Păstrând secol după secol delta Dunării și poarta Europei centrale, România, vechea Dacie a lui Decebal și Zamolxis, a căpătat caracterul de țară latină după cucerirea acestor pământuri de către sevilanul împărat roman Traian, în anul 107 d. Chr.

Mărturie a vietejiei acestor strămoși stă încă în picioare la Roma Columna lui Traian, ridicată în anul 112 după Chr. pentru a glorifica pe ilustrul împărat și isprăvile sale războinice contra Dacilor.

Profund legat de pământul pe care, generație după generație l-a moștenit de mai bine de trei milenii, poporul român nu a putut fi niciodată mișcat din aceste locuri nici de invaziile barbare care, fără excepție, în

(*Urmează pagina 19.*)

avalanșa lor către Occident s'au isbit de aceste pietre, rezistente ca granitul Carpaților, nici de ocupația turcească, nici de cele 11 invazii și ocupații rusești.

Asimilând pe cei mai slabi, eliminând pe cei mai puternici sau retrăgându-se în pădurile fortăreței carpatice atunci când atacatorii erau superiori în număr, poporul român a stat totdeauna pe baricade ca apărător al Occidentului european și al creștinătății. Pe baza sacrificiului său, acest Occident a putut să construiască și să se desvolte în liniște. Acuma, lăsându-l în ghiarele comuniștilor s'a comis, mai mult decât o nedreptate, o trădare, care pentru moment a costat pe Europa mai mult de jumătate din teritoriul său, pierdut în dosul a ceiace se cheamă "Cortina de fier".

România se situiază la întretăierea dintre meridianul 25 cu paralela 43,8 la Sud, având o climă cu ierni lungi în partea de Nord și una mai dulce în cea de Sud. Țara are vegetația caracteristică Europei centrale și occidentale și foarte asemănătoare cu aceia a Galiției, Asturiei și ale provinciilor basce ale Spaniei.

Țară agricolă și crescătoare de vite, România nu are o tradiție industrială—cu toate că după 1928 s'a marcat o impresionantă desvoltare industrială—datorită, în cea mai mare parte, greutăților de schimb.

Suprafața României în 1940 era de 295.000 de kilometri patrați, egală cu oceia a Italiei, cu o populație de 21.452.000 locuitori. Pământurile agricole reprezentau o întindere de 145.000 kilometri patrați, pe care trăia clasa țărănească, adică, 80% din populația țării.

Recensământul general făcut în 1930 ne arată o populație rurală de 14.420.000 de locuitori din care 12.489.700 trăiau numai din exploatarea pământului.

Agricultura punea în valoare 62,23 % din teritoriul țării. Restul era ocupat de păduri. Până la 1940 exploatarea pământului se făcea în 3.280.000 de exploatări individuale, structura economiei agrare românești era aceia a micii proprietăți.

Principele Alexandru Ion Cuza a făcut prima reformă agrară în 1864, printr'o lovitură de Stat, a emancipat și a convertit în proprietari pe țăranii care până atunci erau șerbi, cu excepția "moșnenilor" și a "răzeșilor", clase de mici proprietari liberi care existau din secolul al XVII. S'a dat fiecăruia în proprietate un lot de 6,4 și 2 hectare, după numărul capetelor de vită pe care le aveau. Creșterea populației a dus la o nouă distribuire de pământuri în 1889, urmată de marea reformă agrară din 16 Decembrie 1918, făcută de regele Ferdinand, care a împărțit 92 % din pământul țării țăranilor și lăsând numai 8 % pentru marea proprietate. Pentru a atrage clasa țărănească la comunismul instaurat prin violență și înșelăciune la 23 August 1944 în România, partidul comunist a făcut cu mare vâlvă a treia reformă agrară, împărțind, la 25 Martie 1945, ceiace mai rămăsese din marea proprietate. Dar înșelăciunea a durat puțin. Ridicând ca

SOBIESKI SI PLAESII

"despăgubiri de războiu" toate vitele și materialul agricol al țării, sovieticii au făcut practic imposibil lucrul câmpului. Foamea a bântuit doi ani consecutiv, făcând mai multe sute de mii de victime. Comuniștii au acuzat pe țărani de sabotaj, ceiace a servit de pretext la un val de amenzi și impozite arbitrare, care depășeau valoarea bunurilor pe care le posedau. In această formă, adevărata intenție comunistă—colectivizarea pământurilor—li se părea dirigenților comuniști mai realizabilă. Dar nu a fost așa. Dragostea țăranului român de pământul care-i aparținea și îl lucra, a făcut imposibile toate intențiile în această direcție, și toată propaganda, planurile cincinale și exemplul vechilor ferme model ale Ministerului Agriculturii, n'au putut determina renunțarea la pământurile strămoșilor. Revoltându-se de fiecare dată când autoritățile comuniste căutau să le ia cu forța recoltele sau pământurile, au plătit cu viața lor cu miile această sfântă dragoste de pământ și până la sfârșit, au învins. După o luptă teribilă de zece ani, România este unica țară din spatele cortinei de fier în care comuniștii au fost obligați să renunțe la colectivizarea pământurilor și la instaurarea colhozurilor de tip sovietic.

Ca omagiu adus acestor țărani români, martiri ai luptei pentru libertatea pământurilor lor și al patriei românești, Comunitatea Românilor din Spania au organizat un stand de artezanie populară, prezentând ceiace este mai specific provinciilor și geniului creator al țăranului român.

Dorim în mod sincer ca pentru proxima expoziție internațională prezența acestei țări surori—din nou liberă și stăpână pe destinul său—să fie posibilă într'un pavilion propriu și definitiv, în care să fie prezentate bogățiile solului și al artei populare române."

CHEZ LES ROUMAINS EN EXIL

Les Roumains « libres », c'est-à-dire ceux qui ont quitté leur pays depuis que la Roumanie est devenue une république populaire, font parler d'eux en ce moment. Au début du mois, c'était le fameux procès de Berne qui a fait couler beaucoup d'encre. Quelques jours plus tard, c'était l'inauguration de leur important pavillon, à Madrid, dans le cadre de la IIIe Feria Internacional del Campo... A cette occasion trois figurines — on ne peut parler de timbres — ont été émises. Et avec elles, on a fabriqué le « souvenir » ci-contre...

(*l'Echo de la Timbrologie, Iunie* 1956.)

Mistuiți de dorul de acțiune pe planul propagandistic mai sunt mulți peste tot pe unde urgia comunistă a aruncat vița aceasta românească, resistentă, tenace, arsă de dragostea de glia străbună. Putem cita printre aceștia pe dl Lt. Colonel Mircea Petru despre care a mai fost vorba mai sus, tot grupul de Români strânși în societatea "N. Bălcescu" în Statele Unite, dl Matei Hojbotă în Canada, Constantin Cantacuzino la Madrid, etc., etc.

O mențiune aparte merită desigur dl Virgil Mihăilescu care la Freiburg, în Germania, a creat o adevărată minune-Biblioteca română din Freiburg-o vatră de cărți românești cum a fost numită, cărți necesare la întoarcerea în Țară și căutate spre a se documenta de toți cercetătorii străini. In luna Mai a fost organizată o săptămână românească la care, din nefericire, din motive ușor de bănuit, nu a putut nimeni participa din grupul "Carpații", și despre care, din lipsă de informații, nu putem aduce la cunoștința cititorilor noștri clipele desigur înălțătoare pe care le-au trăit cei ce au avut norocul să participe.

Totuși, cu toată sărăcia în care se sbat, "Carpații" au tipărit pentru Biblioteca din Freiburg o plachetă luând asupra ei jumătate din cheltuielile de tipărire.

Sobiesky și plăeșii! Povestea noastră de totdeauna. Suntem puțini și facem fapte ce fac lumea să creadă că suntem sute de mii, așa cum Sobiesky a crezut că se luptă cu o armată întreagă, când el se luptase cu... 9 plăeși!

In activitatea lor, Românii din exil ca și frații noștri din America, trebuie să aibă mereu în gând povestea transmisă de Neculcea: Sobiesky și plăeșii!

N. S. GOVORA

OAMENI, FAPTE SI IDEI

Idele lui Marte: Cezar si Boerebista

Citind lucrările lui Vasile Pârvan asupra civilizațiilor străvechi din regiunile carpato-dunărene, admirăm nu numai darul expunerii ci și vastitatea documentării și arta lui de a identifica marile curente de viață ale istoriei. Una din tainele mari ale istoriei este rolul exact al omului în determinarea direcției pe care o ia cursul istoriei. Mă întreb, adesea, care ar fi fost aspectul Europei dacă în Martie 44 Caius Iulius Cezar nu ar fi fost asasinat și ar fi declarat, cum îi era intenția, răsboiu lui Boerebista, cucerind Dacia așa cum cucerise deja Galia? Dacia fiind romanizată cu un secol și jumătate înainte de Traian, participând la viața romăna înainte ca primele simptome ale decadenței să se fi manifestat, sigur evoluția poporului dac ar fi fost cu totul alta.

Și mai este de pus o altă întrebare: dacă Boerebista ar fi învins pe Cezar? O conspirație a senatorilor romani și pumnalul lui Brutus au decis cursul istoriei poporului dac.

Pârvan în "Dacia" amintește în treacăt acest moment în care cumpăna istoriei oscila. Dacii nu erau, pentru imperiul roman vecini comozi. Incă de pe la sfârșitul secolului al II-a. Roma începuse să'și dee seamă că nu se putea avea liniște la frontiera Istrului. Și, atât timp cât Dacii au fost fărâmițați, nu constituiau o amenințare prea gravă pentru Roma, cu toate că stăpânirea acesteia în Balcani era necontenit turburată de incursiunile prădalnice ale neastâmpăratelor triburi Geto-dacice. Dar sub Boerebista s'a realizat unitatea Dacilor; ceva mai grav, Boerebista începuse să facă cuceriri. Iată ce spune Strabon: "în câțiva ani el a întemeiat un mare imperiu, impunând dominația getică aproape tuturor vecinilor; constituia o mare primejdie și pentru Romani dacă ținem seama că trecea Dunărea fără să se teamă de nimeni și pustia Tracia până în Macedonia și Ilyria; iar Celții, cari se amestecaseră cu Tracii și Ilyrii, fură nimiciți, tot așa precum suprimă pe Boiii cari aveau pe Cristasiros ca rege și pe Tauriscí".

După ce citează acest fragment din Strabon, Pârvan continuă: "In acelaș timp, Boerebista încerca să'și asigure posesiunea tuturor cuceririlor sale printr'o lovitură diplomatică foarte dibace: el oferea lui Pompeiu sprijin împotriva lui Cezar; trimisul său, grecul Acornion din Dionysopolis, era primit la 48 înainte de Cristos de către Pompei lângă Heraclea Lyncestis. Insemnătatea actului lui Boerebista nu'i scăpă lui Cezar. Chiar după victoria acestuia împotriva lui Pompei, el nu renunță la ideia de a face răsboiu Dacilor. In anul 44 începuse concentrarea trupelor sale în Orient, când fu asasinat". Ca și când destinul Romei era fixat, a fost ucis și Buerebista, iar conspiratorii și-au împărțit între ei marele imperiu întemeiat de regele geto-dac.

Reciteam aceste pagini din Pârvan într'o zi din luna Martie și m'am lăsat dus de gând spre acel moment decisiv în istoria Dacilor ca și în istoria Europei. René Grousset în "Figures de Proue" intitulează un capitol "Caesar et le destin de l'Occident", când ar fi fost mai potrivit "Caesar și destinul Europei".

Cezar, acest seducător al femeilor ca și al mulțimilor, a avut dealungul secolelor o proecție așa de măreață, încât politicianul fără scrupule s'a estompat. In timpul lui Carlomagno și până în timpul Renașterii, Cezar reprezenta tipul ideal al omului de Stat, o figură semidivină. Dacă ar fi fost creștin, ar fi fost proclamat patron al Europei. Felul cum era privit, sau mai exact cum se proecta Cezar, în conștiința omului din Evul-mediu, îl găsim în Dante: cei cari suferă în infern cele mai înspăimântătoare pedepse sunt: Iuda Iscariotul, Brutus și Casio.

In epoca Renașterii a început, datorită eruditților, să fie reabilitat Brutus în dauna lui Cezar, fiind socotit un martir al libertății, un tiranicid care a suprimat pe dictator. Această interpretare dată Idelor lui Marte—Brutus conturându-se ca ultimul dintre Romanii credincioși tradiției republicane—o vom găsi și în tragedia lui Shakespeare. Marele istoric Mommsen—iar în zile noastre istoricul Carcopino— dau o altă interpretare lui Cezar: lichidatorul unei republici care cu vechea ei Constituție politică nu mai corespundea nouilor dimensiuni ale Statului. Fața de anarhia Senatului, lipsa de patriotism a partidelor, corupția senatorilor, pentru salvarea Statului, Cezar ca interpret fidel al unei noui faze în istoria Romei, a impus bazele unui guvern stabil și puternic. Joseph Carcopino a definit admirabil opera lui Cezar: el a întemeiat primul Stat totalitar.

Anarhia republicei romane a început cu Tiberiu Gracus care și-a dat seama ce tristă realitate se ascundea sub sonora formulă: Senatus Populusque Romanus. Tiberiu Gracus a văzut situația Romanilor cari își dădeau viața pentru mărirea Romei iar rezultatul era cum a spus într'un discurs primul agitator al masselor romane: "luptă și mor numai pentru a spori bogăția și luxul celor bogați; li se spune stăpânii lumii și nu au o palmă de pământ". "Animalele sălbatice ale Italiei au vizuinile lor în care să se adăpostească; și acelor bravi cari își varsă sângele pentru cauza Patriei nu le mai rămâne, când se întorc de la luptă, decât lumina și aerul. Fără casă, fără cămin, merg rătăcind ca cerșetorii cu femeea și copiii lor". Se cunoștea că venalitatea împingea pe senatorii romani să sacrifice, cu inimă ușoară, chiar interesele superioare ale Statului. René Grousset, referindu-se la partidele politice ale republicei romane, scrie: "exemplele anti-patriotismului partidelor romane—cele pe care noi le numim de dreapta sau cele pe care le numim de stânga—abundă; nici unul nu stă la îndoială, în plin răsboiu, să facă jocul inamicului și câte odată să pactizeze pe față cu el. Printre oligarhi se găseau senatori cari, multă vreme, au salvat pe Jugurtha; Sylla menajând pe Mitridate în loc de Lucullus și ca să nu colaboreze cu democratul Fimbria îl lasă pe Mitridate să scape. Caton a luat contra lui Cezar apărarea Galilor și Germanilor, propunând chiar să le predee pe Cezar ca provocator de răsboiu. Printre democrați, Sertorius, se aliază oficial cu Mitridate și îi lasă o parte din Asia Mică; pompeianul Labienus îndeamnă pe Parți să năvălească Asia romană, etc. Iți face impresia că, după cum un partid sau altul este la putere, patriotismul devine o chestie de dreapta sau de stânga".

Această pierdere a simțului de disciplină națională precum și anarhizarea morală a partidelor au preparat climatul necesar apariției dictatorului. Maurice Barrés a găsit o formulă potrivită situațiilor analoge: a cezariza evenimentele. Când sectarismul politic—întunecând dreapta judecată—împinge partidele la acte de flagrant anti-patriotism, inconștient ele sapă mormântul libertății și fac inevitabilă instaurarea dictaturii. Cezar este replica dată anahiei morale a Statului.

De la 134 în. C., când Tiberiu Gracus s'a prezentat candidat pentru a fi ales tribun, a început marea criză a republicei romane, o criză care nu a luat sfârșit decât în anul 31 în. Cr. cu victoria lui Octavian August de la Actium asupra lui Antoniu, și când s'a instaurat definitiv imperiul.

Prima Constituție a Romei antice reprezenta un tot armonic, cu o uniformitate de tendinți, fiind de esență pur aristocratică. Prin instituirea Tribunatului, a comițiilor pe triburi și prin atribuirea acestora, la început numai a Justiției politice, iar mai târziu a puterii legislative și a tuturot chestiunilor publice în afară de alegerea magistraților, natura Constituției romane a fost complect denaturată. Mai rămăseseră numai aparențele vechei Constituții, esența dispăruse, cu toate că Senatul roman continua să aibă mari prerogative. Elementul plebeian a obținut în cursul vremei o preponderanță aproape decisivă, astfel că aristocrația, spre a se menține, a fost obligată să plătească plebei rușinosul tribut al demagogiei.

In timpul lui Scipio-Africanul, marele istoric Polyb având deprinderea specifică Grecilor de a judeca situațiile în lumina teoriilor politice, precum și bazat pe experiența patriei lui în urma atâtor revoluții, a prevăzut că republica romană va pieri din cauza ambiției neînfrânate a celor mari și din cauza excesului de putere al tribunilor și al poporului.

Tiberiu Gracus, nepotul lui Scipio-Africanul, care își dăduse seama de procesul unei crize de structură a republicei romane, a vroit să remedieze răul manifest prin restituirea domeniului public a pământurilor aparținând republicei, uzurpate de senatori și să redistribuie aceste pământuri plebeenilor săraci. Scăzând bogătia prea mare și fără titlu legitim a celor mari, reconstituind clasa mijlocie a micilor proprietari cari luptau cu curaj în rândurile armatei, votau cu independență în comiții și fuseseră, până atunci, nervul puterii și al libertății în Roma, s'ar fi evitat convulsiunile de mai târziu. Dar senatorii romani se vedeau, prin legile agrare preconizate de Tiberiu Gracus, amenințați în posesia proprietăților Statului pe care și le atribuiseră fără nici un drept și rezistența lor a mers până la asasinarea tribunului turburător al posesiilor lor.

Nepunerea în aplicare a legilor agrare ale fraților Gracus (zece ani după asasinarea lui Tiberiu, fratele lui, Caius a încercat să aducă aceeas schimbare în structura social-politică a republicei) a zădărnicit restaurarea ve-

(*Urmează pagina* 20.)

Idele lui Marte

chei classe mijlocii. Consecinţele acestei rezistenţe mioape a Senatorilor romani au fost fatale pentru libertate. Cu o repeziciune mereu sporită s'a adâncit prăpastia de mizerie care separa mulţimea proletară de restrânsul număr format de classa patricienilor şi a nobililor, a celor cari luau în arendă încasarea impozitelor şi a bancherilor. Această minoritate solidară, garantându-şi impunitatea jafurilor, îşi împărţeau tot ce prădau în Italia şi în ţările cucerite.

Romanii aparţinând classei mijlocii fiind săraciţi, neputând să mai reziste cametei şi concurenţii grâului care venia la Roma din provinciile cucerite, îşi părăseau pământurile şi îngroşau rândurile proletariatului. Şi ceace a stimulat acest exod al classei mijlocii, era distribuirea gratuită de grâu într'o cantitate care ajungea să îndestuleze o familie proletară timp de cinci-şase luni.

De la moartea fraţilor Gracus (Caius a murit la 121) şi până la intrarea lui Sylla în Roma, anul 82 în. Cr., viaţa publică a cunoscut descompunerea autorităţii sub asalturile unei demagogii neruşinate. Un Senat aşa de corupt încât Jugurtha a spus, eşind din Roma: "cetate de vânzare, îţi trebue doar un cumpărător", o plebe care se oferea cu uşurinţa unei prostituate primului demagog mai îndrăsneţ, o slăbire generală a ceace formase forţa intimă a Romei, simţul de disciplină statală. Partidul democrat îşi găsise în Marius şeful; învingătorul lui Jugurtha, al Cimbrilor şi al Teutonilor era un militar de mari însuşiri, dar lipsit complect de inteligenţă şi cultură politică, necesare conducătorului unui partid politic. Ignorant, sanguinar şi beţiv, Marius a reuşit, prin excesele lui, să intensifice anarhia şi să reabiliteze chiar Senatul roman.

Excesele lui Marius, lipsa de program şi de concepţie statală a partidului democrat au impus, ca o necesitate, reacţiunea lui Sylla. In acea epocă aşa de agitată a Romei, Sylla nu aducea în viaţa publică o ambiţie personală; avea într'un grad neobicinuit în acea vreme, simţul demnităţii şi al importanţei pe care o representa numele ROMA; în toate acţiunile lui avea în vedere interesul Statului asupra oricărui interes fie de partid, fie personal. Pe cât a fost Cezar de egocentric, subordonând totul ambiţiei personale, pe atât a fost Sylla dominat de interesul suprem al Romei. Sylla avea o convingere reală, profundă de importanţa supremă a Statului roman, căruia nu admitea să i se opună interesul separat al nici unui individ; i se părea o simplă farsă respectul pentru inexistenta valoare a cetăţeanului roman luat izolat. El representa o sinteză stranie a virtuţilor vechiului om politic roman, cu viciile pe care Roma le adoptase din Orientul elenizat. Când a jefuit Atena, Sylla a avut grijă să'şi umple lăzile nu numai cu aur ci şi cu operile filozofilor greci, deasemenea luând cu el şi tratatul lui Platon asupra guvernării, precum şi POLITICA lui Aristotel. Era aşa de cunoscător al limbii greceşti încât şi-a scris "Comentarile" în limba greacă. Spre a se vedea dominaţia spiritului grec şi al prestigiului exercitat de cultura greacă, este util să amintim că Sylla şi-a dedicat "Comentariile", terminate cu două zile înaintea morţii, lui Lucullus care deasemenea şi-a scris în limba greacă memorialul "Răsboiul din Italia".

Din nefericire, aceste două memorii s'au pierdut.

Era lui Sylla contra democraţiei a fortificat-o găsind justificarile filozofice în Platon. Se ştie ce drepturi teribile atribuia Platon reformatorului filozof şi de preţul pe care îl avea pentru mulţimi, găsind idealul conducerii într'un bun tiran ajutat de un legislator capabil. Ceva din această concepţie o vom regăsi, mai târziu, în epoca absolutismului luminat (secolul al XVIII-a). Sylla nu mai avea nici un respect faţă de formele constituţionale, devenite, datorite demagogiei, fără nici o valoare.

In fruntea unei armate de 30.000 de oameni, Sylla a intrat în Roma; rupând cu cele mai sacre tradiţii ale Romei antice, a făcut din Forul roman lagărul legiunilor armate. Era pentru prima dată când se profana Forul roman. Sylla nu era un ambiţios vulgar care îşi acoperă pasiunea de putere cu masca binelui public; el vroia sincer reforma Statului prin restaurarea. Constituţiei romane pe vechea ei bază oligarhică, adică să transfere suveranitatea Statului de la popor la Senat. Nici o lege, conform nouei Constituţii a lui Sylla, nu mai putea fi propusă comiţiilor fără aprobarea Senatului. Puterea tribunilor a fost anulată prin aceste noui norme constituţionale; ceva mai mult, chiar Tribunatul a fost integrat Senatului: nimeni nu putea fi ales tribun dacă nu era Senator. Sylla a respectat egalitatea civilă şi politică, şi nu s'a atins de sistemul de elecţiune, nici de egala admitere a tuturor cetăţenilor romani în funcţiile publice şi sacerdotale. A respectat legile care autorizau apelul la popor împotriva condamnărilor pronunţate de magistraţi, ceace îngăduia acuzaţia publică a magistraţilor în caz de abuz. In fond, Sylla vroia să restaureze autoritatea fără să distrugă libertatea. Dar nu mai puţin, reforma constituţională a lui Sylla era o violentă reacţiune contra întregei evoluţii social-politice din cursul ultimelor trei secole. Această încercare de a repune suveranitatea Statului sub egida aristocraţiei având ca cea mai înaltă expresie Senatul, s'a dovenit neviabilă. Dacă monopolul puterii deţinut de tribun era un pericol, egal pericol însemna să se atribuie acelaş monopol Senatului. Putea oare, noua Constituţie să îndrepte viciile aristocraţiei, să tămăduiască corupţia senatorilor, a căror venalitate era celebră?

Juraţii pentru judecarea funcţionarilor publici necinstiţi se recrutau din rândurile senatorilor; nemai având a se teme de controlul tribunilor, scandalul corupţiei senatorilor a depăşit tot ce putea să îngădue o societate excesiv de tolerantă: condamnarea sau achitarea nu mai erau decât o chestiune de bani. Juraţii se vindeau şi acuzatorului şi acuzatului, sentinţa fiind în funcţie de cine dădea mai mult.

Provinciile au căzut pradă jafului senatorilor. Sylla şi-a dat seama, ca şi fraţii Gracus, de răul organic de care sufere Roma: distrugerea classei mijlocii, desvoltarea inorganică a unui proletariat urban alcătuit din declasaţi, ceace punea Roma în această fatală alternativa: dominaţia fără control a unei oligarhii hrăpăreţe şi nesăţioase sau dominaţia unei oarbe impetuozităţi devastatoare a plebei fără nici o disciplină politică şi cu atât mai puţin morală.

Sylla cunoştea îndreptăţita preferinţă acordată de gânditorii politici greci classei mijlocii şi împărtăşea această părere în ceace priveşte rolul de element de echilibru al classei mijlocii. Iată de ce, în reforma constituţională, ca şi în măsurile practice (distribuirea de pământuri veteranilor prin parcelarea proprietăţilor confiscate de la bogaţii proscrişi, dând astfel aşezare la 47 de legiuni, liberarea a 10.000 de sclavi pe cari i-a făcut proprietari) reese atenţia dată classei mijlocii. El se mândrea de aceste realizări: restabilise în câmpiile Italiei agricultori liberi a căror dispariţie o deplansese fraţii Gracus, încercând şi ei să o remedieze.

Sylla a făcut prima Constituţie bine concepută, logică pe care a cunoscut-o Roma; în materie de Drept public, până la el, Romanii practicau un fel de empirism organizator, asemănător, în vremea noastră, practicei constituţionale engleze. Familiarizat cu subtilităţile gândirii politice greceşti, el a dovedit o inegalată ingeniozitate schimbând esenţialul în timp ce lăsa intacte aparenţele de până atunci. Dar Constituţia lui Sylla era potrivită guvernării unei cetăţi, nu a unui imperiu. Mecanismul constituţional, aşa de abil construit, necesita ca resortul principal, Senatul roman, să fi fost atât de puternic încât să pună în mişcare toate rotiţele constituţionale. Din nefericire, senatorii romani erau lipsiţi de curaj, de principere, de idealism şi de patriotism. Senatul roman nu era străbătut de un sentiment al răspunderii mai ridicat decât al plebei romane.

Cât a trăit Sylla maşina constituţională a funcţionat; după moartea lui toată construcţia care era destinată să redee republicei romane virtuţile Romei din epoca răsboaielor punice, a căzut în desuetudine. Pompei, fost locotenent al lui Sylla, a restabilit autoritatea tribunatului, a redat suveranitatea masselor populare şi demagogia a făcut să alunece, pe o pantă naturală, această suveranitate din mâna masselor în aceea a unui singur om.

Opera de reformă constituţională a fost designată de istoricii francezi Radot, Carcopino ca o "monarhie neisbutită". René Grousset crede că în programul de reformă al lui Sylla, cu toate că a utilizat o ideologie contrarie, a fost realizat Cezar. "Restaurarea senatorială" nu a remediat instabilitatea puterii centrale, care nu putea concilia magistraturille anuale cu un minimum de continuitate şi înălţime de vederi cerute de guvernarea unui mariu imperiu. Senatul era anchilozat ca concepţie politică, de o imoralitate abjectă, iar egoismul miop al senatorilor a împins la cezarism. Istoricul Carcopino judecă aspru Senatul care a tratat în inamici publici pe singurii republicani capabili să salveze Republica. Guvernarea lui Caius Gracus a fost considerată ca o primă schiţă a cezarismului. In realitate, regimul pe care l-a visat ultimul şi cel mai mare dintre Gracus, "acela în care sabia rămânea în umbră", ar fi garantat prosperitatea şi mărirea Romei, evitând pe Cezar".

Dacă Sylla a dovedit că nu era stăpânit de ambiţie personală, ci numai de dorinţa de a restaura ideia de autoritate şi de a smulge libertatea din prostituarea demagogică — în anul 79 în. Cr. el a părăsit dictatura după ce i s'au aprobat toate dispoziţiile constituţionale şi s'a retras în viaţa privată — Cezar, în schimb, reprezintă în istorie o ambiţie temerară servită de una dintre cele mai complecte inteligenţi politice. Prin lipsa oricărei frâne morale era malădios, un temperament rece, judecând situaţiile fără nici o pasiune, genial oportunist, un model pentru desăvârşita artă de a şi face publicitate, mânuitor al mulţimilor, aristocrat rafinat şi demagog, Cezar a luptat şi a cucerit puterea nu pentru un partid, sau o classă socială, ci numai pentru el. Roma a fost pentru Cezar un simplu vehicul al ambiţiei lui, cum a fost Franţa pentru Napoleón.

In Roma era cunoscut pentru viaţa lui de sybarit, cheltuind înzecit decât îi era venitul, făcând necontenit datorii, înmulţind aventurile amoroase de ajunsese faimos. Când a intrat triumfător în Roma, veteranii legiunilor cu care cucerise Galia cântau un neruşinat cântec care avea un refren: "Urbani, servate uxores; calvum moechum aducimus". (Cetăţeni, încătăramaţi-vă femeile, noi vă aducem seducătorul chel.)

Era cauza divorţurilor din lumea elegantă; un senator bătrân, Curion, într'unul din discursurile lui l-a numit "omnium mulierum virum". Citind pe Suetoniu ne dăm seama nu numai de neobosela lui Cezar în sportul erotic, ci şi de climatul moral al Romei. Acest desfrânat al voluptăţilor era, totuş, sobru la mâncare şi băutură. Romanii erau şi mari mâncăi dar şi mai mari băutori. Cum spune Suetoniu despre Cezar: "el era unicul dintre inamicii Constituţiei care nu se găsea beat în momentul când a fost distrusă". In afară de aceasta nu cunoştea nici o măsură: până la vârsta de 24 de ani îşi cheltuise toată averea. In momentul când a fost ales Questor, datora 1300 de taleri, sumă importantă în acea vreme şi datoriile se acumulau. Era în solda lui Crasus; capacitatea lui Cezar de a risipi banii speriase chiar pe multimilionarul Romei, aşa după cum îl intimidase încrederea pe care o avea Cezar în destinul lui. Fusese numit edil în spectacolele oferite spre a încânta mulţimea, şi 320 perechi de gladiatori au murit, spre desfătarea lui Cezar. Cheltuia nebuneşte ca să organizeze procesiuni, spectacole, banchete gratuite, formă demagogică de a răsfăţa plebea Romei. Dar această grijă de a cuceri admiraţia şi fidelitatea masselor nu-l împiedica să dee vieţii lui luxoase tot rafinamentul şi toată eleganţa. Colecţiona mobile, strângea cu pricepere opere de artă greceşti, pietre preţioase, vase de aur lucrate în Orient, bijuterii etrusce sau egipţiene; sclavii lui erau cei mai stilizaţi, dacă nu de o distinsă cultură. Era arbitrul eleganţei în Roma şi gesturile lui stârneau uimirea şi admiraţia.

Işi construise o vilă luxoasă în Aricia, dar când a fost terminată, i s'a părut că în architectura casei ceva nu corespundea intenţiei lui şi a pus să fie dărâmată până în temelii. Era în epoca când era copleşit de datorii. Unei prietene i-a dăruit o perlă pe care o cumpărase cu 6 milioane de sesterţi, cam 250.000 dolari din vremea noastră. Acest aristocrat sceptic, cu o voinţă de fer, o inteligenţă excepţională, se situase dincolo de bine şi de rău; între libertinii Romei era cel mai renumit.

Aparţinea familiei Iulia, una din cele mai antice familii, care a dat o serie de consuli şi pretori. In epoca lui Sylla exista un Cayus Cesar, orator de mare prestigiu, iar în anul 90 în. Cr. Lucius Cesar a dat numele lui legii prin care se concedea cetăţenia Italienilor. Familia Iulia aparţinea, cum era firesc la o familie aşa de veche, partidului optimaţilor; sub Cinna au fost omorâţi trei membri ai familiei; este ciudat, însă, că tatăl lui Cezar — Cayus — să fie un dizident al familiei, susţinând pe democraţi. La 83, când Sylla s'a întors în Roma şi a făcut sângeroasele lui epuraţii, Cezar avea numai 19 ani; era nepotul lui Marius şi căsătorit cu fata lui Cinna. Sylla i-a cerut să divorţeze, condiţie indispensabilă spre a convinge pe stăpânul Romei că a rupt-o cu democraţii şi că s'a integrat tradiţiei optimale a familiei. Cezar a refuzat, nu din cauza marei iubiri pentru soţia lui, ci dintr'un sentiment de mândrie. Mai târziu s'a atribuit lui Sylla aceste cuvinte: "în acest băiat desfrânat este lemn pentru mai mulţi Marius". Este de presupus că le-a născocit chiar Cezar în interes de propagandă.

Răsbit de datorii, s'a decis să se aventureze în politică — fiind mijlocul cel mai sigur să le acopere — şi a organizat bande armate cu care teroriza adversarii politici. In toate turburările din 67 şi 66 în. Cr. Cezar a fost alături de Gabinus şi de Manliu. A fost amestecat în complotul lui Catilina din anul 66. Dacă complotul ar fi isbutit, Cezar şi Catilina şi-ar fi unit partizenii spre a impune pe Crasus dictator, iar Cezar ar fi fost primul lui colaborator.

René Grousset a găsit o formulă care să sintetizeze această epocă din cariera lui Cezar: "Catilina călare care într'o zi a trecut Rubiconul", aşa cum Taine a definit pe Napoleon Bonaparte: "Robespierre à cheval".

In timp ce Catilina lucra — fiind sigur de succes — pe faţă, declarându-se gata să dărâme toată structura constituţională a Romei, adică să facă în sens invers operaţia lui Sylla, Cezar lucid, sobru, lipsit de pasiuni a participat suficient în acel complot astfel ca să'şi asigure toate drepturile în caz de reuşită, dar nu atât încât să fie implicat în proces. Continua să fie prezent în Senat, pe când Catilina se găsea în luptă deschisă cu Senatul. Legăturile lui cu Catilina erau mai notorii decât legăturile lui Crasus cu Catilina, iar Caton nu înceta atacurile contra lui Cezar. Intr'o zi, în plină şedinţă, un uşier îi aduce lui Cezar o tablă cerută — aşa se făcea corespondenţa în acea vreme —, Caton s'a ridicat şi a denunţat Senatului: "Priviţi, Cezar îndrăzneşte să continue corespondenţa cu Catilina şi totuş participă la desbaterile Senatului". Cezar, fără să se arate impresionat de acest atac, l-a întrebat pe neînduplecatul lui adversar: "Caton, decă vrei îţi dau să citeşti Senatului conţinutul acestei corespondenţe pe care am primit-o". Şi i-a înmânat tăbliţa cerută. Caton a citit-o cu aviditate şi când a terminat-o a avârlit tăbliţa, strigând "Neruşinatule". Cezar a râs satisfăcut: era o invitaţie de la sora lui Caton, mama lui Brutus, şi amanta lui Cezar. Se explică acea exclamaţie "Et tu mi fili Brutus" când acesta a înfipt pumnalul în dictator.

Descoperirea complotului lui Catilina, acţiunea energică de represiune a lui Cezar, nu au înlăturat evoluţia fatală a procesului de descompunere al instituţiilor republicei, grăbind desnodământul: instaurarea regimului autoritar, imperiul. Triumviratul nu a fost decât o etapă; moartea lui Crasus în răsboiul contra Parţilor a simplificat problema: Cezar sau Pompei. Nu se putea un contrast mai isbitor între aceşti doi oameni; viaţa intimă a lui Pompei era demnă, echilibrată, în stilul vechilor timpuri ale Republicei romane. Şi ceace era rar în epoca de decadenţă a Republicei, Pompei era corect, dezinteresat, respectuos faţă de structura constituţională a Romei. Plutarc îl defineşte astfel: "era în Roma omul care cerea cu greutate ceva şi da fără să întârzie". O trăsătură şi mai caracteristică în acele vremuri aspre, era blând, de o umană înţelegere nu numai cu Romanii ci şi cu străinii şi chiar cu inamicii lui. Dintre toţi cuceritorii romani, Pompei, faţă de învinşi, s'a arătat just, milos şi plin de moderaţie. Dar tocmai aceste calităţi morale îl destinau înfrângerii în lupta cu Cezar pentru imperiu. Cruzimile lui Cezar în Galia le povesteşte chiar el în acele "Comentarios de bello galico": sunt cruzimi care înspăimântă, executate fără nici un resentiment sau inspirate de vre'o pasiune explicabilă în focul luptei, ci numai din rece calcul politic. A lăsat Galia aşa de bine aservită încât în timpul războiului civil, triburile galice cunoscute prin neastâmpărul lor gata de insurecţie nu au făcut nici o încercare serioasă de a se libera. Şi cu atât mai semnificativă este pasivitatea Galilor cu cât garnizoanele romane erau cu totul reduse, astfel că o revoltă generalizată ar fi anulat toată opera lui Cezar. Represiunile executate de Cezar creiaseră sentimentul unei sigure înfrângeri în cazul provocării de insurecţii. Dacă n'ar fi fost decât oribila măcelărire a 430.000 de Usipeti şi Teuctoni şi ar fi deajuns ca să ne dea măsura violenţii romane şi să justifice intimidarea triburilor galice.

Spre complectarea portretului moral al lui Cezar avem atitudinea lui faţă de Vercingetorix, ţinut prizonier în lanţuri timp de şase ani numai ca să-l poată aduce înaintea carului de triumf, după care a fost executat.

Dar criteriile morale sunt oare valabile în politică sau numai succesul justifică mijloacele folosite? In orice caz, Cezar şi-a dat în Galia măsura geniului militar şi politic: nu s'a lăsat niciodată prizonier al unui sistem fie politic, fie de tactică militară; necesităţile momentului îi inspirau hotărârile. O altă trăsătură a lui Cezar: vroia să fie informat cât mai exact asupra situaţiei adversarului, spre a practica ceace am putea numi riscul calculat. Evident că şi norocul l-a servit. Să ne închipuim că Vergingetorix ar fi întârziat cu doi ani răscoala Galilor, adică în loc să fie în anul 52 în. Cr. ar fi isbucnit în 50, în timpul rupturei dintre Cezar şi Pompei (Senatul era solidar cu Pompei), declaraţia de răsboiu civil făţişă a partidului optimaţilor l-ar fi pus în imposibilitate să'şi concentreze legiunile şi să treacă Rubiconul. Campania din Galia i-a dat lui Cezar nu numai un imens prestigiu, ci şi o siguranţă în comandamentul militar; a practicat mobilitatea forţelor prin marşuri forţate ca să atace inamicul înainte ca să aibă timp să se concentreze. Cele învăţate în timpul campaniei din Galia le-a aplicat în lupta contra lui Pompei şi contra Senatului. Bătălia de la Farsalia (48 în. Cr.) l-a făcut stăpânul lumei.

Temerarul strateg politic a pus bazele unei noui organizări a Statului: imperiul roman a luat locul Romei. Avea o concepţie clară asupra organizării Statului şi, ca unul dintre agitatori care turburase de atâtea ori ordinea, şi-a dat seama de nevoia instaurării ideii de autoritate, aşa de grav compromisă de bandele armate ale lui Clodius sau Milone. Creiarea unui praefectus urbi, având sub comanda lui cohorte armate, asigura eficienţa poliţiei şi înzestra regimul cu forţe necesare spre a strivi orice încercare de dezordine. Şi toate măsurile luate de Cezar n'au fost decât premizele sistemului de centralizare a autorităţii, sistem realizat şi desăvârşit de August.

In "Crizele în istorie" Burckhardt rezumă astfel rolul lui Cezar în creiarea instituţiei imperiului care "era într'adevăr pacea, cu o mare siguranţă faţă de mişcările interne". Aristocraţia era menţinută permanent într'un fel de asediu "de proprii ei membrii ruinaţi, cum a fost

(*Urmează pagina 21.*)

Idele lui Marte

Catilina. Apare însă Cezar şi salvează Roma, cu uzurparea lui, de toţi Catilina prezenţi şi viitori".

Cezar era mai în măsură ca oricare alt Roman să cunoască punctele slabe ale Romei, care pierdea din vigoarea patriotică pe măsură ce imperiul se realiza. Izvorul acelei admirabile energii romane se secătuia, în locul devotamentului către Cetate apăreau tendinţele cosmopolite, scepticismul. Cu toate că Roma absorbise atâtea popoare: Ibericii, Galii, Numizii, Sirienii, Egiptienii, imperiul Parţilor, iar Germani care o îngrijorase multă vreme nu mai reprezentau decât triburi învrăjbite, se găsea în faţa unei serioase ameninţari care era regatul geto-dacic, creiat de Buerebista. Informat ca totdeauna, Cezar şi-a dat seama că toate cuceririle romane puteau fi repuse în discuţie dacă nu sfărâma din vreme puternicul regat geto-dacic. Pentru un calculator rece, cum era Cezar, nu aventura îi ispitia ca să declare răsboiul, ci logica politicei orientale pe care o ducea.

Imperiul roman, pentru a nu întrerupe procesul de integrare al popoarelor cucerite, avea nevoe ca să nu existe nici un Stat puternic la una din frontierele lui, Stat care ar fi putut deveni un centru de atracţie şi, eventual, să poată ralia pe cei refractari romanizării. Faptul că Buerebista oferise sprijin lui Pompei, adică întrezărise posibilitatea de a se amesteca în afacerile interne ale Romei, i-a arătat lui Cezar şi valoarea politică a regelui geto-dac şi pericolul pe care îl constituia pentru siguranţa imperiului. Cucerirea Daciei devenea, deci, o măsură de apărare.

Dacă în ziua de 13 Martie 44 în Cr. pumnalui lui Brutus n'ar fi pus capăt carierii lui Cezar, războiul ar fi fost declarat lui Buerebista şi Roma ar fi avut una din cele mai grele campanii. Este de presupus că superioritatea technică ar fi fost de partea Romanilor, dar superioritatea morală a Geto-dacilor ar fi îngreunat campania lui Cezar. In cazul când Buerebista ar fi fost învingător s'ar fi produs o dislocare a imperiului roman şi cine ştie care ar fi fost cursul istoriei Europei. Iar dacă Cezar, cum este de presupus, ar fi cucerit Dacia, Geto-dacii intrau în circuitul vieţii romane cu 40 de ani înainte de Cristos, adică romanizarea s'ar fi făcut cu 150 de ani înainte de Traian.

Toată istoria noastră ar fi luat alt aspect. O Dacie integrată imperiului român de la fundarea lui, ar fi fost organizată mult mai puternic şi devenit un bastion poate chiar invincibil, s'ar fi opus năvălirilor barbare. In orice caz, nu s'ar fi mai produs părăsirea Daciei sub Aurelian...

Idele lui Marte, pumnalul lui Brutus au schimbat integral evoluţia imperiului roman.

O tainică logică a istoriei a decis ca imediat după asasinarea lui Cezar să se producă o conspiraţie contra lui Buerebista, în care şi-a găsit şi el moartea.

Idele lui Marte...

P. Ş.

Un pictor roman care n'a vazut Romania: Florita Macedonski

Acum câteva zile si-a deschis, în Palma de Mallorca, cea de a doua expoziţie personală o foarte tânără pictoriţă româncă: Florita Macedonski. O fetiţă încă aproape, care dovedeşte însă în pictura ei o surprinzătoare maturitate şi o putere de expresie rar întâlnită la femei. Tablourile ei nu lunecă niciodată spre acea suavitate feminină înclinată spre nehotărîre, dacă nu chiar spre dulcegărie. Dimpotrivă ele sunt construcţiile viguroase şi decise ale unui pictor care are ceva de spus şi care ştie să-şi înfăţ.şeze convingător mesagiul lui personal.

Florita nu expune nici peisagii, nici flori, ci numai portrete şi compoziţii. Nimic uşor, ci numai lucrări care deplin şi muncă serioasăcer talent îmbelşugat, meşteşug

Lucrările ei nu poartă nici o urmă din stângăciile începuturilor, ci par rodul unei personalităţi artistice deplin formate. Influenţa maestrului şi tatălui ei-Alexis Macedonski-abia străbate într'unele procedee technice, dar Florita ştie să le folosească pentru a exprima propriul ei temperament artistic.

Afară de această serioasă maturitate precoce, care n'are nimic deaface cu exhibiţiile copiilor-minune, ceeace surprinde pe un Român în această expoziţie, este şi aducerea-aminte de spiritualitatea artistică românească. Fetiţa aceasta firavă şi gingaşă s'a născut şi a trăit departe de ţara bunicului ei—poetul Macedonski—şi a străbunicilor ei de care e atât de mândră. N'a cunoscut nici pictura bisericilor din Bucovina, nici icoanele pe sticlă din Ardeal, nici sfinţii bisericii domneşti dela Curtea de Argeş, nici covoarele olteneşti şi basarabene. Şi totuşi în culoarea şi chiar în desemnul compoziţiilor ei, fie în cele cu teme religioase, fie şi în cele cu teme mitologice, străbate o mireazmă românească, o boare dela noi, venită pe tainice căi până în penelul Floritei.

In expoziţia ei mi-am adus aminte de scrisoarea lui Goga către Ana de Noailles, în care îi aducea aminte de strămoşii ei Brâncoveni. Şi strămoşii Floritei Macedonski străbat pe nevăzute poteci în pictura ei; dar nu-i nevoie să-i aducă nimeni aminte de ei, căci pictoriţa aceasta românca ce n'a văzut niciodată România, e mai conştient legată de ţară decât mulţi proaspeţi emigranti.

Am fi vrut să reproducem aici una din compoziţiile care dovedesc afirmaţiile noastre, dar lumina şi bucuria culorilor care caracterizează pictura Floritei Macedonski nu se lasă redate în negru. Portretul unei prietene spaniole, Cármen Baiget, pe care îl reproducem, ne poate da cel puţin dovada măestriei desemnului şi deplina eleganţă a liniilor mari.

Cu expoziţia aceasta Florita Macedonski dovedeşte că nu mai e "un pictor care promite" ci unul care s'a realizat deja şi-ceeace pe noi ne bucură mai mult-un pictor român şi poate chiar un mare pictor român.

Gr. M.

Eugen Dragutescu

Cunoscutul pictor Eugen Drăguţescu, despre care am mai avut ocazia să vorbim în gaginile acestei reviste, a expus ciclul lucrărilor intitulat "Perugia care lucrează", în sala Brufani din Perugia, între 9 şi 24 Iunie din acest an.

Pictorul Drăguţescu a expus 24 de lucrări şi a avut un desăvârşit succes. Altădată am arătat preţuirea de care se bucură compatriotul nostru în aprecierea criticilor de artă italieni. Şi acuma, cuvinte elogioase la adresa Dlui Drăguţescu au scris Carlo Vischia, Giovanni Cecchini, Averardo Montesperelli, Virgilio Coletti, Fausto Andreani, etc. Mai jos reproducem două din tablourile expuse, iar în corpul revistei altul.

NOTE PE MARGINEA CARTILOR

D. Murarasu: Istoria literaturii romane *

Cu cât trec anii, cu atât începem să ne topim în ceaţa uitării şi să ne aducem aminte ca în vis de multe din persoanele cu care am vorbit cândva, am legat prietenii, ne-am certat, etc. Profesorul D. Murăraşu, un excelent student al universităţii din Bucureşti şi doctor sorbonard merituos, era şi un poet de talent, traducător, căci ne-a dat pe Lucretius într'o fascinantă tălmăcire românească, model de traducere şi de simţ al limbii. Este unul dintre eminoscologii noştri de preţ, căci şi-a consacrat activitatea să ne dea la iveală pe marele nostru poet sub toate formele: om politic vizionar, pasionat după folclorul neamului, ziarist de frunte, cântăreţ în versuri populare, culegător de imagini înflorite din câmpul creaţiei poporului, pe care l-a cunoscut şi iubit ca nimeni altul. Lucrările lui D. Murăraşu asupra lui Eminescu, studiile făcute asupra manifestărilor lui diverse, înţelegerea fericită a poetului, tălmăcirea sufletului lui chinuit de viitorul Neamului nostru al cărui poet-profet era, toate acestea fac din Murăraşu nu numai un cercetător mare, dar un cunoscător rarisim al poetului Eminescu şi poeziei lui. Despre naţionalismul lui Eminescu s'a ocupat Murăraşu şi meritul editurii "Carpaţii" este colosal, că ni l-a predat în mână, căci cum spune în articolul consacrat acestei cărţi, dl Pamfil Şeicaru, Eminescu şi opera lui sunt îndreptarul viitoarei noastre vieţi, în viitoarea noastră Românie.

Prefaţa dlui Şeicaru este justă şi ţinem socoteală de ea, dar, mă gândesc la o istorie literară împărţită pe epoci şi scrisă de diverşi specialişti, cari nu s'ar putea înţelege între ei, sau, stilistic s'ar depăşi unul pe altul şi opera ar ieşi oarecum slăbănoagă. Poate fi scrisă de unul singur o istorie a literaturii, dar să fie scrisă fără zor, intenţii, obiectivă şi cu multă grijă pentru respectarea fizionomiei epocilor. Să revenim la D. Murăraşu, ca istoric literar.

Lucrarea aceasta a lui D. Murăraşu, este împărţită în două volume. Primul volum încadrează epocile unităţii noastre ca neam prin *ortodoxie, limbă* şi *conştiinţă*. Impărţirea este interesantă şi ne arată preocuparea autorului de a ne da o expunere clară a materialului.

Judicios explică şi Murăraşu, că noi, deşi latini, nu ne-am apropiat de Biserica Romei, de frica Ungurilor catolici şi a politicii lor faţă de noi (pag. 11). Teama de a nu fi înghiţiţi de Unguri politiceşte, ne-a împins, din instinct de conservare, spre Slavii meridionali-Sârbi şi Bulgari-ca împreună să ne ajutăm a resista propagandei catolice. Dar greşeşte şi Murăraşu când spune că Biserica Apusului, ar fi încercat nimicirea fiinţei noastre naţionale, a independenţei politice, spre a spulbera o vieaţă românească, etc. Probe contrarii sunt statele catolice Polonia şi Ungaria, cari au avut epoci de splendoare în istoria, lor, un trecut cultural măret, fără ca să fi pătimit de pe urma Bisericii ceva. Greşeşte iarăşi M. când mereu accentuiază că noi n'am avut conştiinţă naţională, ci doar "dor de libertate"". Tocmai "dorul de libertate" acesta ne împinge să credem într'o stare embrionară a conştiinţei naţionale. In mod inconştient am rezistat celor ce-au încercat să ne înghită, dar cu voinţa fermă de a trăi ca popor liber. Conştiinţa naţională se formează cu timpul, evolutiv, nu ne naştem cu ea, ci ne-o facem. De Sudslavi ne-a legat numai teama de a nu ne pierde ca popor, căci pentru noi, era primejdie mare şi valul turcesc din miazăzi, şi politica catolică de convertire a noastră, la care se mai adăogau intrigile maghiare, care se spărgeau în spinarea noastră, popor mic şi sărac. Limba paleoslavă, limba de cancelarie şi biserică, nu ne-au smintit limba noastră strămosească ce se făurea din doină şi caval şi solz de peşte şi care a trăit în munţi sau codri (exact ca acuma). Limba paleoslavă nu era înţeleasă nici măcar de bieţii preoţi care o bodogăneau cum puteau şi ei. Poporul nici atât nu pricepea ceva din ea. O importanţă a paleoslavei-credem noi-, aceea că prin ajutorul traducerilor ei ne-am apropiat de cultura bizantină (p. 14). In ce priveşte activitatea artistică, descoperirile dela Curtea de Argeş au demonstrat viu că o influenţă italiană, a Renaşterii, a avut loc înaintea celei bizantine (vezi Drăghiceanu, G. Brătianu, etc.). Pe urmă s'au înfiinţat pe lângă biserice şcoli de pictură naţională, desigur, cu maeştri influenţaţi de arta bizantină. Mişcarea husită a avut mare rol în introducerea limbii materne în biserică (Teoria lui N. Iorga) şi M. apără această teză şi el. Insă nu este de acord că autorităţile săseşti şi chiar ungureşti au ajutat-în scop de propagandă în favoarea luteranismului şi calvinismului-băneşte tipărirea traducerilor în limba română. De sigur că s'au făcut traducerile vechi ce le cunoaştem, în nordul Ardealului, prin ajutorul şi propaganda husiţilor ce fugea de rugul nimicitor, ca să-şi ducă mai departe credinţa lui Ion Huss, este singura explicare că s'au făcut şi găsit acolo (pag. 20).

M. dă importanţa cuvenită lui Coresi pentru traducerile făcute şi crearea unei

(*Urmează pagina* 22.)

Istoria literaturii romane

limbii literare, respectiv limba vorbită între Târgovişte şi Braşov.

Inceputurile istoriografiei şi călugării cari se ostenesu cu cronicile, cărţile populare sunt studiate cu logică, dar teoria "lipsei noastre de conştiinţă" (datină, neam, limbă) este o obsesie pentru M. Cu cât intrăm mai mult în epoca lui Matei Basarab şi Vasile Lupu, cu atât mai mult se convinge autorul de contrariul celor susţinute dârz.

Cronicarii Ureche, Miron Costin, Milescu, şi restul sunt zugrăviţi cu iubire şi admiraţie, la fel şi epocile de mărire culturală.

Ar fi trebuit să se spună că Dosoftei înseamnă un moment în poezia noastră fără tradiţie. El crează primele versuri inspirat din poezia populară.

Epoca lui Brâncoveanu atât de înfloritoare este bine caracterizată, deşi pentru voevodul martir nu prea are simpatie. Figura lui Neculce remarcabilă. Surprinde faptul că nu aminteşte nimic despre D. Cantemir, ca membru al Academiei prusiene din Berlin şi că învăţaţii Academiei i-au cerut un relatoriu despre Moldova, iar ca urmare va apărea faimoasa "Descriptio Moldaviae", opera istorică de mare informaţie valabilă în veci.

Citim cu plăcere la p. 128 ceva despre influenţa orientală asupra vieţii noastre. Proverbele cu care ne fălim uneori sau ne acuzăm anumite slăbiciuni. In special "Capul plecat de sabie nu-i tăiat", dar mai bine ar fi să se întipărească în sufletele noastre versurile marelui Bolintineanu: "Capul ce se pleacă sabia nu-l taie/Dar cu umilinţă lanţu-l încovoaie". Şi mai accentuiază M. că "acum au intrat în limba noastră şi înjurături murdare pe care şcoala şi educaţia dintr'o sută de ani n'au putut să le îndepărteze". Fără comentarii.

Un mare adevăr spune M. cu privire la epoca fanariotă. Cităm: "Domnia fanariotă nu e o epocă de umilire fiindcă domni străini ar fi vrut să ne grecizeze, ci fiindcă a oprit din mersul lor ideile marilor cronicari şi ale lui Cantemir, anemiind astfel puterea de rezistenţă spirituală a noastră ca naţiune".

Cu privire la literatura modernă ar fi de făcut unele mici remarcări. De pildă Ierăchiţă Văcărescu a tradus şi adaptat poezia lui Goethe "Gefunden" pentru "Intr'o grădină" a lui, Costache Conachi este primul spirit luminat care accentuiază necesitatea limbii şi culturii germane pentru educarea şi instrucţia poporului nostru, socotind-o serioasă şi solidă. Eliade Rădulescu este foarte bine prins în multiplele lui uriaşe acţiuni puse numai în serviciul neamului românesc. Iarăş meritorie observarea că Mumuleanu s'a preocupat de limbă şi cultură. Credem că o caracterizare mai amplă şi mai densă asupra lui Gr. Alexandrescu ar fi fost necesară, doar el este primul poet gânditor profund şi cu el începe meditaţia în literatura noastră. Ar fi fost foarte utilă o analiză asupra producţiei lui de maturitate, care-i deabia conturată. Iar asupra fabulelor s'ar fi putut scrie mai mult ,căci cum se vede istoria se repetă.

Lui C. Negruzzi îi atribuie rolul de premergător al unirii româneşti pe calea culturală. Adevărat. Incadrat întru totul programului "Daciei literare" este o mare figură a istoriei literare. Deasemeni cu mult simţ a prins şi descris începuturile grele ale teatrului nostru. Scriitorii au dus lupta culturală şi politică, numai pentru biruinţa românismului, nu pentru orgoliul personal. De remarcat că M. nu lasă nici un scriitor în pace până nu-i smulge din operă credinţa lui despre latinitatea noastră, limba, etc. Şi are astfel ocazia să închege un stufos capitol asupra preocupărilor de limba românească ale scriitorilor noştri.

Cea mai frumoasă caracterizare o face epocii culturale şi eroice în acelaş timp dintre 1840 şi 1866 unde descrie pleiada noastră de premergători în frunte cu M. Kogălniceanu Alecsandri, Russu, Negruzzi, Bălcescu şi alţii şi "Dacia literară" mutilată pe rând de cenzura muscălească (p. 234-46). Şi ce este de admirat că nu sunt nişte visători cari se îngroapă între letopiseţele neamului şi baladele populare, ca să scrie şi să compună... Nu. Toţi sunt preocupaţi în special de ridicarea vieţii ţăranului, animalizat, la rangul de om adevărat şi factor important în vieaţa Ţării. Premergătorii aceştia nu mai sunt scriitori, oameni politici, sunt apostolii ai Neamului.

Dă o deosebită atenţiune M. revistelor şi publicaţiilor apărute în jurul anului 1848. Kogălniceanu este o mare figură a Renaşterii noastre româneşti şi M. spune că: "El reprezintă în vieaţa neamului nostru o fericită naştere şi o fericită soartă. Inzestrat cu inteligenţă, cultură, dragoste de muncă organizată, nobleţă de suflet firesc reieşită din închinarea către un ideal, a avut şi împrejurările istorice prin care calităţile lui să iasă în evidenţă şi să capete valoare, încarnându-se în fapte". Şi mai departe: "Pentru Kogălniceanu naţiunea, întocmai ca un individ, îşi are o misiune de îndeplinit şi e răspunzătoare de vieaţa pe care o duce pe pământul moştenit dealungul generaţiilor". Până la apariţia lui Titu Maiorescu domină istoria neamului românesc şi intră în legenda poporului.

Acelaş lucru cu Vasile Alecsandri. Iubirea pentru ţărănimea nostră o scrie impresionant în prefaţa "Poeziilor populare", unde apare crezul lui sfânt pentru dragostea faţă de Neam. Despre Bălcescu spune M. că "Pentru el, ridicarea ţărănimii însemnează ridicarea statului român". Şi citează M. din Bălcescu: ... "vai de acele naţii, unde un mic număr de cetăţeni îşi întemeiază puterea şi fericirea lor pe robirea gloatelor. Ele pieri..." (p. 246).

Revista "România literară" a lui V. Alecsandri o consideră M. o nouă etapă în naţionalizarea inspiraţiei. Colaboratorii cei mai preţ ai vremii scriu alături de Alecsandri, care se'ntrece pe sine. Intreaga creaţie a marelui bard dela Mirceşti este dominată de duhul pământului, căci drumul folclorului este deschis şi tematica colaboratorilor va fi literatura populară, unde se vede adevărata limbă a poporului român.

M. admiră figura măreaţă a lui Alecu Russu (Russo este forma pentru străinătate) şi mărturiseşte că: "După Russu, adevărata literatură este expresia vieţii unui neam, iar naţionalitatea este o simplă închipuire dacă nu avem legătură cu tot trecutul părinţilor noştri". Cu Bolintineanu, autorul pare să fie cam aspru. Noi credem că în epoca eroică a literaturii româneşti, când se făurea încă limba, imaginile chiar împrumutate din V. Hugo, sunt încântătoare. Cu câtă admiraţie vorbeşte despre inspiraţia lui Bolintineanu bătrânul Phil. Chasles în prefaţa poeziilor lui "Florile Bosforului", cari nu pot suferi comparaţie cu "Les Orientales" ale lui Hugo. Nu toţi poeţii au toate poemele lor perfecte. Pe urmă din cele două romane ale lui nu putea să scoată altceva decât a scos. Limba este curată, acţiunea condusă destul de bine, personajele conturate, şi să nu uităm că "Elena" este primul roman al literaturii româneşti, roman social, o frescă a vremii.

Despre Anton Pann afirmăm şi noi că nu putea să fie folclorist, când încă nu se ştia ce este literatura populară, sau putem spune că nu ajunsese până la el strigătul lui Herder care răscolase Europa. Dar este un geniu al Neamului, care a înţeles sufletul lui creator, i-a cules creaţia şi a pus-o în circulaţie spre a desvolta astfel gustul pentru producţia vie şi reală. Afară de aceasta a romanizat cântările neazele orientale, cari n'au nimic cu sufletul românesc şi a continuat truda lui Macarie Ieromonahul.

Treptat apare Odobescu, stilist de frunte, care dă nuvele minunate ca limbă, dar nu de intensitatea creaţiei lui Negruzzi. Cu Filimon romanul nostru social se înalţă dintr'o dată, ca apoi să lase drum deschis lui Duiliu Zamfirescu.

Volumul al II lea este consacrat "epocii formării idealului artistic". Caracterizează activitatea lui Titu Maiorescu cu mult discernământ critic, analizând metoda de cercetare estetică a marelui filozof român. Lupta ce-a avut-o cu inimicii ideologici, creaţia lui pozitivă şi sfârşitul acestei epoci dominante în literatura noastră. Cu condeiul scânteietor zugrăveşte figura artistică de poet-profet a lui Mihail Eminescu, geniul neamului nostru, astăzi mai actual ca oricând. Aci se vede înţelegerea şi dragostea ce-o are M. pentru tema lui. Cunoşteam studiul minunat al lui Gala Galaction, socotit unic prin sensibilitatea cu care învăluia pe marele poet. Rândurile lui M. sunt parcă mai vibrante şi duioase.

La fel Creangă este tratat, ca şi dramaturgul Caragiale. Se reabilitează "Năpasta", prigonită de critică. Atmosfera împotriva Junimii este temeinic studiată. Reacţiunea lui Hasdeu, a autorilor şi ziarelor din Ardeal, contra cărora scrisese Maiorescu, mai apoi grupul "Revistei Contemporane" şi "Literatorul" cu Macedonski în frunte, grupul socialiştilor cu Gherea ca teoretician al artei cu tendinţă (scrie în ruseşte, se traduce în româneşte şi apoi cu curaj nemaipomenit, prezintă operele româneşti, cu intenţia de a face şcoală literară, respectiv, să ne înveţe ce să scriem şi cum să apreciem arta!). De remarcat introducerea în istoria literaturii a lui P. P. Negulescu, ales estetecian şi filosof-istoric, apărător al "artei pentru artă". Criza Junimii o explică amănunţit prin imixtiunea scriitorilor în politică, colaborarea la alte publicaţii şi părăsirea ieşilor pitoreşti, cu vadul lor de poezie curată.

Pentru Slavici nu pare să aibă prea mare simpatie M. Ion Ghica este arătat mai mult ca organizator, om de cultură. Iată ce spune Ghica despre critică: "Pentru a fi critic folositor, călăuzitul artei, trebue mai întâi cineva să fi citit mult, să fi comparat mult, să fi meditat şi mai mult; trebue totdeodată să aibă gust, creştere bună judecată dreaptă şi în scrierea sa analitică trebue să fie preocupat nu de persoana autorului ci de opera lui" (p. 58). Analizează cu multă atenţie poezia şi proza, dovedind înţelegere pentru clasicul Duiliu Zamfirescu, autorul seriei Comăneştenilor, răsvrătitul Delavrancea cu puternica-i operă realistă, Vlăhuţă un mare posteminescian, dar sclav al unui optimism fărătos în vieaţă. Pentru Vlăhuţă, "poetul are o raţiune de a fi, e o fiinţă superioară în sufletul căreia clocotesc durerile şi nădejdile unui popor, dar cuvântul de care se serveşte el are o putere cu totul deosebită, capabilă să prefacă lumile (p. 72).

M. face o subierarhizare a lui Vlăhuţă faţă de D. Zamfirescu. N'o credem potrivită, căci sunt diverse sferele de inspiraţie, realizărilor estetice şi tonalităţile lor poetice (p. 74).

Reţinem frumoasa caracterizare a lui G. Coşbuc, din care dăm: "Momentul Coşbuc este în literatura noastră atingerea unei impozante culmi" (p. 80).

Analizând minuţios pe prozatorul Caragiale îl denunţă lumii că este "creatorul cel mai variat de fiinţe vii din literatura noastră" (p. 83) şi mai la vale "e un artist la înălţimea scriitorului" (p. 84). Sigur că spune un adevăr incontestabil.

Trebue să apreciem zelul lui M. cu care studiază fiecare revistă ca să ne dea ideologia clară a secolului pe sfârşit. Predilecţia lui M. pentru reviste ne este de mare folos, căci aşa ne dăm şi noi seama de justul mers al literaturii pe făgaşul neamului. Ce-a fost temeinic s'a menţinut sau a durat ani întregi, fiind primit de publicul cititor.

In "E t a p a formulelor contradictorii", M. analizează începutul s e c o l u l u i nou. Acum întâlnim şi generaţia lui Ion Nistor în Bucovina, a veneratului mitropolit Gurie (pe vremuri preotul Grosu) în Basarabia şi a fraţilor armâni C. Belimace, Batzaria şi Nuşi Tulliu (cam urgisiţi din literatură, fără motiv).

Cu mare putere de observaţie şi, accentuăm, cu multă obiectivitate, arată M. începuturile noastre de apropiere de idealul artistic românesc. Inceputul epocii semănătoriste, care a însemnat mult în cultura românească, adâncind o ideologie deja trasată de Bălcescu şi paşoptiştii noştri este bogat prezentat. Dela gândurile bune şi româneşti curate ale lui Coşbuc şi Vlăhuţă, trecând în vijelioasa conducere a lui N. Iorga (care era firesc să fie şi pătimaş necruţător) avea să imprime un ideal în inspiraţia scriitorilor bătrâni şi tineri mai ales, şi să împingă valul de viaţă românească spre vadul lui natural. S'au scris pagini de antologie măreaţă în "Semănătorul" cu care s'ar mândri orice literatură din lume.

Revistele au gloria lor atât cât stau în totul luptei ideologice obiective şi în slujba culturii neamului, deîndată ce se preface în revista cuiva şi schimbă obiectivul mare, se pierde. Au fost de mare ajutor pentru clădirea sufletului românesc, călirea lui şi pregătirea pentru Marea Unire a Neamului, "Luceafărul", "Junimea literară" din Cernăuţi şi "Neamul românesc literar" (ca şi cel politic). Vieaţa închinată unui ideal estetic exprimat prin gruparea simbolistă a lui Ovid Densuşianu constituie o problemă de istorie literară interesantă. Organul "Vieaţa nouă" sub direcţia lui Ervin (O. Densuşianu) va cultiva frumosul ani întregi, dar nu va reuşi să facă şcoală. Meritul cel mare îl are pentrucă nutrea un ideal panlatin şi că dorea cultura românească să fie prinsă'n brâul limbilor neolatine.

La conducerea revistei "Viaţa românească" ar trebui adăogat ca fundator şi Paul Bujor pe lângă G a r a b e t Ibrăileanu şi C. Stere, ideologii poporanismului propagat de cercul "Vieţii româneşti". Pornise cu cei mai buni scriitori în frunte cu Coşbuc, dar dacă fundatorii erau acceptaţi pentru "simpatia pentru cei aduşi la sapă de lemn" apoi nu puteau să-şi manifeste în opera lor "duşmănia pentru bandiţii din clasa conducătoare"... Dela literatură se aluneca încet spre lupta şi ura de clase. Revista "Convorbiri critice" condusă de M. Dragomirescu, critic autonom deşi sub influenţa lui Maiorescu, obiectiv, subtil judecător al operei nu al omului-scriitor va încerca nu numai să fixeze regulile de critică literară, dar să educheze şi publicul cititor spre a înţelege frumosul. Un buchet ales de literaţi stau sub flamura revistei.

St. O. Iosif este zugrăvit cu multă delicateţă de M. şi ni-l prezintă sub toate faţetele lui, inclusiv meşter traducător.

Octavian Goga, cântăreţul Ardealului încă uşor este arătat în lumină caldă ca poet şi ziarist politic. Sunt trecuţi în revistă scriitorii minori ai vremii dar nu ştiu de ce l-a fi considerat pe macagiul sau şeful de tren Vasile Pop, lipsit complet de talent şi simţ ca "poet şi prozator". Literatură demnă de gunoi, nici măcar pentru vistavoi şi servitoare sentimentale!

Intr'adevăr P. Cerna se chiamă Panait Stancioff din satul Cerna (Tulcea) dar niciodată nu şi-a manifestat sentimente ostile neamului românesc, ci dimpotrivă a scris o poezie "Zece Mai", apreciată de critici şi public, mult declamată la ocazii. S-a mai scris şi altele, "După un veac", "Poporul", etc. Cred că M. este nedrept cu neîncrederea ce i-o acordă, când pilde de neloialitate arată cei care ar trebui", din naştere să se înfrăţească cu dorurile şi durerile noastre" (p. 125). Pe urmă cine ar crede că Crevedia este bulgar, cu numele de Nicolae Cârtea, născut în Crevedia (Vlaşca) şi cine se poate îndoi de scrisul lui românesc?

Lui D. Nanu îi uită splendida traducere a operei "Othello" în versuri scânteietoare.

M. Codreanu a tradus bine şi mult pe Rostand.

Elena Farago, poetesă de rang, a fost asiduă colaboratoare la "Sburătorul" lui E. Lovinescu.

M. pune bine problema traducerilor vorbind de operele lui Murnu. Intr'adevăr acest fiu al Pindului a reuşit să se ridice uneori la înălţimea originalului prin vocabularul întrebuinţat în redarea "Iliadei" şi a "Odiseii" lui Homer. Poate fi comparat cu R. Voss al Germanilor. Haralamb Lecca a fost un minunat traducător al lui Shakespeare (bine'nţeles din original, nu din franţuzeşte), lucru neremarcat.

M. Sorbul are şi "Praznicul Calicilor" dramă puternică, evidenţiind figura lui Vlad Ţepeş, iarăş nearătată.

"Viziunea epică a societăţii contemporane" prin scriitori reprezentativi ca D. Pătrăşcanu, Cazaban, Gârleanu, N. N. Beldiceanu, Bassarabescu, Hogaş, şi mai apoi Brătescu-Voineşti şi Agârbiceanu, este analizată cu amănunţime.

Poezia simbolistă în fruntea căreia stă Ovid Densuşianu, mare figură intelectuală şi poet, colindător cu spiritul "către limanurile albe, cercetate numai de cei ce se smulg din mijlocul realităţilor banale" este analizată cu simpatie şi obiectivitate.

Minulescu este considerat un "superficial ca sensibilitate, lipsit de o concepţie adâncă, frivol"... Dar trebuie să i se recunoască noutatea ce-o aduce, peste Macedonski sau Densuşianu, ambii consideraţi simbolişti incorijibili, în poezie şi o muzicalitate nu uşor de întâlnit. La fel eşafodat este şi Stamatiad. Pentru Bacovia, iarăş nu se arată încântat. M. îi recunoaşte mijloacele estetice, dar rămâne înfricoşat de imaginile lui halucinante. I. M. Raşcu apare artist cu posibilităţi mari de inspiraţie, în special religioasă.

In epoca de după 1918, după ce România a suferit înfrângere şi apoi victorie şi reîntregirea hotarelor, scuturată de frigurile comunismului sdrobit dintru început, molimă adusă tot din răsărit, şi literatura trebuia să se resimtă. Infiltrări străine, comunizante, cu intenţii de a devia bunul simţ al literaturii pământului nostru şi apariţia unor reviste "de domeniul patologiei" cum spune M. încearcă să distrugă ce se crease peste timpi. Apariţia "Sburătorului" în 1919 trebue salutată. Aci s'au format iarăş o pletoră de scriitori şi critici români, cu care ne mândrim. Revistele toate se simt bătrâne. Deviate dela calea lor. Nu mai au colaboratorii dealtădată. Nici cititorii nu mai sunt aceiaşi. Reviste mai rion, Litere... Apare în 1922 Fraţara, dar nu mai este ce-a fost înaintea războiului. Işi continuă viaţa lor "Junimea literară" dela Cernăuţi, "Pagini Basarabene" şi "Viaţa Basarabiei" la Chişinău. "Gând românesc" şi "Familia" dela Oradea susţin "lupta românească".

Mare biruinţă a poeziei româneşti: apariţia "Gândirii" la Cluj, sub conducerea lui Cezar Petrescu şi cu colaborarea lui N. Crainic, Al. Busuioceanu, L. Blaga, Victor Ion Popa, Pamfil Şeicaru, Gib Mihăescu, etc. La 6 ani la conducerea N. Crainic. Deacu se desfăşoară steagul şi începe lupta... Gândirismul este o formă sufletească de a concepe literatura. Nu Cezar Petrescu a fost ideologul acestei splendide realizări literare româneşti, ci N i c h i f o r Crainic. Teolog şi poet. Ce spune el: "Intre Dumnezeu ca isvor al frumuseţii şi între inima neamului ce aspiră după ea, scriitorul e un mijlocitor. In opera lui vibrează elementele unui acord suprem în care sufletele, de groaza vremelniciei, se regăsesc, pentru o clipă măcar, în armonia vastă a infinitului. Căci după toate esteticile din lume arta e ordonanţă, armonie şi strălucire. Şi asemenea ei, toate activităţile omeneşti, hrănite din principiul adevărului, se subţiază şi se iluminează treptat, în măsura efortului de înălţare, pentru a-şi muia vârfurile în lumina de sus ca turlele aeriene ale catedralelor" (p. 160).

Ne sunt înfăţişaţi toţi literaţii gândirişti, cu operele lor, analizate minuţios de autor.

De pre Ion Pillat că-i un clasic. Intr'adevăr şi ca formă şi ca fond.

Nu-mi mai reamintesc bine, dar parcă Adrian Maniu a tradus din Carmen Sylva şi G. Hauptmannn.

Despre Aron Cotruş, spune M. în 1940 că, original ca fond, virtuos într'o formă caracteristică şi stăpân pe un limbaj cu tării de granit, Aron Cotruş prin ceeace ne-a dat până acum, lasă deschisă calea unor mari speranţe" (p. 170).

C e z a r P e t r e s c u, Gib Mihăescu, Matei I. Caragiale, V. Papilian, Bucuţă, Victor Ion Popa, etc., sunt prezentaţi iarăş onorabil. Despre nedreptăţitul C. Stere, o mare figură românească, vorbeşte puţin dar concentrat, cu simpatia care i se cuvine.

S'a omis din greşeală volumul "Datorii uitate" al lui Jean Bart, care-i literatură foarte bună. Când pomeneşte de Gala Galaction, şi ca traducător al Bibliei dela 1938, împreună cu părintele profesor Vasile S. Radu, ne-am aştepta ca să vorbească de acest monument literar scos exact la 300 de ani dela Biblia lui Şerban, cu mai multă admiraţie, căci constitue o perlă literară a literaturii române.

Iarăş repetăm ca şi altădată vorbind de Artur Enăşescu, că "Balada crucii de mes-

(Urmează pagina 23.)

Pamfil Seicaru: Raspuns «Glasului Patriei »robite»

Faţă de ultima acţiune a regimului comunist dela Bucureşti, marea majoritate a publicaţiilor româneşti sau de limbă românească din exil, au socotit că este necesar să se răspundă şi încă energic. O voce singulară-o publicaţie românească din Germania a pledat pentru atitudinea contrarie: să se răspundă prin tăcere, acţiunea comuniştilor nemeritând altă replică. Vocea din Germania a rămas izolată şi publicaţiile exilului continuă-după a mea părere, bine fac-să răspundă, să combată, să atace.

Dl Pamfil Şeicaru a crezut că nu sunt suficiente articolele ce au apărut sau apar pe această chestiune în presa românească din lumea liberă şi că este necesară o desbatere mai largă, într'o broşură, în care să fie examinate mai multe probleme de trecut şi în special de viitor, motiv pentru care a publicat, în colecţia C. R. A. B., un "Răspuns 'Glasului Patriei' robite".

Ziaristul de prodigioasă activitate care este dl Şeicaru, începe prin a răspunde celor două scrisori publicate în "Glasul Patriei" de către Ionel Pop şi Titel Petrescu, scrisori cari, datorită numelor semnatarilor, ar putea avea o influenţă asupra exilaţilor. Dl Şeicaru răstoarnă punct cu punct, bazat pe o bogată documentare, toate afirmaţiile celor numiţi mai sus. Dsa se arată mult mai sever cu Ionel Pop şi mai îngăduitor cu Titel Petrescu, justificându-şi această dozare a judecăţii pe faptul că şeful socialiştilor a stat şapte ani la închisoare şi a rămas credincios o viaţă întreagă ideilor pentru care a militat din tinereţe—recte cele socialiste—pe când Ionel Pop nu a cunoscut rigorile ocnelor comuniste şi nici nu a fost un om de convingeri, părăsindu-le în momentul critic şi trecând cu arme şi bagaje în fracţiunea de partid a lui Petre Groza. Indiscutabil, cei din exil suntem foarte puţin îndreptăţiţi să judecăm pe cei din Ţară, totuşi, cred că avem dreptul să fim severi cu figurile proeminente ale politicii româneşti dinainte de 23 August 1944. Din acest punct de vedere sunt de acord cu părerea emisă într'o publicaţie românească dela Roma: cei ce au fost şefi, cei ce au ridicat un steag sau au trăit în umbra lui, au datorii mai mari decât cei de rând.

Voiu stărui în această recenzie asupra ultimei părţi a broşurii şi anume asupra capitolelor: "Exilaţii şi problemele Statului de mâine", "O falsă dilemă" şi "Şi ne vom întoarce", capitole care dau valoarea broşurii şi care ridică probleme nedesbătute până astăzi în exilul românesc.

Intr'adevăr, toate publicaţiile româneşti din exil, de doisprezece ani încoace, atacă cu curaj edificiul criminal ridicat la Bucureşti şi din acest punct de vedere, există în necăjita presă a exilului, o unitate de vederi. Ceiace presa exilului, ca şi politicienii noştri-politicieni şi nu oameni politici-au neglijat, a fost o luare de poziţie, mai bine zis o clarificare a poziţiilor lor faţă de problemele ce se vor pune în Statul român de mâine. Se datoreşte aceasta unui spirit de comoditate, unei absenţe de preocupări de acest gen sau mai degrabă unei anchilozări în tipare vechi, în convingerea că nu e cazul să se discute aceste probleme, ele neexistând; în Statul român de mâine vor exista doar proble- [illegible] şi, mai grav, acestor probleme li se vor da aceleaşi soluţii ce s'au dat până la fatidica dată?

Dl Şeicaru scrie în broşura ce discutăm că o personalitate spaniolă a denumit—în cunoştinţă de cauză—pe exilaţi: ceasornice oprite. Şi dacă în multe articole din presa exilului se spune net că **lucrurile** s'au schimbat şi se recunoaşte că se vor pune noi probleme şi vor fi necesare noi soluţii, nu numai că nimeni nu s'a gândit să discute problemele şi soluţiile, dar din alte articole, din fraze ce scapă controlului, reiese că nu s'a schimbat nimic.

Intr'un număr recent al unei publicaţii româneşti din America, într'un articol, se arată metodele întrebuinţate de agenţii comunişti. Aceştia vin acasă la exilaţi şi caută să-i convingă să se întoarcă acasă. Li se spune că situaţia din Ţară s'a schimbat, că cei din închisori s'au întors la căminurile lor şi acuma" au casă, *automobil* şi *servitoare*. "Cum discuţiile dintre agenţi şi exilaţi nu au fost înregistrate, ne găsim în faţa ipotezelor: 1) unul sau mai mulţi exilaţi au redactat această frază; 2) ea a fost inventată de autorul articolului, şi 3) realmente a fost utilizată de agentul sau agenţii comunişti. Prin urmare, pentru a ne întoarce în Ţară trebuie să ni se promită casă, *automobil* şi *servitoare*. Libertatea cu toate atributele ei contează mai puţin sau nu contează deloc, ca să nu mai vorbim de toate imaginile pe care a capabil să ni le evoce cuvântul Patrie.

In cazul că fraza a fost redactată de exilatul ce a trimis scrisoarea, înseamnează că nimic nu s'a schimbat în mentalitatea acestui ins, dar mai înseamnează că şi mentalitatea autorului articolului e un ceasornic oprit, negăsind necesar să înlăture această frază. In cazul al doilea situaţia este aceiaşi iar în cazul 3, situaţia e şi mai gravă: agenţii comunişti sunt profunzi cunoscători ai mentalităţii exilului, îşi dau seama că nimic nu s'a schimbat în această mentalitate. Pentru a-i decide să se întoarcă în Ţară, trebuie să li se promită exilaţilor ce au avut înainte de 1944: casă, *automobil* şi *servitoare*.

Evident că nu se poate totul prevedea dela început. Cei care în broşura dlui Şeicaru vor căuta să găsească împărţirea Ţarii pe judeţe, condiţiile ce se cer pentru a deveni prefect—în afară de indispensabila condicuţă de partid—, numărul circumscripţiilor electorale, etc., vor fi desamăgiţi. Acum nu se pot formula decât principiile de bază.

Şi Dl Şeicaru vorbeşte de o echilibrare a sferei Dreptului public cu a celui privat. Aceasta înseamnează de plano respingerea ideiei unui regim dictatorial dar şi al unei democraţii deşănţate. Pentru crearea unui nou edificiu statal românesc, va trebui, cu patriotism, să se profite de experienţa altor popoare şi, tot ce este bun şi convine spiritului şi intereselor Neamului nostru, va trebui adoptat, ori de unde ar veni. Se pare că cel mai mult am avea de împrumutat dela Anglo-saxoni, dar multe lucruri bune va trebui să luăm dela nazismul defunct şi... chiar dela comunişti. Multele sau puţinele lucruri bune pe care le vor fi realizat comuniştii în Ţară, va trebui să le menţinem, pentru a nu da naştere unei nostalgii a acestor vremuri. Dacă regimul comunist nu va fi realizat nimic bun, cu atât mai bine, dar în judecăţile ce se vor emite, va trebui multă prudenţă. Se pare că Dl Şeicaru este de părerea că nu s'a realizat nimic bun de către comunişti şi nu se va adapta nimic în Statul românesc de mâine, deoarece D-sa vorbeşte de sigura distrugere a tot ce este comunist în primele zile, săptămâni şi luni după eliberare. Dar odată trecută febra, ce se va întâmpla?

O ideie importantă pe care o aduce în desbatere dl Şeicaru este aceia a necesităţii creării unei clase mijlocii şi o întărire a ei, precum şi a ţărănimii. In afară de exemplele ce le găsim în afara frontierelor, în timp şi spaţiu, Dl Şeicaru constată că satanicelor metode comuniste, clasa care e rezistat cel mai bine a fost cea ţărănească în primul rând şi cea mic burgheză în al doilea rând. Ca după un cataclism—foloseşte dl Şeicaru o frumoasă imagine—trebuie să identificăm ce a rezistat, deci ce a avut viabilitate şi ceiace a fost, dacă nu putred, de slabă consistenţă. Clasa conducătoare, deci burghezia? N'o spune dl Şeicaru, dar o afirm eu: a fost inconştientă. Dacă o analizăm ajungem la concluzia că-şi merită soarta. A deschis frontiera pe care o apăra—ca totdeauna—nefericita clasă ţărănească, a cochetat cu duşmanul ei de moarte, comunismul şi, nu numai că a stat cu braţele încrucişate dar a şi furnizat funia cu care să fie strangulată. Trebuieşte creată o clasă mijlocie puternică, trebuieşte întărită ţărănimea, acestea sunt ideile de bază exprimate de dl Şeicaru. Şi când preconizează crearea unei clase mijlocii, implicit dl Şeicaru se declară pentru proprietatea privată. Este imposibil de imaginat o clasă mijlocie fără proprietatea **funcţie** socială aceia care în Drept, era formulată şi până la 1944.

Intoarcerea la ce-a fost? Existenţa unui partid care şi spunea "ţărănesc" şi care, ajuns la putere, nu a mărit nici cu o câtime procentul sumei pe care o acorda Banca naţională ţărănimii? Partid care a alinat durerile acestor robi ai pământului —ţăranii—doar cu scrisori lipite pe garduri?

In capitolul "O falsă dilemă", dl Şeicaru respinge ideia unei înfeodări a viitorului Stat **românesc** Kremlinului sau Wall-Street-ului. Nu străinii ne vor creşte, nu la ei vom găsi soluţionarea problemelor şi nevoilor noastre ci în noi. Este vorba de o întoarcere la formula "Prin noi înşi-ne"? Nicidecum. Nu este vorba de a respinge ideia unei colaborări cu străinătatea ci pe aceia a unei înfeodări. Vom colabora cu oricine pe linia intereselor noastre. Nu înseamnează că luptam pentru a scăpa de un jug, pentru a ne pleca grumazul sub altul, reiese din expunerea Dlui Şeicaru. Care Român adevărat ar putea respinge această dârză formulare a unei întreptăţite mândrii româneşti?

In capitolul final, dl Şeicaru îşi exprimă cu un robust optimism convingerea că ne vom întoarce acasă foarte curând. Ultimele evenimente internaţionale par a-i da dreptate.

Personal cred că şiretenia rusă, lipsa de iniţiativă şi hotărîre a popoarelor libere, precum şi cangrena comunistă profundă care a atacat organismul unor popoare occidentale, va face să mai aşteptăm încă multă vreme. Natural, ca orice Român, doresc ca părerile Dlui Şeicaru în acest domeniu, să fie ratificate de evenimente—ca multe altele dealtfel—şi să ne întoarcem în Patrie cât mai repede.

La sfârşitul acestei recenzii, nu mă pot opri să mă întreb de ce cei ce vor să ne conducă la întoarcere, nu ne spun cum văd ei Statul românesc de mâine. Ne vom întoarce la democraţia balcanică, la alegeri trucate, la o industrie parazitară—în această chestiune comuniştii nu au făcut decât să agraveze situaţia—la [illegible] clasei celei mai sănătoase, ţărănimea, la numirea fiilor şi nepoţilor la catedre universitare, la reînvierea meseriei de agent electoral? După cum se comportă în exil, avem toate motivele să credem că acestea le sunt gândurile. Instituirea unor organe directoare în exil fără să fie nimeni întrebat, nu seamănă ca două picături de apă cu răspunsul dat de un politician regelui Carol I: d-mi numai puterea Maiestate şi nu te mai îngriji de rezultatul alegerilor?

In ceiace priveşte concepţia Statului de mâine, presupuşii conducători de mâine au adoptat comoda poziţie a tăcerii. Meritul de a fi atacat aceste probleme de viitor primul, revine Dlui Pamfil Şeicaru şi nu ne îndoim că această broşură va fi un prilej de meditare pentru mulţi.

N. S. G.

* Colecţia C. R. A. B. Madrid, 1956.

Istoria literaturii romane

teacăn" aparţine lui Ion Sân Giorgiu, scrisă pentru fratele căzut pe munţii Carpaţi în 1916, s'a discutat într'un proces literar acest lucru.

Anii de literatură 1930-1940 bogaţi în poeţi şi oarecum şi'n poezie sunt analizaţi cu precizie, dar ne miră cum au putut să-i scape ochiului ager al lui Murăraşu, unele elemente valoroase, sau măcar promiţătoare. Se pare cert, că criteriul autorului a fost să fie judecaţi poeţii cari au scos un volum măcar, nu şi cei ce şi-au risipit talentul prin reviste diferite. Luaţi fără discernământ, lipsesc P. Comarnescu, Lucia Mantu, Valeriu Cârdu cu "Culburi de lumină" (1938), Ion Ţolescu cu "Sânziana" (1940) apoi Damian Stănoiu, C. Gane, Puiu Gârcineanu, Nae Ionescu, Ion Foti, Oreste, I. C. Toroutţiu, C. Râulcţ, N. D. Cocea, Ion Gane, Radu Cosmin, Romulus Voinescu, George Băgulescu, Savin Constant, Natalia Negru, G. M Zamfirescu, Volbură Poeiră, Adrian Hurmuz, G. Bălănescu, N. S. Govora, etc. Pe urmă dintre critici, Pompiliu Constantinescu, Vladimir Străinu, Şerban Cioculescu, etc.

Lipseşte un index al autorilor. Lipsuri din bibliografia citată (p. 223-8) între cari: E. Lovinescu, Marcu Beza, Ion Sân Giorgiu, P. V. Haneş, L. Predescu, P. Papadopol, C. Loghin, N. Timiraş, Sc. Struţeanu, P. Constantinescu, chiar N. Zaharia, N. Petraşcu, cari n'au apărut posterior lucrării lui M.

Editura "Carpaţii" a avut gând bun când a luat să tipărească această istorie literară a lui D. Murăraşu, căci este plăcută la citit. Insuş autorul s'a gândit să nu îngreuneze lectura cu preciziuni ştiinţifice, ci mai mult [illegible] istoria literară, romanţată dacă vreţi, desigur este o explicare a noastră. Că este vag în multe informaţii este adevărat dar le bănuia poate prea cunoscute faptele ca să le mai împrospăteze memoriei lumii. Tonul literar este păstrat cu demnitate.

Când citim asemenea lucrări şi trăim vremile acelea de huzur ale noastre în amintiri, ne vin lacrimi de dor între gene. O lume care trăieşte în noi puternic şi murim cu ea în suflete. Deaceea sunt vii în inimile noastre amintirile şi pământul nostru pentrucă "spaţiul mioritic este solidar cu ancestralul suflet românesc în ultimile sale adâncimi şi despre acest orizont pătrăm undeva, într'un colţ înlăcrimat de inimă, chiar şi atunci când am încetat de mult a mai trăi pe plaiu, o vagă amintire paradisiacă: "Pe-un **picior** de plaiu, pe-o gură de rai" (L. Blaga).

I. G. D.

ECOURI

† MIŞU DEMETRESCU

In ziua de 8 Aprilie 1956 s'a stins din viaţă, la Madrid, compatriotul nostru, Mişu Demetrescu.

Mişu Demetrescu a ocupat în ţară mai multe funcţiuni înalte, printre care pe aceia de Comisar al Guvernului pe lângă Banca naţională iar mai târziu a ajuns Administrator delegat al aceleiaşi instituţii. In străinătate a fost Consilier economic al României la Madrid şi Lisabona.

De o gingăşie sufletească şi o delicateţă cum rar se întâlneşte, discret, modest, Mişu Demetrescu era reprezentantul unei lumi dispărute, mai bune, mai nobile.

Cu câţiva ani înainte de a muri, a simţit nevoia să pună pe hârtie câteva din amintirile lui, zugrăvind o lume de oameni cinstiţi, credincioşi, cu frica de Dumnezeu şi dragostea de aproapele. Pe micii moşieri şi negustori—primii negustori români—. Mişu Demetrescu i-a zugrăvit cu o dragoste plină de sfială, cu teamă parcă să nu le turbure somnul de veci. In scrisul lui. Mişu Demetrescu aducea parfumul discret al acelei lumi negălăgioase, nesgâlţâită de ambiţiile bolnave ale contemporanilor.

Primele pagini le-a publicat în revista "Inşir'te mărgarite" din Brazilia iar după stabilirea la Madrid, devenise un statornic colaborator al revistei noastre. Paginile publicate de el ne arată un real talent, din nefericire descoperit târziu şi aceasta constituie desigur o pagubă pentru literele româneşti.

Il întâlneam pe străzile Madridului, venea adesea să ne viziteze în modesta noastră redacţie unde se închegau discuţii lungi în care apărea ca un patriot înflăcărat şi totdeauna îşi exprima părerea că el nu va avea norocul de a se întoarce în Ţară. Dar Ţara aceasta îndepărtată, Ţara micilor lui moşieri şi negustori o cara cu dânsul dealungul străzilor însorite ale capitalei iberice, prin imensul parc Retiro care-i aducea aminte de Cişmigiu, pretutindeni.

Ca şi în scrisul lui, în viaţă, în comportarea cu semenii, Mişu Demetrescu era de o sfiiciune impresionantă. Toată grija lui era de a nu supăra pe nimeni, de a nu jigni pe nimeni, de a trece neobservat.

A murit subit, soarta voind parcă ca şi în acest acest ultim act, Mişu Demetrescu să fie tot atât de sfios, tot atât de discret, cum a fost viaţa întreagă.

In discursul ţinut în numele Comunităţii Românilor din Spania, în faţa normântului deschis al celui ce a fost Mişu Demetrescu, Dl Aron Cotruş, vorbind despre felul cum a murit, a întrebuinţat această frumoasă imagine: A tras uşa vieţii după el încet, cu grijă să nu deranjeze pe nimeni.

Să-i fie ţărâna uşoară!

* *Părintele Dr. Petre Popescu, Parohul Bisericii "Buna Vestire" din Montreal, scoate o revistă intitulată "Candela". In numerele publicate până acuma, găsim articole scrise în duh creştin şi românesc, pentru care Părintele Petre Popescu merită toate laudele.*

* *La 1 Iulie anul acesta, Biserica Sfânta Elena din Cleveland, şi-a sărbătorit Jubileul de aur—50 de ani de când a fost pusă piatra fundamentală—, intr'un cadru solemn şi înălţător. Biserica Sfânta Elena din Cleveland a fost prima biserică românească clădită pe pământ american. Biserica, în timp de cinci ani de când este condusă de Părintele Mircea Toderici, a fost reînoită, aşa că din ce s'a clădit în 1906, au mai rămas doar temeliile şi documentele.*

Părintele Todericiu ne-a trimis şi nouă un apel, cerându-ne adeziunea la această aniversare. Necazurile, grijile, nevoile, ne-au împiedicat să o facem la timp. O facem acuma şi pe această cale, cerându-ne scuze Părintelui Todericiu şi tuturor fraţilor Români care au participat la Jubileul de aur al Bisericii Sfânta Elena din Cleveland, asigurându-i că Români strânşi în jurul revistei şi editurii "Carpatii", au luat parte cu tot sufletul la comuniunea celor ce s'au strâns laolaltă, într'o atmosferă românească, ce le-a amintit de plaiurile părăsite demult, plaiuri se vor fi în curând aşa cum au fost şi mai vârtos de cum au fost.

* *Parohia ortodoxă română Sfânta Treime din Los Angeles, California, şi-a sărbătorit hramul în ziua de Sfintele Rusalii. Părintele Grigore Coste, parohul bisericii a invitat cu această ocazie, aşa cum frumos se procedează în America, păstrându-se obiceiurile satelor din care au plecat Românii noştri stabiliţi peste ocean, pe toţi Românii din jur şi chiar de mai departe.*

Ca totdeauna, Biserica a fost aceia care a ţinut aprinsă flacăra românismului şi

(*Urmează pagina 24.*)

ECOURI

toţi ea este aceia care luptă din răsputeri, prin păstrarea obiceiurilor de acasă, la păstrarea, atât cât se va putea mai mult, a conştiinţei româneşti. Aşa cum s'a mai spus şi altă dată în această revistă, Cucernicii preoţi români din America, merită toată cinstea iar certurile al căror ecou ajunge şi până la noi, să le considerăm lipsite de importanţă şi să ne ferim de a mai pune ulei peste foc. Românii de pretutindeni să se roage lui Dumnezeu ca aceste certuri (dintre cele două biserici surori sau din sânul Bisericei ortodoxe) să înceteze şi cu puteri unite să luptăm pentru eliberarea Neamului românesc.

---

* Rugăm pe toţi Românii care nu voiesc să se aboneze la revista noastră, să restitue numerele primite sau să ne anunţe în scris că nu voiesc s'o mai primească.

---

* Am primit la redacţie "Limba noastră" (abecedar Partea I şi a II-a) imprimat la Trieste de dl Gheorghe Ionescu. Asupra acestei frumoase şi importante lucrări vom reveni cu o amplă recenzie în numărul viitor.

* Cu altă ocazie reproduseseем din Cuvântul de început al Dlui Basil Munteanu din primul număr al revistei "Anotimpuri", următoarea frază: "Dar, cu sau fără voie, patria trăieşte, sguduitor de prezentă în scrisul fiecăruia-patria cu vechile sale atribute nostalgice, cu tragicu-i destin actual, cu fatala ei întrupare în viitor. Ea se iveşte la fiecare colţ de frază, se ascunde sub fiecare cuvânt, modelează ocult toate gândurile".

In numerele apărute până acuma, am căutat această necăjită Patrie pe la toate colţurile de frază, am făcut investigaţii pe după cuvinte şi n'am găsit-o. Mă pregăteam tocmai să protestez când am primit ultimul număr. După ce l-am citit, m'am lămurit. Temându-se ca să n'o găsim totuşi, cu toată grija ce o depun s'o ascundă, scriitorii dela "Anotimpuri" au încuiat Patria în formule cabalistice cu "tacawuuf" (dl Pârvulescu în Parousia (?) "UAT", "ROT" şi "ŞAHARBAR-TUMBARDAR" (dl Caranica în "Orgă"). Pentru cei ce nu avut ocazia să se împărtăşească cu patriotism dela "Anotimpuri", reproducem ultima parte a acestei "Orgi":

"UAT! UAT! UAT! UAT! UAT! Impărat! Domnul deslănţuind fortuni-pădurile de tunete. ŞAHARBAR-TUBAR-TUMBARDAR! Domnul cel tare cântând. Domnul-dinamită 'mpingând cataractele roşii. ROT! ROT! ROT! ROT! ROT! Sabaoth! Haos roşu de fulgere. Roşu vinul mâniei. Norii roşii de spade. Şi munţi de capete sdrobiţi cu presputere."

Pentru viitoarele poezii sugerăm şi noi dlui Caranica & Co. o asemenea formulă: "SACAZ! CARMAZ! CARAUZ! Căci oricum, mai repede ne aminteşte de Patrie sacâzul şi cârmâzul, decât Şaharbarul şi Tumbardarul.

* Ziua de 10 Mai a fost sărbătorită de către Românii din America cu fastul cuvenit. In Detroit sărbătorirea a fost organizată de dl I. Gaşpar, primul vice-preşedinte din Comitetul "Uniunii şi Ligii", care a rostit şi cuvântul de deschidere. I. P. S. S. Valerian Trifa a rostit cuvântarea festivă, evidenţiind însemnătatea sărbătorilor naţionale şi în special a celei de 10 Mai. I. P. S. S. Valerian a arătat că şi pentru îndepărtata ramură românească - Românii Americani, sărbătorile noastre naţionale trebuie să fie prilej de împrospătare a legăturilor sufleteşti, de credinţă, de lege şi de sânge şi o înviere a trecutului părinţilor, moşilor şi strămoşilor noştri. I. P. S. S. Valerian a îndemnat pe Românii Americani să nu uite în rugăciunile lor pe fraţii lor din Ţara veche.

Dl Avocat Fekete, preşedintele Uniunii şi Ligii şi-a anunţat plecarea la Berna pentru a participa la procesul eroilor care au atras atenţia lumii întregi asupra suferinţelor Patriei noastre prin cunoscutul lor gest, prezenţa dsale la Berna fiind o solidarizare a fraţilor din America cu suferinţele celor din Patria înlănţuită.

Dl Iosif Crăciun, avocatul Uniunii şi Ligii, într'o frumoasă limbă literară românească a arătat că deşi este născut, crescut şi educat în şcolile din America, căci nu a avut bucuria să vadă "Ţara veche-România Mare", socoteşte că e de datoria lui să-şi crească copiii în cultul Neamului şi al Patriei străbune.

Dl N. Bida, Preşedintele Comitetului Naţional al Românilor Americani a îndemnat pe Românii din America să dea tot sprijinul lor luptei de eliberare a Neamului. Dn partea exilaţilor au vorbit Părintele George Preda, parohul catedralei Sf. Gheorghe din Detroit, Părintele Surducan şi Dl Vasile Posteucă.

Cu ocazia zilei de 10 Mai, din partea Episcopiei Ortodoxe române, Părintele Eugen Lazăr, în Senatul american, a rostit o rugăciune pentru prosperarea şi biruinţa Americii şi eliberarea României robite.

* Dl D. Paulescu ne trimite spre publicare, următorul comunicat: Biblioteca "SATUL" şi revista "CETATEA LUMINII" de care port grijă atâta cât m'ajută sufletul şi-a fixat noua adresă, la Caixa postal No. 7598 S. Paulo Brazilia.

Adresăm rugămintea nostră, în primul loc Bisericii şi tuturor instituţiilor noastre de cultură, publicaţiilor, scriitorilor şi tuturor fiilor neamului nostru, răvăşiţi pe drumurile străinătăţii, să-şi îndrumeze gândul şi corespondenţa către noi, pe această cale.

D. Paulescu

* In ziua de 13 Mai, în sala de festivităţi a "Casei Nationale Române" din Toronto, în cadrul unui frumos, bogat şi variat program artistic cultural, ce s'a desfăşurat în faţa unei numeroase asistente de Români şi oaspeţi străini, a fost sărbătorită cu mare fast aniversarea zilei de 10 mai, precum şi ziua mamei.

* In ziua de 10 Iunie 1956, la Windsor-Canada, s'a sărbătorit aniversarea unui an dela clădirea catedralei Sf. Gheorghe şi 38 de ani dela înfiinţarea parohiei, păstorită astăzi de Sf. Sa Părintele Nestorian Cicală.

Intr'o broşurică tipărită cu această ocazie, I. P. S. S. Dr. Teofil Ionescu scrie: "La venirea P. C. Păr. Nestorian Cicală în calitate de cârmuitor sufletesc al acestei parohii, s'a pornit un suflu de viaţă nouă şi a format în scurt timp o generaţie de curajoşi de sacrificiu pentru isbânda unui vis".

* La Windsor-Canada, ziua de 10 Mai anul acesta a fost sărbătorită cu multă însufleţire românească, participând Românii din Windsor, Toronto, Montreal, N. Hamilton-Canada şi Detroit-Statele Unite.

La 10 dimineaţa a avut loc o slujbă la Catedrala Sf. Gheorghe din Windsor, slujbă oficiată de I. P. S. S. Episcop Dr. Teofil Ionescu înconjurat de un sobor de preoţi iar la 2,30 a urmat un bogat program artistic compus din cuvântări, coruri, recitări, etc.

Serbarea a fost organizată sub auspiciile Episcopiei misionare din Detroit de un comitet care a avut ca preşedinte pe dl profesor Valentin Frunză iar ca secretar pe dl Chirilă Ciuntu.

Printre personalităţile participante, în afară de I. P. S. S. Dr. Teofil Ionescu semnalăm pe Dl. Paul Martin ministru, delegatul Canadei la U. N., dl Art. Reaume fost primar la Windsor, actualmente deputat, dl Michael Patrick actualul primar, etc.

In cuvântarea ce a ţinut, dl Ministru Martin a spus că tirania comunistă va lua sfârşit în curând şi propoarele încătuşate vor fi în curând libere.

* Tradiţionalul festival pentru aniversarea zilei de 10 Mai, a fost organizat în acest an de către Societatea Culturală "România" în colaborare cu Societatea Ortodoxă Română "Sf. Treime", în saloanele clubului "SESC".

Programul comemorativ s'a alcătuit din cuvântările d-lor prof. GH. Precupeanu (în limba portugheză) şi Victor Cărăp, preşedintele Societăţii "Sf. Treime". In numele Societăţii "România" a vorbit dl Nic. Iancu-Pătînişanu, insistând asupra însemnătăţii pentru colonia română din S. Paulo, a zilei de 10 Mai, care coincide cu aniversarul Societăţii Culturale "România", prima societate românească înfiinţată pe teritoriul Braziliei acum 7 ani. Programul propriu zis s'a terminat cu splendida recitare a poesiei "Pe rănile trupului tău, ţară" a poetului pribeag Nicolae Novac. D-şoara Anni Micielan, care a recitat poezia, a fost răsplătită cu aplauze prelungite. Bufetul a fost oferit de d-nele din Societatea "România". A urmat dans — serbarea luând sfârşit la miezul nopţii. Menţionăm, printre alţii, pentru munca depusă în vederea reuşitei serbării, pe d-nele Florica De Bona, Julieta Dimitriu şi dl. Ion Dimitriu, secretarul societăţii.

ANTICARIAT

* Din însărcinarea unui compatriot dornic de a achiziţiona tablouri de pictorii români Grigorescu, Steriadi, Tonitză, Luchian, Vermont, Verona, etc., cărţi asupra istoriei, artei şi literaturii poporului român, precum şi ţesături, costume naţionale, rugăm pe cititorii ce ar deţine asemenea obiecte să ne facă oferte, trimiţând detalii asupra lor şi foto-copii după tablouri, pe adresa revistei "Carpaţii", 43, calle Villanueva, Madrid.

* Un Român stabilit în Franţa, ar dori să cumpere un cotum naţional femenin. Cine posedă şi voieşte să vândă asemenea costum, e rugat să ne scrie, indicând costul, starea lui şi, dacă este posibil, să se trimită şi o fotografie.

* Intrucât mulţi compatrioţi ne întreabă unde ar putea găsi discuri româneşti, le dăm următoarea adresă: N. Staeger, Kronenbergstrasse, 7, Thalwil, Elveţia.

* Un compatriot are nevoie absolută de o carte tratând despre electricitate, în limba română. Cine are asemenea carte şi voieşte să o vândă, făcând un mare serviciu fratelui nostru pribeag, e rugat să ne-o trimită de urgenţă, pe adresa noastră, indicând costul ei.

---

* Cu regret continuăm publicarea numelor compatrioţilor care au primit cărţile [illegible] să le plătească sau să le înapoieze şi nici măcar să răspundă la scrisorile trimise de editură:

— Lt. Colonel Ion Lupoaie, Paris.
— Elena Păcuraru, Canadă.
— Lt. Bălăceanu Romeo, Suedia.
— S. Lt. Oancea Iuliu, Paris.
— S. Lt. M. Nicolaescu, Spania.
— M. Rotaru, Australia.

---

† CLAUDIU ISOPESCU

A murit la Roma, Claudiu Isopescu. Neobosit, îndurând greutăţile exilului cu stoicism-l-am cunoscut la Paris unde locuia într'o mansardă-şi-a închinat, în special ultimii săi ani cercetărilor în domeniul Istoriei literare.

Bibliotecile din Paris şi Roma au cunoscut în aceşti ultimi ani-e probabil că-şi simţea sfârşitul apropiat-un om care nu avea clipă de răgaz, revistele străine şi româneşti un colaborator statornic.

Lista articolelor lui publicate în anii de exil-listă adusă la cunoştinţa compatrioţilor prin grija Bibliotecii din Freiburg-este impresionantă. Iar cine şi-a dat osteneala să citească aceste articole, a rămas uimit de bogăţia documentării, documentare în dosul căreia se situiază ani şi ani de scotoceli migăloase prin bibliotecile Occidentului.

Claudiu Isopescu n'a fost un om comod. Fire de luptător—în primul războiu mondial a făcut parte dintre fundatorii Legiunii române în Italia—accepta lipsurile, loviturile şi umilirile, dar nu admitea cocoţarea nulităţilor flagrante în posturile de conducere, cocoţare atât de dăunătoare intereselor reale ale Patriei. A lovit şi a fost lovit. In combaterea nulităţilor punea o pasiune egală cu aceia care-l mâna zilnic în sălile bibliotecilor.

Claudiu Isopescu a murit. Peste sbuciumul lui s'a întins liniştea. Pentru Ţara de mâine va rămâne moştenire rezultatul neobositelor lui cercetări, cercetări care-suntem siguri-vor găsi continuatori. Cei care l-au cunoscut şi apreciat, la vestea dispariţiei neaşteptate, au vărsat fără îndoială o lacrimă.

CARPATII

Revistă Culturală

Director: ARON COTRUS

Redactor: TRAIAN POPESCU

Redactia şi Administraţia:
Calle Villanueva, 43, Madrid.
Abonamente:
Anual: 5 dol. U. S. A.
6 luni: 3 dol. U. S. A.

ES MANUSCRITO.—MARSIEGA, S. A.